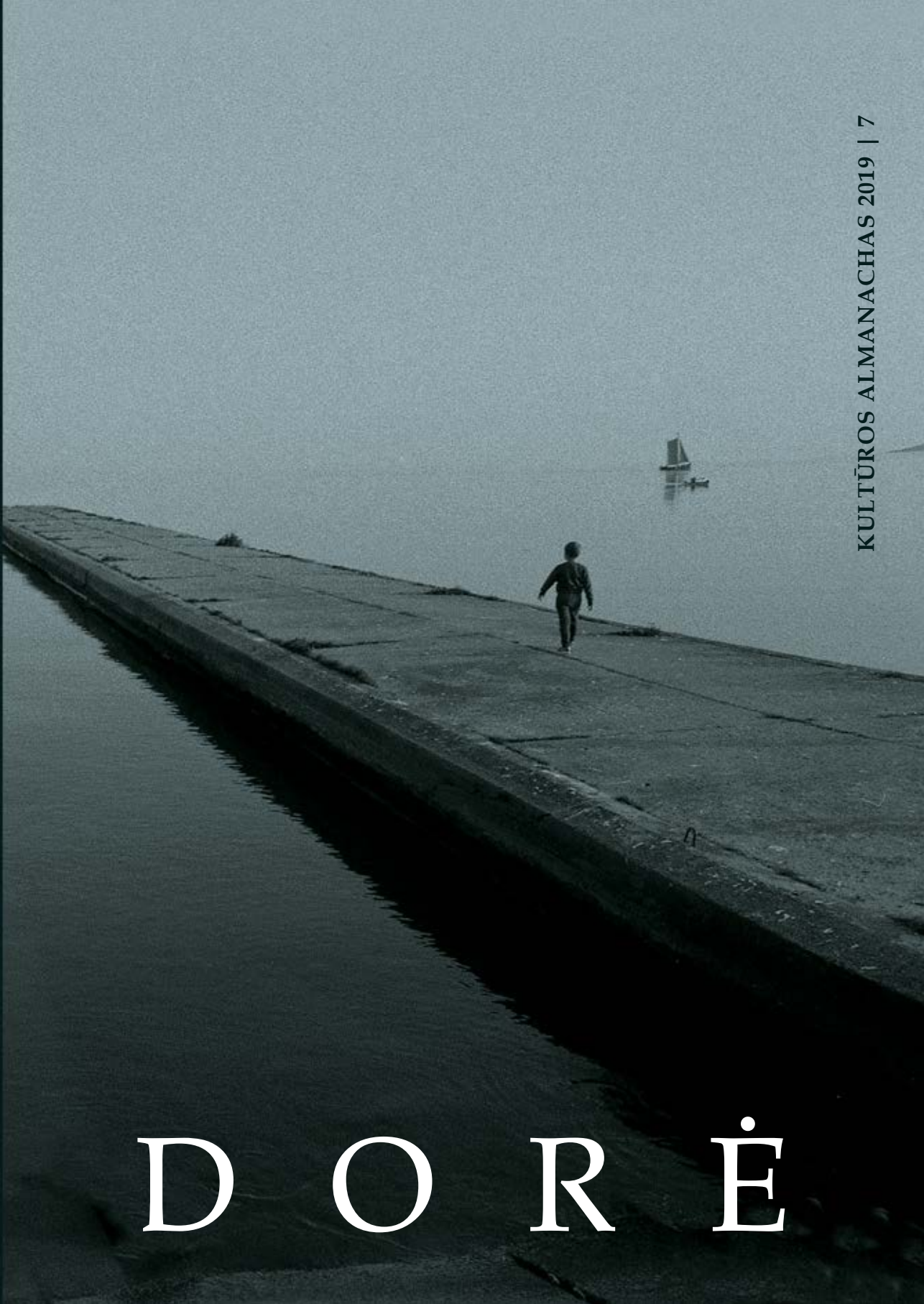

D O R Ė

Kultūros almanachas

D O R Ė

Spaustuvė DRUKA
Klaipėda
2019

NERINGOS SAVIVALDYBĖS
VIKTORO MILIŪNO
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

Išleista Neringos savivaldybės lėšomis

ISSN 2351-4582

© Raimonda Ravaitytė-Meyer, 2019
© Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešoji biblioteka, 2019
© Spaustuvė DRUKA, 2019

TURINYS

ĮŽVALGOS

Nijolė Strakauskaitė. Kaip išgelbėti Kuršių neriją? Istorijos pamokos	6
---	---

NERINGOS GARBĖS PILIEČIAI

Raimonda Ravaitytė-Meyer. Valdas Adamkus: įsipareigojimai Neringai	12
--	----

Asta Jankauskienė. Gyvenimo stebėtoja iš Juodojo kranto	19
---	----

MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS PREMIJOS LAUREATAI

„Rytų ir Vidurio Europos istorijoje – daug „baltų“ dėmių“

Ruth Leiserowitz kalbina Lina Motuzienė	27
---	----

Kalba, pasakyta įteikus Martyno Liudviko Rėzos premiją	32
--	----

NIDOS MENO KOLONIJA

Nuo gimimo iki *Auksinio liūto* sutramdymo

Rasą Antanavičiūtę kalbina Edita Anglickaitė-Beržinskienė	37
---	----

MOKSLO DARBAI

Kuršių nerijos istorija – kitu žvilgsniu

Pokalbis su Vasilijumi Safronovu	52
--	----

Kastytis Rudokas. Refleksijos: kaip Juodkrantė vos netapo utopija realybėje	59
---	----

Marijus Šidlauskas. Įžodintais Kuršių nerijos pėdsakais	65
---	----

PAVELDAS

Jūratė Mičiulienė. Išgelbėta Juodkrantės įkūrėjo vila	72
---	----

NERINGOS SPORTO MOKYKLAI – 40

Asta Jankauskienė. Užgrūdinti pamario stichijų	84
--	----

NIDOS DAILININKŲ KOLONIJA

Lotharas Kallmeyeris. Iš dailininko sūnaus prisiminimų	96
--	----

Jörn Barfod. Apie „briedžių tapytoją“	101
---	-----

KŪRYBA, KŪRĖJAI

Danguolė Ruškienė. Fotografija, subrandinta pajūrio	106
---	-----

Gintarė Dikšienė. Esė	112
-----------------------------	-----

KULTŪROS METAI

Neringos – Lietuvos kultūros sostinės ženklas	120
---	-----

Lina Motuzienė. <i>Neringos muziejuose</i> – nauji eksponatų lobynai	122
--	-----

Asta Jankauskienė. Gintarais pabarstytos istorijos	125
--	-----

2019 metų Neringos kultūros įvykių apžvalga	127
---	-----

TIKROS ISTORIJOS	136
------------------------	-----

MŪSŲ AUTORIAI	141
---------------------	-----

ĮŽVALGOS

Aleksandras Ostašenkovas. 1979 m.

KAIP IŠGELBĖTI KURŠIŲ NERIJĄ? ISTORIJS PAMOKOS

Doc. dr. Nijolė Strakauskaitė

„Liūdnesnės vietovės kaip čia gal niekur pasaulyje nėra. Vien tik smėlis ir vanduo: nei medžio, nei šešėlio, nei šaltinio gaiviam vandens gurkšneliui pasisemti, nei žalios pievelės, pertraukiančios vientisą smėlio kalnų baltumą, čia neužtiksi“ (1814 m.).

Ši gydytojo ir rašytojo iš Karaliaučiaus grafo Gottfriedo Peterio Rauschniko (pseudonimas P. Rosenwall) įžvalga leidžia suvokti, kad gelbėjimas ar siekis apsaugoti Kuršių neriją nuo įvairių grėsmių, ar tai būtų pustomo smėlio grėsmė, ar urbanistinės agresijos, ar tiesiog žmonių netausojančio elgesio unikaliame ir labai trapiame kraštovaizdyje pavojus, jau kelis šimtmečius buvo ir tebėra aktualūs uždaviniai. Kaip šie uždaviniai buvo sprendžiami, daug žinių pateikia įvairios publikacijos, pasirodžiusios XIX amžiuje.

Pustomo smėlio keliamas grėsmes jau XVIII a. fiksavo Prūsijos pašto tarnybos dokumentai, nes nuo XVII a. vidurio Kuršių nerija buvo ne tik Prūsijos valstybinės reikšmės pašto kelias, bet ir svarbi beveik 100 km Europos pašto trakto atkarpa. 1768 m. Prūsijos Generalinės pašto žinybos direktorius konstatavo, kad pašto kelias per Kuršių neriją kelia susirūpinimą, nes ten esantis „miškas stipriai užpustytas smėliu“, o Šarkuvos paštininko namas beveik iki stogo „stovi smėlyje“ (N. Strakauskaitė. *Kuršių nerija – Europos pašto kelias*. Klaipėda, 2001, p. 14).

Šio pašto kelio tinkamo funkcionavimo užtikrinimas buvo viena svarbių priežasčių, vertusių Prūsijos valdžią XIX a. pradžioje imtis didelio ir brangaus projekto – Kuršių nerijos apželdinimo. Ne paskutinį vaidmenį, raginant Prūsijos valdžią tęsti pradėtus pustomo smėlio sutramdymo darbus, kurių kaina augo kone kasdien, suvaidino daugelio mokslo ir kultūros veikėjų straipsniai spaudoje, aiškiai įvardijant grėsmės mastą.

Šiame kontekste minėtinas pedagogo ir teologo, slaptojo tarėjo ir karališkosios provincijos mokyklų kolegijos nario iš Karaliaučiaus Reinholdo Jachmano 1829 m. *Preussische Provinzial-Blätter* paskelbtas išsamus straipsnis apie beveik dykuma virtusį Kuršių nerijos kraštovaizdį ir galimai tragišką gyvenviečių istorijos baigtį (Nachrichten über die Kurische Nehrung. *Preussische Provinzial-Blätter*. Bd. 1. Königsberg, 1829, S. 210–240).

Tame pačiame leidinyje po metų 1830 m. valdžios atstovas, atsakingas už Rytų Prūsijos vidaus vandenų priežiūrą (vok. *Regierungsbaudirektor für Wasser- und Deichbau*), Johannas Christianas Wutzkė straipsnį pradėjo įsimintina konstatacija: „Kuršių nerijos išsaugojimas yra valstybei ypač svarbus.“ Toliau straipsnyje jis pažymėjo pastebimą pažangą apsodinant kai kurias Kuršių nerijos vietas smėlį sulaikančiomis žolėmis, pvz., tarp Kranto ir Šarkuvos, pabrėždamas ir draudimų dėl nekontroliuojamos gyvulių ganiavos teigiamą poveikį šioms kultūroms įsitvirtinti. Wutzkė pažymėjo, kad, nepaisant įvestų draudimų, vietos gyventojai kūrenimo tikslais vis dar iškerta per daug kur ne kur išlikusio miško, atverdami kelią pustomam smėliui naujuose plotuose. Taigi reguliavimo ir draudimų sistema Kuršių nerijoje funkcionavo jau XIX a. 4-ajame dešimtmetyje, nors ir ne be problemų. Dar viena Wutzkės įžvalga verta dėmesio, norint suvokti jo pirmojo sakinio apie nerijos išsaugojimą, kaip valstybinės reikšmės uždavinį, prasmę. Jis teigė, kad jei

jūra pralaužtų neriją ties Šarkuva, o tokių laikinų epizodų buvo ne vienas, pvz., 1728 m. ir kelis kartus XIX a. pradžioje, tai Nemuno deltos upių vanduo, taip pat ir didžiojo Friedricho kanalo (vok. *Friedrichsgrabe*) vandenys, pasirinktų artimiausią kelią į jūrą per pralaužą ties Šarkuva, o Dangės ir Smiltelės upių nepakaktų vandens lygiui ties jūros vartais palaikyti, ir tai būtų Klaipėdos uosto egzistencijos pabaiga.

1 pamoka

Be tam tikrų draudimų ir reguliavimo Kuršių nerijos išsaugoti neįmanoma

Visuomenės dėmesį patraukė ir gamtininko Juliaus Schumanno, aplankiusio Kuršių neriją 1858 m., geologo Georgo Berendto, čia buvusio 1866 m., bei teisininko, publicisto Ludwigo Passargės (1879) publikacijos. Juos visus sukrėtė vaizdas, kad Juodkrantė ir Nida buvo tiesiog „užspaustos“ milžiniškų smėlio kalnų iš visų pusių, ir šių žvejų kaimelių lemtis atrodė neišvengiamai tragiška, nebent, kaip rašė J. Schumannas, „susijungs žmogaus stiprybė ir intelektas“, kad šios gyvenvietės būtų išgelbėtos.

Iš minėtų autorių publikacijų aiškėja, kad per XIX a. pirmąją pusę vykdyta apželdinimo programa esminio proveržio šiame fronte neužtikrino. Kada ir kaip galiausiai tą proveržį pavyko pasiekti, apibendrinu XIX–XX a. sandūroje pasirodžiusios dvi solidžios monografijos apie kopų apželdinimo epopėją Kuršių nerijoje: 1895 m. išleista keturių autorių, mokslinė, praktinė ir administracinė patirtimi susijusių su Kuršių nerijos apželdinimu, studija (*Handbuch des deutschen Dünenbaues*. Hrsg. Paul Gerhardt. Berlin, 1900), o po dešimtmečio pasirodė dar viena kolektyvinė monografija (*Dünenbuch: Werden und Wandern der Dünen, Pflanzen- und Tierleben auf der Dünen, Dünenbau*. Hrsg. Friedrich Solger. Stuttgart, 1910).

Šiose studijose išsamiai aprašyta kovos su pustomu smėliu istorija visame Prūsijos, vėliau Vokietijos imperijos, pajūryje nuo Danijos pasienio iki Rusijos imperijos sienos ties Nemirseta. Šiame leidinyje išryškintos ir daugelio asmenybių, prisidėjusių prie Kuršių nerijos apželdinimo, pastangos, o tai leidžia suvokti, jog tokiam titaniškam tikslui įgyvendinti buvo vienodai svarbu rasti Kuršių nerijai tinkamus technologinius sprendimus, kaip ir tai, kad būtinus išteklius jiems įgyvendinti galėjo užtikrinti tik valdžios institucijos.

Ši tendencija minėtose studijose akivaizdžiai atskleidžiama aprašant apželdinimo istorijos pirmuosius žingsnius, kurie susiję su Sioreno Bjorno veikla: 1793 m. kranų meistras iš Dancigo ėmėsi eksperimentuoti, kaip sulaikyti pustomą smėlį, grąsinusį užpilti farvaterį į šį uostą. Pažymėtinas ne tik S. Bjorno inovatyvumas, bet ir tai, kad po trejų metų sėkmingų eksperimentų – 1796 m. – S. Bjornas gavo svarbias valstybines pareigas – karališkųjų plantacijų inspektoriaus (vok. *Königlichen Plantagen-Inspektor*), o 1802 m. buvo priimtas Prūsijos valdžios sprendimas pradėti smėlynų sutvirtinimo darbus Kuršių nerijoje. 1806 m. šį procesą nutraukė Napoleono kariuomenės invazija, o darbai buvo atnaujinti tik 1811 m. Tuomet ne itin kompetentingai šiems darbams vadovavo Sjoreno Bjorno sūnus, todėl esminis proveržis, formuojant apsauginį kopagūbrį, įvyko 1829–1864 m., kai plantacijų inspektoriumi dirbo Senftlebenas. Jo pavardės šiandien beveik niekas nėra girdėjęs, kaip, beje, ir nepelnytai užmiršto tikrojo Nidos išgelbėtojo Franzo Ephos,

1875–1885 m. tiesiogiai vadovavusio Urbo ir Angių kopų masyvo apželdinimo darbams. Šiandien šalia jo apželdintos kopos statomi paminklai, nieko bendra neturintys su F. Epha ir niekaip neprimenantys daugiau kaip šimtmetį trukusios titaniškos kovos su pustomu smėliu, o tos kovos rezultatas – užburiantis Kuršių nerijos kraštovaizdis, iki šiol žavintis minias šio pusiasalio svečių.

Užsiminus apie paminklus, atkreiptinas dėmesys, kad iki Antrojo pasaulinio karo šiaurinėje Kuršių nerijoje tebuvo trys memorialiniai ženklai – paminklas Nidos dailininkų kolonijos atstovams, žuvusiems Pirmajame pasauliniame kare, ir dar du, beje, labai kuklūs, buvo skirti asmenybėms, XIX a. puoselėjusioms Kuršių nerijos apželdinimo idėją: vyriausiajam Rytų Prūsijos urėdui (vok. *Forstmeister*) Pauliui Bockui ir hidroinžinieriui Ludwigui Hagenui, daug prisidėjusiam prie apsauginio kopagūbrio formavimo. Akivaizdu, kad to laikotarpio kultūrinės savimonės ir atminimo kultūros formuotojai gerai suvokė *genius loci* prasmę Kuršių nerijoje. Į tai vertėtų atkreipti dėmesį šiandien, kai skleidžiasi akivaizdi tendencija „prifarširuoti“ nerijoje įvairiausių paminklų, skulptūrų iš akmens ir metalo, pamiršus, kad nepakartojamas, ypatingas meno kūrinys yra pati Kuršių nerija, tokia, kokią ją padarė šio pasaulio Kūrėjas.

2 pamoka

**Saiko jausmo praradimas, statant paminklus, monumentus ir pan.,
liudija egoistinius saviraiškos siekius ir spartų *genius loci* nykimą Kuršių nerijoje**

Studijos apie Kuršių nerijos geologiją „Kuršių nerijos geologija“ (*Geologie der Kurischen Nehrung*. Berlin, 1919) autorius Hansas von Wichdorffas, beveik iš šimtmečio perspektyvos įvertinęs daugelio mokslo ir kultūros atstovų, rašiusių apie Kuršių neriją, pastangas, itin akcentavo geologo Georgo Berendto darbus, ypač pastarojo apeliaciją Prūsijos valdžiai 1869 m., skatinant imtis skubių priemonių, kad nerijos kaimai, ypač Juodkrantė ir Nida, nebūtų palaidoti po smėliu. Jau tuomet G. Berendtas pabrėžė: „Lėta pagalba čia nėra jokia pagalba.“

3 pamoka

Laiku priimti sprendimus Kuršių nerijai buvo ir tebėra labai aktualus uždavinys

H. von Wichdorffas XX a. pradžioje jau galėjo įvertinti viso XIX a. pastangas apželdinant Kuršių neriją, palygindamas situaciją su 1869 m., kai pustomo smėlio plotai, arba „keliaujančiosios kopos“, užėmė net 79 km, o po 50-ies metų, t. y. 1919 m., tebuvo likę keturios nedidelės pustomų kopų atkarpos, kurių ilgiausia siekė 13 kilometrų. H. von Wichdorffas taip pat pažymėjo, kad vis dėlto keliaujančių kopų fenomenas ir kraštovaizdžio grožis čia vis dar puikiai atsiskleidžia, nekeldamas pavojaus gyvenvietėms. Mokslininkas pateikė ir tam tikrą pranašystę dėl Kuršių nerijos kraštovaizdžio kaitos, kuri, žvelgiant iš šių dienų perspektyvos, galima teigti, jau beveik išsipildė. Jis rašė, kad ateityje keliaujančių kopų plotai dėl apželdinimo vis mažės, ir galiausiai jos visai išnyks. Į šiuos žodžius nebuvo įsiklausyta XX a. antrojoje pusėje, todėl vadinamųjų „mirusių kopų“ mirtis atėjo daug greičiau nei tuo atveju, jei laiku būtų imtasi priemonių procesą kontroliuoti kirtimais ir pan.

Kuršių nerijoje dar tebevykstant žūtibūtei kovai su pustomu smėliu, XIX a. 7-ajame dešimtmetyje šiame pusiasalyje pradėjo formuotis visiškai naujas socialinis-ekonominis fenomenas – Juodkrantės (vok. Schwarzort) kurortas, kurio augantis populiarumas atnešė ir naujų iššūkių. Tai reikė ne tik kurortinės architektūros priešpriešą žvejų kaimų architektūrai, prieplaukos, promenadų miške ir kt. atsiradimą, bet ir dar nematytą kurortautojų gausą. Daugiau kaip 3 tūkstančiai lankytojų XIX–XX a. sandūroje mažo žvejų kaimo erdvėje tuomet buvo tikras masinio turizmo iššūkis, su kuriuo, tarp kitko, buvo sėkmingai susidorota. Ši patirtis apibendrinta straipsnio autorės knygoje „Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m.“, todėl čia apsiribosime tik keletu pastabų: didelis skaičius žmonių lankėsi unikaliaje Juodkrantės sengirėje, bet gerai įrengtos promenados leido saugoti šį nuostabų, tik vienintelėje nerijos vietoje išlikusį senąjį mišką nuo besaikio trypimo ir niokojimo, kas, deja, vyksta šiandien. Visas poilsiautojų srautas atvykdavo į kurortą gamtą tausojančiu transportu – garlaiviais, nes automobiliais važinėti buvo draudžiama, ir t. t. Atrodo, ši pirmojo Kuršių nerijoje kurorto patirtis buvo ilgam pamiršta.

4 pamoka

Racionalūs sprendimai, derinant gamtinio kraštovaizdžio trapumą ir kurortinį gyvenimą, Kuršių nerijoje būtini

XX a. pirmojoje pusėje Kuršių nerijos kraštovaizdyje vis dar labai įspūdingą keliaujančiųjų kopų fenomeną įdomiai išnaudoti siūlė originalių idėjų nestokojęs žinomas tarpukario Lietuvoje geografas, keliautojas ir visuomenės veikėjas profesorius Kazys Pakštas (1938 m.): „Mano supratimu, Nidos apylinkės suteikia tokių estetinių vaizdų, su kuriais negali konkuruoti nei vienas Lietuvos kampelis. Iš aukštesnių Nidos apylinkės vietų galime kontempliuoti žalią, kiek melsvą Baltijos jūrą vakaruose, žalsvai palšas ir paprastai ramesnes Kuršių marias rytuose, šviesiai geltono smėlio aukštas kopas pietuose ir nesi- baigiančią žalių pušelių juostą šiaurėje. Čia turime gražų Sacharos lopinėlių, tarp vandenių įspraustą. Jei nuo manęs tai priklausytų, tai aš būtinai čion atgabenčiau 2–3 kupranugarius, keletą asilų ir arabiškų rūbų, o gal ir pačių arabų, ir sudaryčiau pasakiškai įdomų atrakcioną visiems šiaurės kraštams“ (*Kultūra, civilizacija, geopolitika*. Vilnius, 2003, p. 170).

Šio K. Pakšto siūlymo, ko gero, nevertėtų traktuoti kaip pamokos, bet galbūt vertėtų kaip gerą patarimą, kad **sprendžiant Kuršių nerijos problemas originalios idėjos yra būtinos, siekiant išsaugoti, anot Pakšto, ypatingą Lietuvos kampelį.**

NERINGOS GARBĖS PILIEČIAI

„Kuršių nerijoje pati aplinka daro žmogų kilnesnį... Mūsų atsakomybė – išsaugoti tai, kas saugotina, o ne prisidėti prie greitesnio gamtos sunaikinimo.“

Lietuvos Prezidentas Valdas Adamkus

VALDAS ADAMKUS: ĮSIPAREIGOJIMAI NERINGAI

Raimonda Ravaitytė-Meyer

2019 metais Neringos bendruomenė pagerbė Prezidentą Valdą Adamkų, suteikdama jam Neringos garbės piliečio vardą už ilgametę reikšmingą tarptautinio Thomo Manno festivalio globą ir nuolatinį rūpinimąsi Kuršių nerijos gamtos ir kultūros paveldo išsaugojimu bei Neringos vardo garsinimu visame pasaulyje. Regalijų įteikimo ceremonija įvyko liepos 14-ąją, o kitą dieną susitikome su Prezidentu neoficialioje aplinkoje, atokiau nuo Nidos šurmulio, Purvynėje, terasoje ant marių kranto, saulėtą ir ramų priešpietį... Prie mūsų prisėdo ponija Alma Adamkienė.

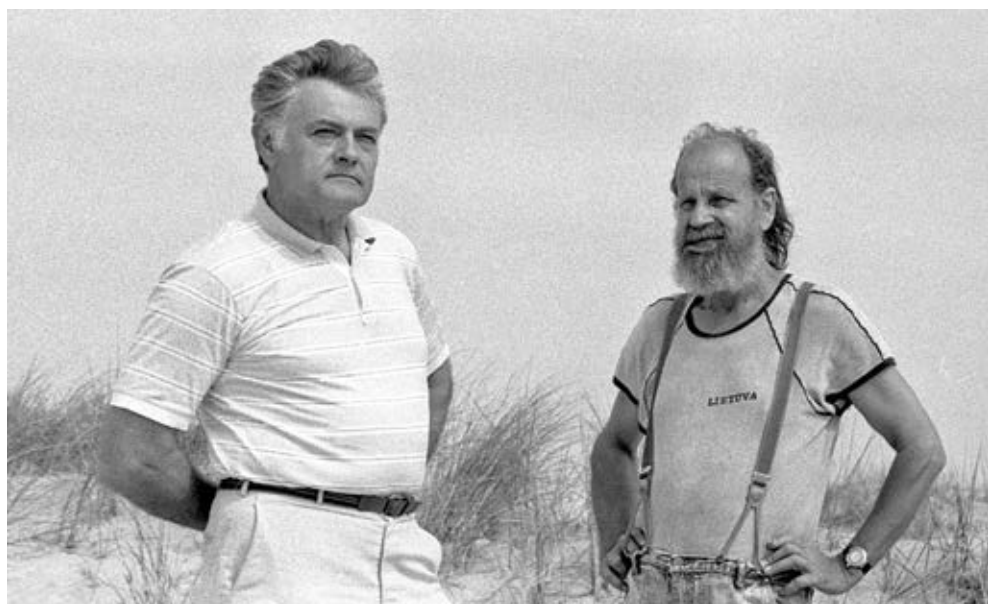
Sena fotografija

Atvertusi Eduardo Jonušo knygą „Vaizdai ir mintys“, suradau klaipėdiškio Bernardo Aleknavičiaus nuotrauką iš 1991 metų, kurioje V. Adamkus su dailininku stovi prie atkurtųjų krikštų, parodau ją Prezidentui.

„Kai žvelgiu į šią nuotrauką, ryškiai prisimenu, kaip Jonušas man aiškino apie krikštus ir jų prasmę... Nepamirštama istorijos pamoka. Prisiliečiau prie man visiškai nežinomo pasaulio“, – išgirdau atsakymą. Tąkart – 1991 metų vasarą – V. Adamkus lankėsi Nidoje ir kelioms dienoms buvo apsistojęs „Rūtos“ poilsio namuose. „Šiandien galvoju, turbūt Kudaba mane suvedė su Jonušu...“, – svarstė Adamkus. – Kaskart atvykęs į Nidą, Thomo Manno festivalį, ir Nidos evangelikų liuteronų bažnyčioje klausydamasis muzikos, apžiūrinėju ant sienų iškabintus krikštus – tada prieš akis iškyla ir ši fotografija, ir mano pats pirmasis apsilankymas Nidoje.“

Apie tai V. Adamkus pasakojo: „Su JAV gamtosaugininkų delegacija buvau atvykęs į Maskvą kaip aplinkosaugos specialistas, pareigūnas. Pavyko išsikrovoti, kad galėčiau nuvykti į Lietuvą. Tai buvo vienas pirmųjų mano apsilankymų Lietuvoje“ [8-ajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje – *sud. past.*].

„Turėjau didžiulį norą pamatyti Kuršių neriją, o tai nebuvo paprasta, sovietmečiu ten ne visus įleisdavo... Esu iki šiol dėkingas anuometiniam Vilniaus universiteto rektoriui Jonui Kubiliui, kuris pasikalbėjo su profesoriumi Česlovu Kudaba, apsiėmusiu mane lydėti ir globoti. Nežinau kaip, bet rektorius pasirūpino, kad galėčiau pervažiuoti visu Lietuvos pajūriu, dargi davė savo valdišką „Volgą“ ir vairuotoją. Įsėdę į automobilį, bandėme pasprukti nuo KGB palydos, bet nepavyko – išvažiuojant iš Vilniaus mus sustabdė ir įsodino mane globojusį vyrą. Turiu pripažinti, jis buvo labai mandagus ir nepridarė man nemalonumų, o galėjo... Daug ką nutylėjo, kur buvome, ką matėme. Negavau jokių pastabų, kad pažeidžiau taisykles, išvažiuodamas už leistinų ribų.“

V. Adamkus su
Nidos etnografinių kapinių
(ir kito kuršininkų paveldo)
atkūrėju Eduardu Jonušu.
1991 m.

Prezidento Valdo Adamkaus autografas nidiškei muziejininkei Eleonorai Jonušienei (iš dešinės). Kartu su Prezidentu – V. Adamkaus bendražygis Raimundas Mieželis (iš kairės), Thomo Manno festivalio vadovė Vitalija Jonušienė, Neringos meras Stasys Mikėlis. 2002 m.

Nidos evangelikų liuteronų bažnyčioje festivalio globėjas V. Adamkus taria XXII tarptautinio Thomo Manno festivalio atidarymo žodį. 2018 m.

Su Neringos garbės piliečio regalijomis: „Nuoširdžiai dėkingas visai Neringos bendruomenei už įvertinimą“, – sakė V. Adamkus

Nidos katalikų bažnyčioje po V. Adamkaus pagerbimo. Prezidentas – tarp neringiškių ir folkloro ansamblio „Giedružė“ narių kartu su Neringos meru Dariumi Jasaičiu ir Seimo nariu, Neringos garbės piliečiu Antanu Vinkumi

Nuotykis kopose

„Nidoje galėjome pabūti pusę dienos, – pasakojo V. Adamkus. – Niekada anksčiau nebuvo tekę lankytis Kuršių nerijoje, todėl kopas aplankyti privalėjome. Prisimenu su tuo susijusį įvykį. Jau minėjau, kad į Nidą atvykome rektorius J. Kubiliaus balta „Volga“, kurios vairuotojas nudavė lietuviškai nesuprantąs, tad visą kelią nepratarė nė žodžio. Jis užvežė mus ant Parnidžio kopos ir kažkodėl sumanė važiuoti dar aukščiau, nors mes sakėme, nesą reikalo. Bet ne, jis užsispyrė – įrodys, kad gali su „Volga“ bet kur užvažiuoti... Ir įklimpo smėlyje. Kai bandėme ją išstumti, staiga „atsivėrė“ lietuvių kalba (prieš tai jis atsakinėjo tik rusiškai, matyt, buvo KGB pareigūnas ir elgėsi pagal instrukciją). Mums bevargstant sutemo, naktis graži, žvaigždėta, tik automobilis užklimpęs, o vairuotojui – bėda, dejuoja – jam tai geruoju nesibaigs... Tada profesorius Kudaba pasisiūlė nueiti į miestelį ir paieškoti pagalbos. Galų gale jis grįžo – ne vienas, su jaunimu (mat papuolė į vestuves Nidoje), pasipasakojo, kokia bėda ištiko lietuvių amerikoną... Užrišę lyną, jaunuoliai automobilį išvilko.“

Tąkart, nepaisant visų aplinkybių, įvyko tai, ko V. Adamkus niekada nepamiršo: „Užlipome į pačią kopos viršūnę. Pasitaikė labai lietinga diena. Po kurio laiko lietus liovėsi, ir staiga – vaivorykštė per visą dangų! Turiu nuotrauką su tuo vaizdu, – prisiminė V. Adamkus ir pasisuko į žmoną: – kaip manai, Alma, ar surastum tą nuotrauką? Juk atsimeni ją?..“ Ponia Alma linktelėjusi suabejojo: „Sunkiai rasime, viskas – dėžėse...“

„Toji akimirka su vaivorykste yra viena iš įsimintiniausių mano gyvenime...“, – tęsė V. Adamkus. – Įsivaizduokite, Lietuva okupuota sovietų, tu sugrįžti į ją po 28-erių metų, o čia, Nidoje, – vaivorykštė! Sunku nusakyti tą jausmą...“

Mūsų atsakomybė

Šiandien, po daugelio metų, sugrįžęs mintimis iš ano į šį laiką, Prezidentas linkęs daugiau kalbėti apie mūsų pareigą ir atsakomybę išsaugoti Kuršių neriją nei apie jos gamtos grožį. Primintina, kad Kuršių nerijos nacionalinio parko generalinio plano rengėjai buvo įvertinti Valdo Adamkaus specialiu diplomu.

„Pakartosiu tai, ką esu ne kartą sakęs: Neringa – Lietuvos perlas... Žmogui svarbu jos nesugadinti, – įsitikinęs didžiulę gamtosaugininko darbo patirtį JAV turintis V. Adamkus. – Kai išgirstu kalbas apie pavojus Kuršių nerijos gamtai, visada pagalvoju: bet kokia kaina privalome šį nuostabų kampelį išsaugoti ateities kartoms! Bet kokiomis pastangomis! Būtų nusikalstama Neringą paaukoti kažkieno trumpalaikiams interesams. Kartais ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje sulaužomos taisyklės, ir nepavyksta apginti saugomų teritorijų, dėl to jų mažėja... Tokios teritorijos kaip Kuršių nerija yra verslo pasaulio taikynys, tą turėtume suprasti... Žinoma, progreso nesustabdysi, bet dėl jo negalima aukoti gamtos vertybių. Yra riba, kurios nevalia peržengti.“

„Prieš dvidešimt metų kėliau Neringos klausimą ir labai griežtai kalbėjausi su anuometiniu Ministru Pirmininku Gediminu Vagnoriumi ir dėl tilto į Kuršių neriją, ir dėl oro uosto, – prisiminė Prezidentas. – Savo nuomonės nekeičiau ir nekeisiu. Bet kokio tilto į Neringą atsiradimas būtų tiesiausias kelias sugriauti Kuršių nerijos harmoniją. Ilgamečiam Neringos merui Stasiui Mikeliui taip pat labai griežtai buvau pasakęs: nematau jo-

kio reikalo Nidoje statyti oro uostą, kai čia pat, už keliolikos kilometrų, turime Palangos oro uostą. Ir dėl tilto savo poziciją išsakiau. Šiandien, būdamas UNESCO geros valios ambasadoriumi, jaučiu pareigą ginti minėtą poziciją ir vertybes, dėl kurių Kuršių nerija buvo įrašyta į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą.“

Festivalis

1998 m. išrinktas Lietuvos Respublikos Prezidentu, po metų – 1999-aisiais, Valdas Adamkus sutiko tapti tarptautinio Thomo Manno festivalio globėju, nuo tada visada randa laiko ne tik festivalio atidarymo šventei, bet ir įsitraukia į festivalio Žodžio programos diskusijas (V. Adamkaus pranešimai atspausdinti Thomo Manno kultūros centro almanachuose „Nidos sąsiuviniai“).

„Prisipažinsiu, iki Thomo Manno festivalio apie patį rašytoją Thomą Manną buvau mažai žinojęs. Kai kažkuris iš lietuvių intelektualų man pristatė Thomo Manno festivalio idėją, ji mane iš karto sužavėjo, – prisiminimais dalijosi V. Adamkus. – Gali sulaukti įvairiausių patarimų siūlymų, tačiau viskas priklauso nuo to, kiek tau pačiam yra artima viena ar kita idėja, kiek tu asmeniškai gali įsijausti į reikalą ir jam pritarti. Dar kartą pasikartosiu, Thomo Manno festivalis man iškart pasirodė labai patrauklus. Mano nuomone, jis atitinka Neringos dvasią.“

Pastebėjau, kad šiųmetė Thomo Manno festivalio tema „Tėvynių Europa“ Prezidentui turėtų būti labai asmeniška – jis yra patyręs, ką reiškia netekti tėvynės ir bandyti svetur įgyti dar vieną... Ar gali žmogus turėti ne vieną tėvynę? – paklausiau.

„Mano supratimas apie tėvynę nėra pasikeitęs per visą gyvenimą. Dažnai galvodavau, kada įvyko apsisprendimas, kas aš esu ir kam priklausau... Dabar galiu į tai atsakyti. 1940-ųjų rugsėjo 1 dieną Kauno „Aušros“ berniukų gimnazijoje sukvietė mus į salę mokslo metų pradžios šventei (buvau tada antrojoje gimnazijos klasėje). Neseniai paskirtas direktorius buvo korektiškas, savo kalboje labai negyrė naujosios santvarkos. Pasakui žodis buvo suteiktas vienam komjaunuoliui, jis atsistojęs prieš mus pradėjo garbinti sovietinį režimą, su kuriuo tarsi prasidedanti nauja era, mums šviečianti Stalino saulė... Visi pradėjome bruzdėti. Tą pajutęs kalbėtojas ištare frazę, kurios nepamiršau: sugriovėme kruvinąjį smetoniškąjį režimą... Salė sprogo nuo švilpimo, trypimo, šūksnių. Komjaunuolis paleido „Internacionalą“, o mes spontaniškai užtraukėme „Tautišką giesmę“, viską sužlugdydami. Tuo momentu mano viduje kažkas įvyko, tarsi dvasinis lūžis: aiškiai supratau, kas aš esu ir kokios mano vertybės. Jos nepasikeitė nuo to įsimintino gimnazijos įvykio. Manau, tai įrodžiau visu savo gyvenimu. Kiek galėjau, prisidėjau prie Lietuvos laisvės bylos iškėlimo pasaulyje. Tas vertybes branginu ir šiandien“, – baigė Prezidentas. Jo nuomone, per 50 okupacijos metų buvo sugriautos bet kokios vertybės, paveikta žmonių galvosena ir elgsena, o to negalima greitai atstatyti: „Gal aš nebesulauksiu, bet ateinančios kartos pakylės Lietuvą į tokias aukštumas, kad savo pasiekimais tapsime pavyzdžiu kitiems... Esame labai talentinga tauta!“

GYVENIMO STEBĖTOJA IŠ JUODOJO KRANTO

Asta Jankauskienė

Daugiau nei šešis dešimtmečius Juodkrantėje gyvenančiai Aldonai Balsevičienei Neringos garbės pilietės vardas suteiktas už Neringos bendruomenei reikšmingą pedagoginę, vadybinę ir aktyvią visuomeninę veiklą bei ilgametį Juodkrantės istorinės atminties puoselėjimą, literatūriškai fiksuojant vietos žmonių istorijas, vietos tapatybės sklaidą.

Į Juodkrantę – į nepažįstamą kraštą

Pirmą kartą į Juodkrantę Aldona Balsevičienė 1955 metais atvažiavo tik trumpų atostogų – aplankyti čia jau mokytojavusio savo vyro Broniaus Balsevičiaus. Iš Smiltynės į Juodkrantę malkų prikrauto sunkvežimio kėbule iš duobės į duobę kratėsi pusantros valandos. Nors buvo sausas, spaudė šaltukas, o ji tik rudeniniu palteliu, kelionė neišgąsdino. O atvažiavusią pakerėjo gamtos grožis – spindintis šerkšnas, akinančiu baltumu pasipuošusi žemė ir medžiai, visai išsityręs horizonto brūkšnis – neaprepiama erdvė akims ir sielai. Slogaus įspūdžio nepaliko ir šaltas kambarėlis mokyklos pastate, kuriame glaudėsi jos vyras. Užtat tuokart sutikti Juodojo kranto žmonės jai pasirodė šilti ir draugiški. Todėl, kai vasaros pabaigoje vyras pasakė, kad besiplečiančiai Juodkrantės mokyklai trūksta mokytojų, netruko apsispręsti... Visai nesuko galvos, kad kraustosi ten, kur net autobusas nekursuoja, nėra asfaltuoto kelio, nelengva butis. Paliko darbą Klaipėdos mokykloje, neklausydama besistebinčiųjų jos sprendimu „dangintis į tokį užkampį“.

Atsikrausčiusi į Juodkrantę, Aldona įsisuko į kasdienių darbų ratą, ėmėsi visuomeninės veiklos. Ir vaidinimus statė, ir ansamblį kūrė. Netruko perprasti žvejų gyvenvietės kasdienybę, susipažino su žmonėmis, perėmė pamariėčiams įprastą gyvenimo ritmą. A. Balsevičienę, asfalto, miesto vaiką, džiugino gamtos apsuptis – ir marios, ir taip arti uogų bei grybų pilnas miškas. Nepritekliaus laiku pačios virtos uogienės ir sūdyti grybai pajvairindavo kasdienį valgiaraštį. Teko ir kitų nemištiečių darbų imtis – kurį laiką turėjo karvę, lesino vištas, daržą susikasė.

Anksti sukūrė šeimą, Balsevičiai jau augino dvi atžalas. Jaunai šeimai buvo paskirtas butas. Džiaugėsi, kad kambariai gražūs, aukštomis lubomis, tačiau kad žiemą juos prišildytų, tekdavo nemažai malkų supleškinti.

Pirmoji – 1956-ųjų – žiema Juodkrantėje jiems buvo nemenkas išbandymas. „Šaltis įsismarkavo, keltas nekėlė, parduotuvėje – tuščios lentynos, – mena A. Balsevičienė. – Laimė, turėjome kruopų, virėme košes ir valgėme. Naktį sapnuodavau bulves ir duoną.“

Didelis šaltis, kaustantis marias, dažnai būdavo kliūtis Kuršių nerijos gyventojams pasiekti kitą krantą. Kartais žmonės ryždavosi eiti per ledą. O jei pasitaikydavo mašina važiuoti, palikdavo praviras dureles, – jeigu mašina įlūžtų, kad spėtų iš jos iššokti. Yra tekę A. Balsevičienei iš Smiltynės namo ir pėstute parkulniuoti – ir dar ne tuščiomis

rankomis. Nejaukus tas ėjimas rudenio ar žiemos tamsoj, bet ir nuovargis, ir baimė, ir nešulių nusvarintų rankų sopulys užsimiršo. Prisiminimuose liko tik romantika – juk jaunystė!

Pilkų dienų nebuvo

A. Balsevičienei atvažiavus į Juodkrantę, mokykla tebuvo nedidelis raudonų plytų pastatas. Jame iki 1952 metų veikė rusakalbė pradinė mokykla, o pagausėjus lietuvių šeimų, tų metų rudenį sukomplektuota ir lietuvių klasė, kurioje tilpo visi keturi skyriai. 1956 m. mokykloje jau buvo septynios klasės, dirbo devyni mokytojai. A. Balsevičienė mokė lietuvių kalbos ir literatūros. Prireikus yra tekę ir muzikos, ir braižybos pamokas vesti. Daugėjant mokinių ir mažoje mokykloje sunkiai telpant, 7-ojo dešimtmečio pradžioje pradėtos mokyklos pastato antrojo aukšto statybos. A. Balsevičienė prisimena, kad į mokyklos plėtros darbus įsitraukė visi – mūrininkais dirbo gyvenvietės vyrai, savo laiko skyrė mokinių tėvai, prisidėjo vyresniųjų klasių moksleiviai, į talką atėjo ir pasieniečiai. Erdvesne mokykla, vėliau dar ne kartą išgyvenusia statybas ir rekonstrukcijas, džiaugėsi visi.

Per daugiau nei penkiasdešimt septynerius pedagoginio darbo metus būta visokių patirčių, iš visokių situacijų reikėdavo rasti išeitis, tik pilkų ir nereikalingų dienų A. Balsevičienė neprisimena ir niekada nebuvo nusivylusi savo darbu. Ji šiltai kalba apie kasdienę veiklą, kolegas, o ypač džiaugiasi savo mokiniiais, kurių net kelias kartas išlydėjo į gyvenimą. „Vadovėliai keičiasi, bet vaikai – ne, – teigia A. Balsevičienė. – Jie visais laikais buvo pramuštgalviai ir gudrūs, rimti ir užsisklendę. Reikėjo kantrybės ir išradingumo su jais dirbti.“ Ir nuoširdžiai dirbo. Jei sausa taisyklė nepasiekdavo mokinukų ausų ar sunkus tekstas neišlaikydavo jų dėmesio, mokytoja užduotį išaiškindavo per žaidimą, kurį vaikai noriai perimdavo. Vaikščiodami po gamtą ir kurdami pasakas, mokėsi sklandžiai reikšti mintis, o mokinių ir savo anūkų potraukį skaityti knygas A. Balsevičienė ugdė žadindama jų smalsumą – pradėjusi skaityti jiems knygą, sustodavo pačioje įdomiausioje vietoje... esą šiandien užteks... Suintriguoti išgirstos istorijos, žiūrėk, vaikai jau griebia knygą ir patys skaito toliau...

Savų metodų pedagogė turėjo ir maištingų paauglių drausmės bei elgesio problemoms spręsti. „Nėra blogų vaikų, yra tik nesuprasti“, – sakydavo. Viešai jų nekritikuodavo, kitiems girdint individualios problemos neaptarinėdavo, išnarpliodavo bėdą, nepažeisdama jų trapios savivertės. Vietoj priekaišto ar bausmės pasirinktas dialogas, savo netikėtumu kartais suglumindavęs mokinį, būdavusi geriausia išeitis.

Mokiusi lietuvių kalbos, ėjusi mokymo dalies vedėjos pareigas, išvažiavus pirmajam Juodkrantės mokyklos direktoriui Antanui Raudžiui, A. Balsevičienė perėmė vadovavimą mokyklai. Ant direktorės pečių gulė nemažai administracinio, organizacinio ir kitokio darbo, laiką tirpdė kasdienybės rūpesčiai, bet ji dar spėdavo svarbius dinamiško mokyklos gyvenimo epizodus pasižymėti savo užrašinėse.

Didžiausia A. Balsevičienės mokyklai palikta dovana – jau istorija tampančios mokyklos gyvenimo akimirkos, keturiolikoje albumų užfiksuota mokinių ir mokytojų kasdienybė bei šventės.

Direktorės kabinete
senajame mokyklos pastate.
1983–1984 mokslo metai.

Tradicinė Rugsėjo 1-osios nuotrauka.
A. Balsevičienė su antroklais:
Roma Jenčiauskaite, Lilija Safargalijeva,
Sigute Sukackaite, Daiva Polianica,
Laimučiu Ulvydu, Renatu Berleta,
Antanu Kniūkšta.
1986 m.

Kūrėjų duetas po vienu stogu: Aldona rašo, o jos vyras Saulius Ikamas kuria grafiką

„Mano“ žmonės

Sovietmečiu trylika metų mokyklai vadovavusi A. Balsevičienė sugebėjo išvengti narystės partijoje, o papūtus permainų vėjui, ėjo su tais, kurie rinkosi laisvės kelią ir tvirtai tikėjo jo teisingumu. Kilus Atgimimo sąjūdžiui, aktyviai įsitraukė į rėmimo grupės veiklą, telkė bendraminčius, buvo išrinkta į Steigiamąjį Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio suvažiavimą.

Atsikūrusioje Lietuvoje atsiradus seniūno pareigybei, A. Balsevičienė tapo pirmąja Juodkrantės seniūne. Pas ją suplaukdavo visi gyvenvietės žmonių reikalai ir rūpesčiai. Vieniems pagalbos, kitiems paguodos reikėjo. Seniūnė rasdavo tinkamą žodį ir gyvenvietės girtuoklėliui, ir vargo prispaustai senolei, ir jaunai šeimai darnos linkėdama. Mena žmonės jos jautrias atsisveikinimo kalbas kapinėse. Kiekvieną išlydėdavo šiltais prisiminimų žodžiais, įžvelgdavo šviesos kartais ir nelabai garbingo bendruomenės nario gyvenimo kelyje.

Visokių žmonių į seniūnės kabinetą ateidavo, atsineštos neigiamos emocijos ne kartą galėjo įpliekti konflikto ugnį, bet A. Balsevičienė jos niekada nekurstė. Santūri ir tolerantiška, jokio reikalo ar rūpesčio nenustumdama į užribį, ieškodavo, kaip išspręsti problemą. „Neturiu pykčio, nekaupiu neapykantos žmogui, – sako ji. – Jei tik galiu ir moku padaryti, – padarau. Ne todėl, kad kam nors įtikčiau, bet kad kitaip nemoku.“ Kartais žmogus net nesužinodavo apie jos pastangas.

Metraštininkės plunksnos A. Balsevičienė nepadėjo ir eidama seniūnės pareigas. Įvairiaspalvio Juodkrantės gyvenimo fiksuotoja daugiau nei dešimtmetį sekė miestelio

ir žmonių gyvenimo faktus bei reiškinius, surinko informacijos apie svarbius to meto politinius, ekonominius ir kultūrinius įvykius, savo dienoraščių puslapius papildydama nuotraukomis.

Ir šiandien, jau neturėdama oficialių pareigų, A. Balsevičienė nenutolsta nuo savo žmonių, vienus aplanko, kitus, jei ilgiau nesimato, „nors mintimis apglosto“. Net jos kelias į bažnyčią valandą užtrunka. „Dėkoju Dievui, kad man davė meilę žmonėms, – šypsosi Aldona, – aš nušvintu, žmogų pamačiusi. Negaliu sutikto tik palabinti, rūpi ir daugiau sužinoti, apie sveikatą pasiteirauti, naujienas aptarti...“ Iš buto gražiame medžio raizininiais puoštame name su mansarda ir bokšteliu (buvusi Huberto vila) A. Balsevičienės kelias veda tomis pačiomis kryptimis – pas bičiules, kurias nekantrauja aplankyti, į pamėgtas pasivaikščiojimo vietas, kur akis vis pastebi ką nors įdomaus ar netikėto, ir į autobusų stotelę, kai skuba į Nidą, į Trečiojo amžiaus universiteto paskaitas. Mokiusis visą gyvenimą, buvusi pedagogė mokosi iš šiandien – jau ketvirtą kartą renkasi sau įdomias paskaitas, džiaugiasi, sužinojusi ką nors nauja, ir jau nekantrauja tuo pasidalyti su kitais.

Iš kasdienybės lapelių

Regis, Juodkrantėje nelikę vietos, kur A. Balsevičienės pėda nebūtų žengusi, žvilgsnis užkliuvęs. Atvažiavusi į Kuršių neriją nieko apie šį kraštą nežinojusi, o dabar kiekvieną akmenį ir kelio vingį „apipasakoti“ galėtų. Nuo pradžių matė Raganų kalno skulptūrų kūrimą. Pirmą kartą į Juodkrantę suvažiavę liaudies meistrai glaudėsi mokykloje, ir direktorė A. Balsevičienė laisvą minutę pasišnekučiuodavo su tautodailininkais, aptardavo kuriamus personažus, klausydavosi drožėjų istorijų. Ir viską fiksavo. Vėliau įdomiausi pokalbių su medžio skulptūrų kūrėjais epizodai, pamario sakmės ir liaudies pasakos gražiai sugulė į knygas „Raganų kalnas“ ir „Raganų kalno pasakos“.

„Kokia iš manęs rašytoja, – šypsosi Aldona. – Aš maniau, kad moku tik pasakoti. O rašyti nesiryžau. Atrodė, kol pasakoji, žodis gyvas, įtaigus, o jei užrašysi, jis sustings.“ Gal ir būtų tyliai užmarštin nuėjusios spalvingos juodkrantiškių istorijos, jei perskaičiusi jas sociologė dr. Arūnė Liucija Arbušauskaitė nebūtų pasiūliusi išleisti serijoje „Skaitiniai apie Klaipėdos kraštą“. Po kelerių metų pasirodė ir „Juodojo kranto žvejai“ – trumpi pasakojimai apie žvejus ir vingiuotus jų likimus. Šiandien metraštininkė apgailestauja, kad ne visų istorijas spėjo išgirsti ir užrašyti...

Tačiau plunksna dar nepadėta džiūti – ant A. Balsevičienės stalo visuomet užrašinė, joje surašomi reikšmingi faktai, situacijos, miestelio įvykiai ir pokyčiai, gamtos išdaigos. Nors A. Balsevičienės gyvenimo paveiksle būta praradimo spalvų, sielvartingų potėpių, tačiau į savo dienas ir mintis ji stengiasi įsileisti daugiau šviesos ir ramybės. O širdį apriminti, liūdesį išblaškyti ir ryžto darbams neprarasti jai padeda gyvenimo bendrakeleivis grafikas Saulius Ikamas.

Kai A. Balsevičienę aplanko įkvėpimas, išgyventas emocijas, pajautas, išplaukusius prisiminimus ir apmąstymus išlieja jautriais teksta, kurių laukia savaitraščio „Bičiulystė“ skaitytojai... O kai nieko nerašo, kai nori sielą ir galvą nuraminti, savo mintis įpina į spalvingiausiais raštais mezgamas riešines, kurias paskui dovanoja nuoširdžiai ir su meile.

MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS PREMIJOS LAUREATAI

MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS PREMIJOS LAUREATAI

Eduardas JONUŠAS – dailininkas, Kuršių nerijos paveldo puoselėtojas. 2009 m.

Nijolė STRAKAUSKAITĖ – Klaipėdos universiteto docentė, humanitarinių mokslų daktarė, Kuršių nerijos ir Prūsijos (Mažosios) Lietuvos istorijos tyrinėtoja. 2010 m.

Vitalija JONUŠIENĖ – kultūros veikėja, ilgametė Thomo Manno memorialinio muziejaus ir kultūros centro direktorė. 2011 m.

Arvydas JUOZAITIS – humanitarinių mokslų daktaras, politikos ir visuomenės veikėjas, filosofas, rašytojas, publicistas. 2012 m.

Liucija CITAVIČIŪTĖ – humanitarinių mokslų daktarė, Prūsijos (Mažosios) Lietuvos raštinės tyrėja, vertėja, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkė. 2013 m.

Arūnas SAKALAUSKAS – Vilniaus dailės akademijos profesorius, skulptorius, M. L. Rėzos paminklų Juodkrantėje ir Kaliningrade autorius. 2014 m.

Nidos kultūros ir turizmo informacijos centro AGILA folkloro ansamblis GIEDRUŽĖ (vadovė – Audronė Buržinskienė), Pamario krašto etninės kultūros puoselėtojas. 2015 m.

Romanas BORISOVAS – dailininkas, akvarelėse įamžinęs nykstantį Rytų Prūsijos paveldą. 2016 m.

Ingė LUKŠAITĖ – docentė, habilituota humanitarinių mokslų daktarė, Reformacijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Prūsijos Kunigaikštystės, Prūsijos (Mažosios) Lietuvos kultūros istorijos tyrinėtoja. 2017 m.

Albertas DANILEVIČIUS – skulptorius, aplinkos, žemės meno kūrėjas, pedagogas. 2018 m.

RUTH LEISEROWITZ – Vokietijos istorikė, profesorė, habilituota humanitarinių mokslų daktarė, XIX–XX a. Vidurio Rytų Europos, Prūsijos (Mažosios) Lietuvos, žydų istorijos tyrėja, vertėja. 2019 m.

2008 m. Neringos savivaldybės taryba įsteigė Martyno Liudviko Rėzos vardo kultūros ir meno premiją. Ji įteikiama kiekvienų metų sausio 9 d. per M. L. Rėzos gimtadienį už Kuršių nerijai ir Prūsijos Lietuvai reikšmingą, aktyvią ir kūrybingą veiklą. M. L. Rėza gimė 1776 m. sausio 9 d. Kuršių nerijoje, Karvaičių kaime, kuris paskutiniais XVIII a. metais buvo užpustytas.

„RYTŲ IR VIDURIO EUROPOS ISTORIJOJE – DAUG „BALŲ“ DĖMIŲ“

Prof. dr. Ruth Leiserowitz kalbina dr. Lina Motuzienė

Prof. dr. Ruth Leiserowitz (g. 1958 m.) – istorikė, viena pirmųjų ėmusi tyrinėti traagišką vaikų iš Rytų Prūsijos (istorinėje literatūroje įvardijamų kaip „vilko vaikai“) likimą Antrojo pasaulinio karo audrose. Nuo 2009 m. eina direktoriaus pavaduotojos pareigas Vokietijos istorijos tyrimų institute Varšuvoje, yra daugybės monografių ir mokslinių straipsnių vokiečių, anglų, lenkų, lietuvių ir kt. kalbomis autorė.

Prof. dr. R. Leiserowitz – asmenybė, per tris dešimtmečius palikusi ryškų pėdsaką Neringos kultūriniame gyvenime. Nuo 1996 m. kaip mokslo darbuotoja (nuo 2009 m. kaip Thomo Manno kultūros centro kuratoriaus pirmininkė) aktyviai įsitraukė į Thomo Manno kultūros centro veiklą, tarptautinio Thomo Manno festivalio, konferencijų, skirtų Rytų Prūsijos istorijai, organizavimą. Kuršių nerijos vardą moksliniais darbais populiarina ir Europos istorijos lauke. Prof. dr. Ruth Leiserowitz pėdsakas Neringoje ypač ryškus dėl jos darbo Thomo Manno kultūros centre, prisidedant prie įdomių festivalio idėjų generavimo ir temų pagrindimo.

Ruth Leiserowitz 2014 m. Vokietijos Prezidento Joachimso Gaucko apdovanota Vokietijos Federacinės Respublikos pirmojo laipsnio ordinu už ypatingus nuopelnus (vok. Verdienstorden der Bundesrepublik Deutschland). Thomo Manno kultūros centro teikimu, Neringos savivaldybės tarybai pritarus, R. Leiserowitz įteikta 2019-ųjų metų Martyno Liudviko Rėzos kultūros ir meno premija.

Gerbiama Ruth, kas Jus paskatino domėtis istorija? Ar su šiuo kraštu susijusi Jūsų daugelio kartų šeimos praeitis galėjo padaryti įtaką, pasirenkant profesiją?

Vaikystėje, o tai buvo 7-ajame dešimtmetyje, man nuolat pasakodavo istorijas apie protėvius ir šeimos narius, kurie gyveno ir dirbo įvairiausiuose pasaulio kampeliuose. Mano tėvo ir motinos šeimos gyveno labai skirtingus gyvenimus. Namuose dažnai lankėsi įvairūs dėdės, tetos ir tetulės. Susėdę prie stalo, jie pasakodavo vienas kitam įvairias istorijas. Mes, vaikai, sėdėdavome po stalu ir klausydavomės. Absurdiškiausia buvo tai, kad tada neturėjome teisės iš Vokietijos Demokratinės Respublikos kur nors išvykti, ir kitų patyrimai mums atrodė labai egzotiški. Užrašiau visas šias istorijas, nes bijojau, kad jos bus pamirštos.

Vaikystėje girdėjau, kaip mano tėvas su savo seserimis ir su kitais giminaičiais kalbėdavosi lietuviškai. Jis manė, kad nėra prasmės mokytis šios kalbos, nes Prūsijos (Mažosioje) Lietuvoje greičiausiai jau neliko nė vieno giminaičio, visi jie buvo ištremti į Sibirą. Man, broliams ir seserims buvo pasakojama daug istorijų apie prosenelių ūkį ir gyvenimą Lietuvoje. Jau vėliau, 1980 metais, pirmą kartą atvykau į Lietuvą, nes norėjau pamatyti, ar tikrai toks platus tas Nemunas, kaip vaikystėje man buvo pasakojama. Vėliau Lietuvoje lankiausi daugelį kartų, pradėjau domėtis šios šalies istorija ir kultūra.

Kaip atsitiko, kad Jūs taip gerai kalbate lietuviškai? Ar tai susiję tik su profesiniais interesais?

Daug literatūros apie Lietuvą galima skaityti tik lietuvių kalba, todėl man buvo savime suprantama, kad turiu išmokti ir kalbą. Tai nebuvo sunku, nes nebuvau pamiršusi vaikystėje girdėtų kalbos intonacijų. Nors turiu pripažinti, kad tai, ką aš girdėdavau, buvo Klaipėdos krašto lietuvių kalba.

Kas lėmė, kad Rytų Prūsijos, o kartu ir Prūsijos (Mažosios) Lietuvos istorijos temos tapo Jūsų mokslinių darbų leitmotyvu?

Didelė tėvelio šeima – joje buvo septyni vaikai – prieš karą gyveno Karaliaučiuje, apie jį mums pasakodavo daug spalvingų istorijų. Žinojome ir apie tą skausmą, kai 1944 metais miestas buvo smarkiai subombarduotas, o vėliau buvo visai uždrausta lankytis šiame krašte. VDR dar veikė toks papildomas veiksnys: Karaliaučiaus istorija – absoliutus tabu. Man tai buvo lyg „draudžiamas lankyti kambarys“ Europoje. Todėl kilo noras išsiaiškinti šią paslaptį ir užtikrinti, kad viso šio regiono istorija nenugrimztų į užmarštį. Akivaizdu, kad Rytų Prūsijos istorijos negalima matyti be Mažosios Lietuvos istorijos. Viskas taip susipynę tarpusavyje.

Martynas Liudvikas Rėza – iškili Rytų Prūsijos asmenybė, nors lietuvių istoriografijoje labiau įprasta laikyti jį tik Mažosios Lietuvos kultūros veikėju. Ar šis iš pirmo žvilgsnio neesminis niuansas neužmaskuoja gilesnės problemos, kai nemažai Rytų Prūsijos / Prūsijos (Mažosios) Lietuvos istorijos temų traktuojama skirtingai lietuvių, lenkų ir vokiečių istoriografijose? Kitaip tariant, kokias aktualias tendencijas išskirtumėte šio daugiakultūrio regiono istorijos tyrimų kontekste?

Istorija ir istorijos perteikimas visada priklauso nuo pasakotojo pasirinktos perspektyvos. Natūralu, kad daugiataučio regiono istorijos pasakojimuose yra galimi skirtingi akcentai. Problemų kyla tada, kai vienos etninės grupės atstovai bando sumenkinti ar visai ignoruoti kitų kultūrų egzistavimą. Toks pavyzdys gali būti nacionalsocialistų veiksmams 1937–1938 metais, kai buvo pervardinta daugiau kaip 3 000 lietuviškų toponimų ir hidronimų, pvz., Šešupė tapo Ostfluß, o Pilkallen – Schloßberg ir t. t.

10-ajame dešimtmetyje Kuršių nerijoje organizuodavome konferencijas ir jose priešpriešindavome vienas kitam skirtingus šio regiono naratyvus. Manau, būtų pats laikas sukurti atskirus daugiaperspektyvius polifoninių naratyvų siužetus.

Tyrinėjate Rytų Prūsijos istoriją daugiau kaip 30 metų. Kas Jus paskatino rinktis šias mokslinių tyrimų temas, kurias išskleidėte daugybėje mokslinių straipsnių ir monografijų?

Man kirbėjo jausmas, kad Rytų ir Vidurio Europos istorijoje yra daug „baltų“ dėmių, todėl norėjau kai kurias iš jų pašalinti, tai yra aprašyti. Pirmojoje 10-ojo dešimtmečio pusėje Klaipėdoje ir Kaliningrado srityje padariau daug interviu, mano pokalbininkai atskleidė nemažai naujų įdomių temų. Pavasarį su savo studentais organizuosiu kelionę į Rytprūsius, Prūsijos (Mažąją) Lietuvą ir į Klaipėdos kraštą. Studentų įžvalgos ir jų klausimai neabejotinai duos impulsų naujiems tyrinėjimams.

XII Thomo Manno festivalyje: Th. Manno anūkas Frido Mannas, vertėja Kristina Sprindžiūnaitė, perkusininkas Vladimiras Tarasovas, dr. Ruth Leiserowitz, pranešėjas Arndas Helingas. 2008 m.

Papasakokite apie savo veiklą Thomo Manno kultūros centre. Kokia, Jūsų nuomone, yra minėto centro ir Thomo Manno festivalio svarba Lietuvai? Ar akcentuotinas šio kultūros fenomeno europinis kontekstas?

Kai 1996 metais pradėjau dirbti Thomo Manno kultūros centre, mums su šio centro direktore Vitalija Jonušiene reikėjo daug temų naujai permąstyti ir naujai pateikti. Iš kiekvienos mums tada žinomos institucijos buvo galima perimti po vieną du aspektus. Kai kurie etapai buvo labai sunkūs. Buvo akimirkų, kai mes nežinojome, kiek glaudžiai kultūros centro veikla turėtų sietis su Thomo Manno asmenybe arba ir su visa plačia Mannų gimine. Tikrai stebina faktas, kad iki šiol jaučiamas didelis poreikis kalbėti apie Thomo Manno vaidmenį, domimasi jo knygomis ir kalbomis. Thomo Manno kultūros centras atliepia šiuos poreikius. Tačiau aiškiai matome, kad šalia didžiojo rašytojo lieka vietos ir kitoms asmenybėms, kultūros reiškiniams ir diskusijoms. Prisiminkime, kad 2017 metais į Thomo Manno festivalį pakvietėme tokią gyvybingą ir užburiančią pašnekovę Olgą Tokarczuk. 2018 metais ji gavo Nobelio literatūros premiją. Tai vienas nedidelis pavyzdys, atskleidžiantis faktą, kad Thomo Manno namai vėl buvo tapę Europos kultūrų susitikimo erdve.

Kai tik buvo įkurtas Thomo Manno kultūros centras, daug Vokietijos institucijų skeptiškai sutiko šį faktą, laikydamos tai „vienadieniu drugeliu“, tiksliau, netikėjo, kad kultūros centras laikui bėgant įgis savo specifinį veidą. Juk Lietuva tada buvo visai jauna valstybė, kuri ką tik sugrįžo į Europos žemėlapi kaip nepriklausoma valstybė. Šio centro egzistavimas Nidoje po dvidešimties metų Vokietijos užsienio reikalų ministerijai davė impulsą įsigyti Thomo Manno namus JAV, Pasifik Palisadese, ir panaudoti juos kultūriniais tikslams. Vokietijos diplomatai suprato, kad kadaise į Thomo Manno vasarnamio renovavimą investuota 100 000 DM suma jau seniai atsipirko kelis kartus. Tada ir kilo idėja susieti tarpusavyje tas vietas ir memorialinius pastatus, kur Thomas Mannas gimė, gyveno ir dirbo. Taip atsirado Thomo Manno namų tinklas, suteikiantis neįsivaizduojamas bendradarbiavimo galimybes.

Papasakokite apie pirmininkavimą Thomo Manno kultūros centro kuratoriumui. Kokios įsimintinos iniciatyvos, temos gimė Jūsų dėka? Kokias idėjas inspiravote, būdama kuratoriaus pirmininke? Apskritai, iš kur semiatės idėjų?

Vadovauti Thomo Manno kultūros centro kuratoriumui yra sudėtinga užduotis, nes iš einančiojo šias pareigas laukiama vis naujų impulsų. Per mano, kaip pirmininkės, dešimties metų karjerą mes surengėme du didelius festivalių ciklus. Pirmas, buvo trys Česlovo Milošo (Czesław Miłosz) temai skirti festivaliai, o antras, surengtas penkerių metų ciklas, kurio moto: „Modernizmo paveldas. 100 metų po Didžiojo karo“. Suprantama, buvo kritikuojančiųjų pasirinktas temas. Ypač antrąjį ciklą kaip per daug istorišką. Bet aš manau, kad vėliau ir dalyviai, ir lankytojai iš to turėjo daug naudos.

Dirbant kuratoriume, kilo iššūkis suderinti daugybę skirtingų pasiūlymų ir iniciatyvų, gaunamų iš kuratorių.

...O mano idėjos gimsta daugybėje pokalbių su skirtingais pašnekovais ir be paliovos intensyviai skaitant.

Kokios naujos temos, ateities kryptys ir perspektyvos?

Pradedant 24-uju Thomo Manno festivaliu, labiau orientuosimės į gamtos ir kultūros santykių lauką. Tas santykis egzistuoja jau daugelį metų, nes žmogus visada bandė daryti įtaką gamtai, bet kiekviena kultūra kyla prisiderindama prie natūralių konkretaus regiono aplinkybių. Paprastai mes suvokiame „kultūrą kaip tekstą“, tačiau kartu nuvertiname santykius su gamta. Todėl kyla klausimas, ar šiais laikais dar egzistuoja žmogaus ir gamtos sambūvis? Tikiu, kad ateinančiais metais mes spręsimės tokio pobūdžio klausimus, ypač jautrios Kuršių nerijos gamtos fone.

Ką Jums reiškia Kuršių nerija ir Nida?

Man Kuršių neriją sudaro trys dedamosios: pirmas, tai jūros pakrantė su nuostabiais paplūdimiais, kurie yra tikrai unikalūs Europoje (ir čia randamu gintaru!). Antras, kopų peizažas, toks nenusakomai jautrus ir paslaptingas. Trečias, marios, man reiškiančios ne tik vandens plotą. Tai kultūrinė erdvė, turinti ilgą turtingą istoriją (apie tai plačiau šiame „Dorės“ numeryje – Ruth Leiserowitz kalba).

Pati Nida su Thomo Manno vasarnamiu, senomis kapinėmis, kuriose apsilankęs visada išgyveni istoriją kaip pamoką, dar visai nauja Nidos meno kolonija, kuri šiais metais atkreipė į save dėmesį Venecijos bienalėje, dar tie visur šmirinėjantys turistai – visa tai kartu sudaro nuostabų lietuviškai europietišką ir savitą kaleidoskopą. Tai reikia toliau ne-nutrūkstamai puoselėti.

Galbūt norėtumėte dar ką nors nuo savęs pridurti?

Noriu padėkoti, kad galėjau imtis iššūkių, kad man buvo atvertas šis darbų baras. Tuomet, 1996-aisiais, manimi pasitikėjo tuometinis kuratoriumas ir Roberto Boscho fondas. Už nuolatinę pagalbą ir bendradarbiavimą pirmiausia dėkoju Vitalijai Jonušienei. Iš jos išmokau neįtikėtinai daug: sužinojau apie visas Thomo Manno muziejaus ir Thomo Manno kultūros centro bei gyvenimo nerijoje subtilybes.

XXI Thomo Manno festivalyje kalbėdama apie rašytojo vaidmenį šiuolaikiniame pasaulyje Olga Tokarczuk dar nebuvo Nobelio premijos laureatė. Festivalis ją atrado kur kas anksčiau nei pasaulis prof. dr. R. Leiserowitz dėka. Pokalbio dalyviai: iš kairės: vertėja Jūratė Žukauskaitė, lenkų rašytoja Olga Tokarczuk, moderatorė Kornelia Kurowska. 2017 m.

Prof. dr. Ruth Leiserowitz kalba, pasakyta jai įteikus Martyno Liudviko Rėzos kultūros ir meno premiją

Ši tikrai džiugi žinia mane pasiekė tuo metu, kai diskutavau apie Kuršių nerijos istorijos aspektus, kai su lietuvių kalbos vertėja Saskia Drude aptarėme naujos Nijolės Strakauskaitės knygos apie Juodkrantės kurorto istoriją vokiško leidimo tekstą. Manau, kad minėtoji knyga taps šių metų bestselleriu! Tai ne vienintelis leidinys apie Kuršių nerijos istoriją, kurį man teko redaguoti per praėjusius metus, ir šis faktas mane labai džiugina!

Sykiu jaučiuosi šios premijos įpareigota tolesnei veiklai. Tad norėčiau padėkoti visiems bendraražygiams – pirmiausia bendraražygėms. Čia iškart paminėsiu Vitaliją Jonušienę ir Liną Motuzienę, bet į bendraražygių sąrašą taip pat būtina įrašyti ir Oną Narbutienę, Vytautę Markeliūnienę, Nijolę Strakauskaitę, Raimoną Meyer ir daugelį kitų. Thomo Manno kultūros centro sėkmė yra didelė kolektyvinė sėkmė, bendras kūrinys.

Toliau kalbėsiu iš esmės apie du dalykus: apie savo santykį su Kuršių nerija ir apie dar vieną Liudviko Rėzos aspektą. Bet pradėkime nuo nerijos. Man joje svarbūs trys matmenys: pirmiausia – pajūris su nuostabiu krantu, kuris Europoje išties unikalus, ir gintaru. Vieta, kur gali svajoti apie tolimus kraštus, kitus krantus ir apie druską... ar tikrai – apie druską? Taip, taip, jau kelerius metus yra populiarius šokoladas su jūros druska ar sūrios karamelės ledai – juose visad jaučiu truputį jūros skonio. Tam tikra prasme apie tai jau rašė ir Rėza, 1799 m. eilėraštyje „Gintaro žvejų daina“ kalbėdamas apie sūrių vandenų ir auksinio gintaro ryšį. Turbūt pastebėjote, kad jau pasukau prie Rėzos, bet vis tiek dar turiu sugrįžti į neriją – parodyti jums antrąjį ir trečiąjį jos matmenis. Antrasis nerijos matmuo man yra nepaprastai trapus ir paslaptingas kopų kraštovaizdis. Klausas Mannas 1930 metais apie jį rašė (pavadinęs „afrikietišku“) taip: „Niekur Europoje nebuvo taip toli nuo Europos.“ Šį jausmą išties labai suprantu, nes tą smėlio egzotiką patyriau ne sykį – per daugybę pasivaikščiojimų, beje, ne vien vasarą, ypač vėlyvą rudenį, kai šviesa sukuria paslaptinius kontūrus. Trečiasis nerijos matmuo man yra marios. Jose tiek daug visokių spalvų, garsų ir nuotaikų. Be to, marios – ne vien vandens plotas. Tai kultūrinė erdvė, apimanti ir kaimus kitame krante bei susisiekimą mariomis, žvilgsnį nuo vieno marių kranto į kitą. Sena, kaip dialogas veikianti, turtingą istoriją (kaip ir pati nerija) turinti kultūrinė erdvė. Per šį, trečiąjį, matmenį aš ir atradau neriją, nes Kuršių mariose žvejojo mano protėviai. Jau mažai mergaitei man vis pasakodavo, kaip prosenelė įduodavo žvejoti į marias plaukiančiam proseneliui šiltai aptūlotą vaikiuką. Mano seneliui vietoje žinduko į burną įkišdavę žuvies uodegą, ir jis, žiūrėdamas į debesis, ištisas valandas girėdavo į valtį besiplakančias bangas ir irklų girgždėjimą.

1996 metais į Thomo Manno kultūros centrą mane atvedė ne noras dirbti protėvių krašte (ši aplinkybė kartais praversdavo suprantant istorinę aplinką, bet ne daugiau). Atvykau čia, nes po studijų ieškojau iššūkio, ir kaip tik čia, nerijoje, gavus Roberto Boscho fondo finansavimą ir Thomo Manno kultūros centro kuratoriumo pasitikėjimą, su bendraražygėmis (kurias jau minėjau) galėjau įgyvendinti projektus, kad Nida taptų svarbiu intelektualų ir kultūros žmonių susitikimų traukos tašku Europoje. Manau, kad per pus-trečio dešimtmečio esamę pradėję daug gerų dalykų ir kad dar daug ką nuveiksime.

O dabar – apie Liudviką Rėzą, turbūt reikšmingiausią nerijos intelektualą, kuris didžiąją vaikystės ir jaunystės dalį praleido prie Nemuno: taip toli nuo marių, kad valtimi

pasiekti gimtinės kraštovaizdį prireikdavo beveik visos dienos. Rėzos asmenybė buvo daugiabriaunė: teologas, pedagogas, lituanistas, vertėjas ir poetas. Jis buvo vienas iš universaliųjų XIX amžiaus mokslininkų, tokio profilio šiandien, įsitvirtinus daugybei specializacijų, jau nebelenka.

Iš Rėzos poezijos labiausiai žinomas „Nugrimzdęs kaimas“. Šiandien norėčiau priminti jums kelis kitus Rėzos posmus, nes juose iškyla ir kiti praeities, interesų ir gyvenimo meilės momentai. Kaip tiksliai „Gintarų žvejų dainoje“ jis aprašė vakarų vėją, kuris turi vyrauti, kad vyrai galėtų dirbti savo darbą! Kaip tiksliai nustatė ryto metą ir tam tikrą jūros garsą! Sakytumei, ne vienerius metus atidžiai stebėjo, betgi gyveno jau Kaukėnuose, vėliau – Karaliaučiuje.

Iš Rėzos biografijos tampa aišku, iš kur tokios tikslios jo žinios. Šeimoje Liudvikas buvo jauniausias iš aštuonių vaikų. Motina mirė, kai jam buvo dveji, paskui augino pamotė. Tėvas Jonas Rėza buvo smuklininkas ir kranto užvaizdas, arba prižiūrėtojas, kurio pareiga buvo gelbėti ant kranto užplaukusius laivus ir prižiūrėti renkančiuosius gintarą. Mes galime labai gerai įsivaizduoti, kad mažasis Liudvikas tėvelį palydėdavo iki kranto ir atidžiai stebėdavo, kaip renkamas gintaras.

Štai kaip lietuvių literatūrologė Aurelija Mykolytė įvertino aptariamą eilėrašį: „Visą kūrinį galima būtų pavadinti ode gintarui, <...> poetas nurodo, kad gintaras minimas Ovidijaus „Metamorfozių“ X giesmėje“ ir t. t.“ Aš papildyčiau: Rėza meistriškai derina ankstyvosios vaikystės įspūdžius su vėliau įgytomis klasikinio ugdymo žiniomis. Tačiau išeities tašku vis dėlto lieka ankstyvosios vaikystės patirtys (stebėjimas ir žavėjimasis gintaro rinkimu).

Rėza savo gimtąjį kraštą, regis, gerai pažinojo, buvo aplankęs daugelį jo vietų, antraip nebūtų galėjęs parašyti eilėraščio „Balgos griuvėsiai“ (apie senąją Ordino pilį prie Aistmarių) ar apie „Rešliaus liepą“ (tas miestelis šiandien yra Lenkijai priklausančioje Rytprūsių dalyje). Visi Rėzos apibūdinimai grįsti dideliu išmanymu, nes jis vis įpina sąsają su istorija ir mitologija. Rėza buvo puikus tėviškės kraštovaizdžio stebėtojas, labai aiškiai suvokiantis gamtos reiškinius ir stichijas. Cituoju jo eilėrašį „Šventės vakaras“, parašytą prie Baltijos jūros 1798 metais (Antano A. Jonyno vertimas): „Diena pavargus grimzta nebūtin / Užkloja Baltiją purpurine skraiste / Ir mirga virš Sembos pušynų / Blyškiom procesijos deglų šviesom.“

Kaip tik su šiuo Rėzos gebėjimu vėl susidūriau ruošdamasi būsimam 24-ajam Thomo Manno festivaliui, kuris vadinsis „Orų ženklai“, – jame kalbėsime apie įtampas, atsirančias tarp gamtos ir kultūros. Rėza patyrė ne vien kopų smėlio stichiją, bet ir tapo baisaus potvynio 1801 metų lapkričio trečią dieną liudininku, – tas potvynis aprašytas poemoje „Audra“ (žiauros gamtos užgaidos jį užklupo Karaliaučiuje, bet stichija nuniokojo ir Klaipėdą). Poetas klausia Dievo, kam reikia tokių negandų: „Viešpatie, kodėl siunti siaubą ir žiaurumą?“ Tačiau nesulaukęs atsakymo, kuria eilėrašį tarsi įspėjimą, kad nauja karta nepamirštų tos siaubo nakties. Čia Liudvikas Rėza (greta visų kitų turėtų talentų ir misijų) iškyla kaip nepaprastai atidus savojo krašto ir jo gamtos stebėtojas ir poetinis metraštininkas. Manau, daug iš to, apie ką jis rašė, nepaisant jau 244 metų nuo gimimo sukakties, kurią minime, tebėra aktualu ir šiandien, tad tai ne vien kadaise buvę, bet ir būsimi mūsų iššūkiai.

Vertė Kristina Sprindžiūnaitė

NIDOS MENO KOLONIJA

Vaizdas iš Nidos meno kolonijos bibliotekos

NIDOS MENO KOLONIJA: NUO GIMIMO IKI AUKSINIO LIŪTO SUTRAMDYMO

Dr. Rasą Antanavičiūtę kalbina Edita Anglickaitė-Beržinskienė

Nida. Eduardo A. Jonušo gatvė. Namas Nr. 3. Šnekučiuojamės su ypatinga moterimi (pokalbis vyko 2019 m. spalio 9 d.). Tai jos ir visos suburtos komandos pastangomis šiandien Kuršių nerioje gyvuoja šiuolaikinė menininkų kolonija, savo prigimtimi tęsianti ir sauganti čia klestėjusios Nidos dailininkų kolonijos dvasią. Tai ji su didžiule komanda darė viską, kad Lietuva prisijaukintų Auksinį Venecijos Liūtą. Pirmą kartą istorijoje.

O ji, kaip įprasta, tik kukliai ir draugiškai šypsosi. Ji – dr. Rasa Antanavičiūtė. VDA Nidos meno kolonijos projekto iniciatorė, vystytoja ir vykdančioji direktorė (2011–2019 m.). Lietuvos paviljono 58-ojoje Venecijos šiuolaikinio meno bienalėje komisarė. Menotyrininkė. Mama. Pasaulio Žmogus.

I. Pradžia. Kelias į Nidą

Papasakokite, kokia ta pradžių pradžia, kai galiausiai atvykote čia ne kaip eilinis vasarotojas, o kaip Nidos meno kolonijos žmogus? Ir kokius kelius teko nueiti, kad šiuolaikinė Kolonija gyvuotų?

Nepatikėsite, bet kaip turistė šioje Nidos dalyje, kur dabar esame, iki tol niekada gyvenime nebuvau buvusi. Į kopas visada lipdavau laiptais. Ir paraišką parašiau čia nebuvusi – iš paveikslukų (juokiasi). Tuomet dirbau Vilniaus dailės akademijos Projektų skyriuje. Tiesą sakant, buvau vienintelė to skyriaus darbuotoja. Rašydavau įvairius projektus, tokius kaip bakalauro programų atnaujinimas, knygų leidyba. Vėliau atsitiktinai koridoriuje sutiktas kolega Rytis Rimantas pasakė: „Tu pažiūrėk, „Lietuvos ryte“ yra toks skelbimukas. Gali Nidai tikti.“ Na, aš ir pažiūrėjau. Ir paraišką parašiau. Iš popierių. Visai čia nebuvusi (šypsosi). Tai buvo „Pastato Nidoje pritaikymas tarptautinei švietimo ir kultūros veiklai“. O čia juk buvo angaras – sovietmečiu pastatyta prekių bazė. Nepriklausomybės laikais ji, berods, savivaldybei atiteko. O Arvydui Šalteniui – tapytojui, ekspresionistui, tuometiniam akademijos rektoriui – vokiečių dailininkų istorija Nidoje buvo labai gerai žinoma ir artima, tad erdvės Vilniaus dailės akademijai jis ieškojo būtent čia. Vėliau rektorius pasakojo legendas, kaip jie čia atvažiavo naktį. Nieko nesimatė. Tamsoj apėjo, apčiupinėjo ir... nupirko. Kadangi sąlygos studentų veikloms bei rezidavimui angare buvo „šiaip sau“, tai man, kaip Projektų skyriaus darbuotojai, ir skyrė užduotį surasti būdų, kaip jas sutvarkyti. Taip 2007–2008 metais ir pradėjom. Tų paraiškų teko parašyti ne vieną. Įgyvendinti ne vieną etapą – galimybių studija, architektūrinis konkursas, rekonstrukcija...

Na, o kai pastatėm, reikėjo įveiklinti, tad buvo paskelbtas atviras konkursas į direktoriaus poziciją. Aš rimtai svarsčiau – dalyvauti ar ne. Galiausiai suvokiau: „Velnius! Man taip čia įdomu, gražu. Tiek energijos, jėgų, tiek fantazijos įdėta... O dabar kažkam kitam perduoti...?“ Taip ir pasiryžau (šypsosi). Tuo metu jau sudaryta Nidos meno kolonijos tarpyba rinkosi iš šešių ar septynių kandidatų. Ir išrinko du – Vytautą Michelkevičių ir mane.

Nusprendė, kad aš tinku ūkiui tvarkyti, o Vytautas – meninei programai sudaryti. Taip atsirado du direktoriai. Šis sprendimas buvo labai protingas. Mūsų kompetencijos labai skirtingos ir, regis, mes labai sėkmingai vienas kitą papildėm ir pakoregavom ten, kur reikėjo.

O kaip ir kam kilo mintis šią bazę pavadinti Nidos meno kolonija?

VDA administracija norėjo vadinti Nidos menininkų kolonija. Bet buvau įsitikinusi, jog pavadinimas turi bent kiek skirtis nuo istorinio, aprėpti platesnį lauką, tačiau kad ir paveldėjimo pėdsakas būtų aiškus – ryšys su buvusia Nidos dailininkų kolonija. Tad pakeitėm minimaliai.

Man jau rašant projektus tekdavo paaiškinti istoriją ir mūsų siekį pratęsti menininkų vykimo į Nidą tradiciją. Bet aiškiai žinojome, kad nenorime tęsti paraiščių to, kas buvo anuomet – tapytojų plenerų nerengsime, o orientuosimės į šiuolaikinius menus ir meno edukaciją, nebūsime sezoniški. Pagrindinis kolonijos kūrimo tikslas – tarptautiniai mainai: sukurti Vilniaus dailės akademijai tarptautinių mainų bazę ir su tų mainų pagalba kelti dėstytojų ir studentų kvalifikaciją. Manau, kad tai ir vyksta. Vadinas, pavyko (šypsosi).

Kokių ieškojimų ir atradimų patyrėte, kurdama Kolonijos koncepciją, stengdamasi kuo plačiau ir giliau išnaudoti jos potencialą?

Kai reikėjo sugalvoti, kas čia gali ir turi būti, nusprendžiau pakeliauti po kitas rezidencijas. Tam pati sau parūpinau Šiaurės ministrų tarybos stipendiją. Sąmoningai nevažiavau į miestus, o tik į nutolusias rezidencijas. Keliauvau į panašias vietas kaip Nida – parkus, pajūrius... Buvau Švedijoje, Norvegijoje ir Islandijoje. Aplankiau daug ir įvairių rezidencijų. Stebėjau, kaip jos veikia, stengiausi išsiaiškinti, kas jose pasiteisinę, o kas ne, bendravau su rezidentais. Vėliau savo patirtį perteikiau paraiškoje ir, ačiū Dievui, viskas atrodė įtikinamai (šypsosi). Daug ką „pasiėmėme“ iš Norvegijos, iš *Nordic Artists' Centre Dale*. Taip pat iš Islandijos rezidencijų. Kelionė išties buvo įdomi ir naudinga. Ir architektams, kurie tuomet darė techninį projektą, atgabenau daugybę fotografijų – žiūrėjome, kaip kas gali atrodyti.

Tačiau pagrindinės Kolonijos veiklos buvo aiškos nuo pat pradžių. Žinojome, kad joje turi būti tarptautinės meninės rezidencijos, kad studentai čia vyks atlikti vasaros praktikų, kad bus rengiamos parodos, vieši atviri renginiai plačiajai auditorijai. Tai ir vyksta. Kai buvo įrengta dabartinė parodų erdvė, ėmėme rengti nebe studentų, bet profesionalų parodas, kurios perteikia Kolonijos vertybes, įsitikinimus, tam tikras šiuolaikinio meno tendencijas.

Žinojome ir tai, kad Kolonijoje bus įgyvendinami jos darbuotojų inicijuojami projektai. Daugumą jų mudu su Vytautu [Vytautas Michelkevičius – meno direktorius 2011–2019 – *aut. past.*] ir sugalvodavome. Darėme tai, kas kiekvienam iš mūsų buvo įdomu.

Taip kelerius metus buvo įgyvendinamos intensyvios *Erasmus* programos, kurioms pati sugalvodavau temas, pavyzdžiui, apie Europos pašto kelią Kuršių nerijoje, kas man iki tol buvo nežinoma. Vytauto sugalvotas Inter-formato simpoziumas vyko net devynis kartus. Juose menininkai kviečiami eksperimentuoti su žinių, minties perdavimo būdais, nes Vytautui pačiam įdomi komunikacijos alternatyvų tema. Vienas iš svarbių 2012 metais įgyvendintų projektų – Baltijos ir Šiaurės šalių nutolusių rezidencijų tinklas. Nė vienas iš mudviejų anksčiau nebuvo vadovavę rezidencijų centrui, todėl tai buvo gera proga pasimokyti vieniems iš kitų. Vėliau atsirado ir Nidos doktorantų mokykla.

II. Dvi kolonijos – vakar ir šiandien

Kokias paraleles įžvelgiate tarp šiuolaikinės ir senosios Nidos dailininkų kolonijos? Nepaisant to paties funkcinio panašumo – nuolatinės menininkų migracijos ieškoti įkvėpimo ir kurti, kokius įžvelgiate turinio panašumus ar skirtumus? Kas vienija ir skiria senuosius bei šiuolaikinius kolonijų rezidentus?

Manau, kad iš esmės jos nelabai ir skiriasi. Skiriasi pats veikimo būdas, bet rezidencijos – tai šiuolaikinis istorinių kolonijų tęsinys. Tu lygiai taip pat atsitrauki nuo rutinos, išvažiuoji kažkur, kur gali susikaupti ir dirbti, mokytis, kažką pabaigti ar kurti nauja. Tik tiek, kad tai vyksta ištisus metus – tai nebėra tik turiningos vasaros atostogos. Nors, kaip ir anksčiau, egzotikos netrūksta. Daug žmonių atvažiuoja į Koloniją, nes Nida jiems atrodo egzotiška vieta. Lygiai kaip ir istorinių dailininkų kolonijų laikais: miestiečiai važiuodavo į žvejų kaimus žiūrėti, kaip paprasti žmonės gyvena, – kaip į egzotinę vietovę. Ir visa tai tapė. Niekas per daug nepasikeitė.

Ir tos vidinės menininkų bendruomenės kūrėsi ir anuomet, ir dabar. Buvimas rezidencijoje sukuria būseną, primenančią keliavimą traukinio kupė: susitinki nepažįstamų žmonių, su jais praleidi tam tikrą laiką keistoje, nekasdienėje aplinkoje, ir tada prasideda istorijos (šypteli). Tomis aplinkybėmis gali atskleisti tokius dalykus, kurių net draugams nepasakoji, nes žinai, kad greitai išsiskirsite ir niekada daugiau nebesusitiksite. Tuomet tie žmonės kažkaip sukimba tam trumpam laikotarpiui, nes jaučiasi saugiai. Neretai iš to gimsta labai įdomių kūrybinių projektų. Būna, kad menininkai vėliau kooperuojasi, kartu rengia parodas, įgyvendina naujus projektus. Taip yra ir šeimų susikūrusių, ir „kolonijos vaikų“ jau yra (šypsosi). Neabejoju, kad ir šiuolaikinėje, ir istorinėje Nidos dailininkų kolonijoje glūdi šis „networkingo“ [tinklaveikos, ryšių kūrimo – *aut. past.*] aspektas. Bet kita vertus, niekas neprivalo to daryti – gali kurti atsiskyręs, vienumoje.

Taigi, schema ta pati. Na, gal senosios kolonijos būdavo labiau nacionalinės – mažiau tarptautiškumo buvo. Dabar čia visiškas tautų, kultūrų knibždėlynas.

Turinio prasme taip pat nėra didelių skirtumų. Juk anuomet plenerai buvo didžiulė naujovė, kaip dabar įvairios naujos šiuolaikinio meno raiškos. Iš tiesų pasikeitusi tik meno kalba (dabar Kolonijoje teptuką surasti labai sunku), bet kūrybos esmė – ta pati.

III. Požiūrio lūžiai ir atradimai

Ši vietovė ypatinga – visai nepanaši į likusią Lietuvą, nuolatos pateikianti siurprizų, praskleidusi savo daugiasluoksnį rūbą. Ar galite atskleisti, koks jūsų požiūris į šį kraštą, į jo žmones buvo prieš imantis darbo Nidoje ir kaip jis keitėsi? Koks jis dabar?

O taip! Pasikeitė radikalčiai. Bet ne iš karto. Pradžioje Kuršių nerija reiškė tik viena – atostogas. Tačiau realybė kitokia. Pavyzdžiui, sulaukiu skambučio: „Kur tu?“ – „Nidoj.“ – „Kaip tau faina!“ O tu be miego, dirbi be proto, iki jūros nenuieini. Ir dar baigiant pokalbį priduria: „Tai gero oro!“ – „Kokio dar oro?!“ (juokiasi). Tad pirmiausia įvyko asmeninis lūžis – iš atostogų vietos Nida virto darbo erdve.

Tačiau požiūris į patį kraštą, apimant jo istorines aplinkybes ir bendruomenę, užtruko gan ilgai. Pirmas toks „kablukas“ – dar ne lūžis, bet paskatinimas pasidomėti, „kaip čia taip yra?“, įvyko pirmaisiais darbo Kolonijoje metais [rekonstruota VDA Nidos meno kolonija duris atvėrė 2011 m. kovo 19 d. – *aut. past.*], kai su rezidentais per Vėlines aplankėme

civilines Nidos kapines. Skaitau – tiek daug rusiškų pavardžių. Galvoju – kaip čia taip? O tuomet smalsumas skatino ieškoti, gilintis. Galiausiai visus taškus sudėliojo 2018 m. išleista Vasilijaus Safronovo knyga „Migrantai ir pabėgėliai Kuršių nerijoje XX amžiaus viduryje“. Išsisklaidė visi rūkai.

Kitas lūžis buvo susijęs su dabartine bendruomene. Turėjau daug iliuzijų. Maniau – dirbsim su vietiniais žmonėmis, jie dalyvaus mūsų veiklose, mes pasiūlysim „stebuklą“, ir jie visi be išimties ims domėtis šiuolaikiniu menu. Bet vėliau supratau: kitiems visai nebūtina domėtis tuo, kas įdomu man. Atsirado realistiškesnis požiūris: jei į mūsų renginį ateina penki šeši žmonės – tai puiku! Juk visi turime savų interesų, ir visai neprivaloma domėtis šiuolaikiniais menais, kurie ir taip yra gana neaiškūs, o dar visi kalba angliškai, jautiesi nejaukiai... Visiškai suprantama. Galiausiai nustojome tikėtis anšlagų viešuose „Atvirų studijų“ renginiuose, kai baigiantis rezidencijai menininkai daro viešą Nidoje sukurtų kūrinių pristatymą.

Be to, aš visiškai kitaip įsivaizdavau pačią vietinę bendruomenę – idiliškai, lyg radijo reportažuose apie kokio nors kaimo žmones: kaip jie susirenka, kaip puoselėja savo istoriją, papročius... Tikrovėje paaiškėjo, kad vargiai čia tokią bendruomenę rasi. Yra gyventojai, bet ne bendruomenė. Tuomet pradėjau galvoti, kodėl jos nėra, ir po truputį uždanga ėmė kilti: specifinė teritorija, atostogų kraštas, visai kitoks požiūris į žmogų, nes tokia daugybė jų čia kasmet praeina. Gyventojų iš esmės niekas nesieja, daugelio jų tėviškės kitur. Visada suklusdavau, kai iš vietinio gyventojų išgirsdavau: „Na, tai aš važiuoju namo.“ – „O tai kur?“ – „Į Šilutę.“

Bendruomenės „paieška“ kreipė aiškintis, domėtis istorija. Griuvo keli mitai, paaiškėjo, kad Lietuvos Neringoje ne tiek jau daug...

Be to, parkas [Kuršių nerijos nacionalinis parkas – *aut. past.*] labai daug ko išmokė. Aš, kaip ir daugelis, tikėjau iliuzija, jog čia yra natūrali, tyra gamta, bet kai mūsų rezidentus pakvietė ravėti kopų – buvo kažkas tokio! Atradimas. Ir tada galvoju: tai čia siekiama išsaugoti ne tik tai, kas YRA, bet tai, kas kažkada BUVO? Išsaugoti pasirinktą romantinį turistinį vaizdą – atviruko vaizdą. Iš pradžių buvo sodinami medžiai, o dabar jau reikia ravėti, kad ne viskas apaugtų. Tikrai – visiškai natūrali gamta (juokiasi). Neringos peizažą pagaliau išvydau kaip „teminį parką“, kuriame kiekvienas krūmas reguliuojamas, kur viskas surežisuota – kaip, kur ir kam leidžiama augti, o kam ne. Prieš mano akis atsivėrė tikras žmogaus kūrinys – kultūrinis kraštovaizdis. Bet juk paprastiems poilsiautojams tai visiškai nerūpi. Ir man tai buvo didelis atradimas.

IV. Kolonijos ir Neringos bendruomenės ateitis

Kaip ją įsivaizduojate? Kokie galimi tarpusavio santykio pokyčiai ir ko reikėtų, kad tas ryšys taptų stipresnis? O gal tai dvi atskiros ir sunkiai sutelkiamos stovyklos?

Nepasakyčiau, kad visiškai atskiros. Kaip jau minėjau, – nėra būtina visiems domėtis šiuolaikiniu menu. Forsuodamas natūralaus ryšio nesukursi. Viskam reikia laiko. Ir nors patyrėme nemažai bendruomenės įtraukimo sunkumų, vis dėlto nusprendėme nepasiduoti ir ją jaukintis. Tam jau šešerius metus dirbame su vaikais. Neringos gimnazijoje, Meno mokykloje arba pačioje Kolonijoje mūsų rezidentai rengia vaikams įvairias kūrybines dirbtuves ar pristato savos kultūros ypatybes, pavyzdžiui, surengia japonišką ar-

Nidos meno kolonija yra Vilniaus dailės akademijos padalinys, įsteigtas vykdant Europos Sąjungos ir Norvegijos finansinių mechanizmų projektą 2011 m. Pirmojo korpuso plotas – 1 323 m². Antrasis, rekonstruotas su ES struktūrinių fondų parama, atidarytas 2015 m. rudenį, jo plotas – 1 330 m². Sovietmečiu šioje vietoje buvo prekybos sandėliai

Žiūrovai prie
Igno Pavliukevičiaus
„Dragging“, vaizdo kilpa.
Paroda „Gyventi smarkiai“.
2019 m.

Žygimantas Kudirka,
„Nebūtybių seksualumas“,
instaliacija.
Paroda „Gyventi smarkiai“.
2019 m.

batos gėrimo ceremoniją. Moksleiviai patobulina savo anglų kalbos įgūdžius, pamato, susipažįsta su įvairiais žmonėmis. Tai tampa ne tik meno, bet ir sociokultūrine edukacija. Manau, kad viskas gana sėkmingai veikia. O vaikai, grįžę namo, gal ir su tėvais savo įspūdžiais pasidalija. Taip ir jie labiau prie Kolonijos priartėja (šypteli).

V. Moters galios fenomenas

58-oji Venecijos šiuolaikinio meno bienalė. Penkios moterys: menininkių trio – Lina Lapelytė, Rugilė Barzdžiukaitė ir Vaiva Grainytė, kuratorė Lucia Pietroiusti ir Jūs – pavidijono komisarė. Esate įstabi komanda, pirmąkart istorijoje atnešusi į Lietuvą Auksinį Venecijos Liūtą. Regis, tai tikras moters galios fenomenas. Ką apie tai manote?

Dirbtinai šis fenomenas tikrai nebuvo kuriamas. Menininkės – draugės nuo vaikystės. Lucia draugavo su Lina... Viskas vystėsi nuoširdžios draugystės pagrindu. Tai nebuvo mano idėja „Saulę ir jūrą“ vežti į Veneciją, tai jos pakvietė mane prisijungti, kai jau visos keturios buvo drauge ir reikėjo teikti paraišką konkursui [Lietuvos kultūros tarybai – *aut. past.*]. Nežinau, ar kviečiant mane joms buvo svarbu – moteris aš ar vyras. Abejoju (šypsosi). Kita vertus, šiandien kultūros pasaulyje yra daugiau moterų: galerisčių, kuratorių, dailės istorikių, menotyrininkių. Taigi, Venecijoje matyti kuratorę ir komisarę – tradiciška ir įprasta, tačiau kad visos trys menininkės būtų moterys! Tai pirmas kartas Lietuvos dalyvavimo Venecijos bienalėje istorijoje ir gana retas atvejis kitų šalių paviljonuose. Nežinau, kiek buvo reikšmingas „moteriškumo“ faktas, Lietuvoje atrenkant „Saulės ir jūros“ projektą. Gal ir buvo. Bet kuriuo atveju mes supratome, kad tai gali būti vienas iš kozirių ir išnaudojome jį tiek dalyvaudamos konkurse, tiek vėlesnėje komunikacijoje. Tačiau tai tik vienas iš daugelio mūsų kozirių (šypsosi).

VI. Venecija. Atsakomybės

O koks gi yra Venecijos šiuolaikinio meno bienalės nacionalinio paviljono komisaro vaidmuo? Kokios atsakomybės užgulė Jūsų pečius?

Kalbant apie vaidmenis ir atsakomybes, lengviausiai būtų įsivaizduoti, pavyzdžiui, namo statybą: yra architektas, kuris kuria, – tai menininkas. Yra statybos techninė priežiūra, kuri stebi, ar viskas tinkamai vyksta bendrame kontekste, – tai kuratorius. Na, ir yra darbų vykdytojas (juokiasi), kuris visa tai įgyvendina ir pastato. Tai čia – komisaras. Mes taip griežtai nesidalijom. Mūsų kolektyvas buvo labai mažas, tad visos darėme viską, ką reikėjo. Iš esmės komisaras yra prodiuseris. Tik Venecijoje juos vadina komisarais. Anglų kalba *commissioner* yra „užsakovas“. Mūsų situacijoje užsakovas turėtų būti Lietuvos kultūros taryba, bet kadangi Venecijos bienalėje komisaras turi būti vienas konkretus žmogus, su kuriuo bienalės atstovai bendrauja, tai juo tampa atstovas tos institucijos, kuri teikia paraišką, gauna finansavimą ir viską įgyvendina. Šiuo atveju – tai Vilniaus dailės akademijos Nidos meno kolonija.

VII. „Saulės ir jūros“ slėpinys

Kalbant apie patį kūrinį – „Saulę ir jūrą“, reprezentuojantį Lietuvą meno pasaulio „olimpiadoje“, kaip manote, kur slypi jo galia, kuri „prijaukino“ patį Auksinį Venecijos Liūtą?

Galvojau apie tai. Šiais laikais yra labai daug kokybiškai atliktų meno kūrinių. Ir Venecijos bienalėje jų pristatoma labai daug – ir idėja gera, ir atlikta puikiai. Jokių klaidų. Bet labai dažnai jie emociškai „nekabina“. Teoriškai suvoki, kad viskas yra tvarka – puikiai padaryta, nepriekiaistingai atlikta, bet... nieko tavyje nesuvirpina. O šis kūrinys „kabina“ emociškai. Ir „kabina“ visus. Jis kažkoks labai universalus. Tokių kūrinių nėra daug.

Vienas labai svarbus niuansas – kūrinys visiškai ne didaktiškas. Jis kalba apie Žemės nuovargį, klimato pokyčius. Jame ryški Žmogaus Kūno ir Žemės Kūno nuovargio paralelė. Operoje-performanse dainuojama apie tai, kaip mes „nugyvenome“ mūsų planetą, bet vis tiek akylai mėgaujamės tuo, ką turime, ir nelabai galvojame apie ateitį. Skamba kaip moralas, bet to moralo kūrinys visiškai nėra. Paradoksalu – visa tai įkūnijantys tekstai yra tiesiog juokingi.

Be to, muzika – tiesiog neįtikėtina. Lina [Lapelytė – kūrinio muzikos autorė – *aut. past.*] sąmoningai kūrė ją labai paprastą, labai suprantamą. Man ji primena kvėpavimą arba širdies plakimą. Yra tokių tuk-tuk-tuk, tuk-tuk. Toks nuolatinis ritmas. Ir jis taip pat emociškai „kabina“.

Kitas niuansas – tai kūrinio stebėjimo perspektyva. Jis žiūrimas iš viršaus, o tai įtraukia. Tu nebesi žiūrovas, kuris, kaip kine ar teatre, žiūri į viršų, kažkur į sceną. Tu žiūri žemyn ir tampi veikėju. Visa režisūra pagrįsta tuo, kad žiūrovas pasijustų, pavyzdžiui, lyg Saulė, žiūrinti į Žemę, „nužiūrinti“, stebinti, kas ten vyksta. Arba lyg mokslininkas, pro mikroskopą stebintis sudedamąsias ląstelės dalis. O jei tik nori, gali pasijusti pačiu Dievu – stebėti savo kūrinius, žiūrėti, kaip tie žmonės keistai ir juokingai gyvena.

Ir dar vienas svarbus momentas – kūrinys visą laiką keičiasi. Jis gyvas. Žiūrovas mato tikrą gyvenimą. Čia veikia 12 dainininkų – 12 solo partijų, ir 20–50 savanorių, tiesiog gulinėjančių „paplūdimyje“. Kiek jų ateina, tiek ir būna. Mes jiems pinigų nemokame, todėl faktas, kad jų visą laiką yra, ir yra daug, labai džiugina. Be to, ir menininkų vaikai nuolat „dirba“ – vis ką nors veikia „paplūdimyje“. Taigi, ant smėlio paprastai būna 30–60 žmonių, kurie yra daugiau ar mažiau kontroliuojami. Iš tiesų, visas vyksmas kontroliuojamas, bet jis – gyvasis paveikslas. Kiekvienas jame veikiantis žmogus atsineša ir savo paplūdimio įpročius, savo daiktus. Toje žmonių daugybėje net nelabai matyti, kas dainuoja, nes mikrofona mažyčiai, kūno spalvos, o visi dalyviai daro tai, kas įprasta paplūdimyje... Kai pamatai dainuojantįjį, suvoki, jog girdi ne šiaip sau įrašą – visa tai atliekama gyvai!

Labai daug žiūrovų verkia. Stovi ir tiesiog verkia. Nes labai gražu (šypsosi). Manau, ši „Saulės ir jūros“ emocinė pusė ir yra išskirtinė. Ypač, kad universaliai „kabina“ visus – vieną dėl vieno dalykų, kitą dėl kitų...

O kas Jums asmeniškai yra „Saulė ir jūra“? Ką Jums rezonuoja?

Man visada patiko tie kūriniai, kurie „negrūžina“, bet komiškai, per juoką kalba apie tikrai rimtus, svarbius, liūdningus ar net tragiškus dalykus. Tai „kabina“ daug stipriau nei, tarkime, kraujo klanai arba labai profesionaliai – teisingai – atlikti kūriniai.

Be to, man, kaip dailėtyrininkei, labai smagu stebėti, kaip šiame kūrinys išstipsta tradicinių žanrų ribos. „Saulė ir jūra“ yra kažkas „tarp“ – tai nei paveikslas, nei spektaklis, nei opera, nei performansas. Įprastais terminais tai sunkiai apibūdinama. Niekas lig šiol nėra to daręs, o dar taip elegantiškai – jokių brutalių veiksmų, jokių desperatiškų, ausį rėžiančių žanro dekonstrukcijų. Čia viskas labai harmoningai suskamba, sueina į vienį. Ir tai labai paveiku.

Man galbūt kūrinio ekologinė tema atrodo ne tiek svarbi kiek mūsų gyvenimo paviršutiniškumo atskleidimas. Parodymas, kad nesusimąstome, ką darome, – dažnai tiesiog „važiuojame“ paviršiumi, krėsdami įvairias nesąmones... Ir negalvojame, kaip tai gali atrodyti iš viršaus...

Na, ir paskutinis man didelį įspūdį palikęs dalykas – kiek darbo šis kūrinys reikalauja. Dėl kiekvienos detalės yra kalbama, diskutuojama, tariamasi. Įgyvendinama tik tai, dėl ko sutaria visos trys autorės. Nėra jokių kompromisų, jokios demokratijos, jokių balsavimų, jokios daugumos... Ne – visos trys turi sutarti, kad „šitaip gerai“ – „šitaip darom“. Tekstai perrašomi, muzika perkomponuojama tol, kol viskas yra idealu. Tam reikia kantrybės, pasišventimo, pagarbos kito nuomonei, įsiklausymo, pasitikėjimo. Už tai ir išeina kažkas Tokio! (šypsosi).

VIII. Užkulisiai

Kokia buvo „Saulės ir jūros“ įgyvendinimo „virtuvė“? Ką teko įveikti, kad ji suskambėtų Venecijoje? Kokias, net neįsivaizduotas, situacijas teko spręsti? O gal kažkas atplaukė lyg „pieno puta“?

Šaltis turbūt buvo didžiausias iššūkis, kuris man visiškai išmušė žemę iš po kojų. Supratau, kad nieko negaliu padaryti! Gali turėti milijoną, ir vis tiek niekas nepasikeis. Bus šalta, ir viskas. Iš pradžių turėjome iliuzijų, kad apskambinsime statybininkus, paimsime iš jų statybinius šildytuvus. Venecijoje tokių dalykų nėra! Niekas neturi. O tu negali laukti savaitę, nes žmonėms jau rytoj reikia gulėti ir dainuoti 8 valandas su maudymosi kostiumėliais ant šlapio smėlio. Temperatūra – tik 9 laipsniai...

Pirmiausia visi sušalo, vėliau – sušilo. Galiausiai (šypsosi) tam supirkome visus, kiek tik radome, elektrinius kilimėlius ir tokius kilimėlius, kuriuos palapinėse tiesia, – karpėme juos, klojome po rankšluosčiais [ant kurių guli atlikėjai – *aut. past.*], kad bent iš apačios šaltis neitų. Supirkome ir visus šildytuvus, kiek tik buvo autobusais pasiekiamuose supermarketuose. Viską apvažiavome, viską susivežėme. Iš bažnyčios pasiskolinome tokius grybo formos elektrinius šildytuvus. Bandėme eliminuoti skersvėjus, kamšėme skyles, kabinome užuolaidas... Tačiau visa tai užtruko. Beveik visi peršalo. Lijo, buvo baisus vėjas. Šito niekas nesitikėjo Venecijoje gegužės mėnesį! Visiškai nebuvo tam pasiruošę. Paprastai būna dvidešimt keli laipsniai šilumos, tad iš Lietuvos atsivežėm keturis mažus šildytuvus. Bet jie atrodė apgailėtinais – ten 500 kvadratinį metrų patalpa ir 11 metrų aukštis [Lietuvos paviljonas įsikūręs istoriniame Venecijos arsenale, karinio jūrų laivyno teritorijoje esančiame pastate, kuris lankytojams atvertas pirmą kartą – *aut. past.*].

Na, o be šalčio, – pinigai (šypsosi). Tačiau nuo pat pradžių buvo aišku, kad jų yra per mažai. Ir kai jie baigsis, mes turėsime užsidaryti. Sunkiausia, kad su tuo susijusi ir komunikacija: Kultūros taryba spaudžia – „Tai kiek jūs Venecijoje būsit?“ Ir atlikėjai turi žinoti, kiek jiems duosime darbo. O tu nieko negali pasakyti – dainuosime savaitę, dvi, mėnesį, 6 mėnesius (juokiasi). Na, apie šešis tikriausiai niekas negalvojo.

Negana to, prieš atidarymą buvo tiek iššūkių, kad tie pinigai, kuriuos turėjome ir tikėjomės, kad jų užteks bent iki rugpjūčio, beveik visi ištirpo gegužę. Su tuo, kas mums liko, būtume galėję nebent iki birželio vidurio „ištempti“... Jeigu ne papildomas finansavimas, kuris visiškai netikėtai atsirado per penkias pirmąsias paviljono atidarymo dienas.

Aktualias ekologines
problemas nagrinėjančią
operą-performansą
„Saulė ir jūra (Marina)“ 58-ojoje
Venecijos meno bienalėje
pristatė Vilniaus dailės
akademijos Nidos meno kolonija
(paviljono komisarė dr. Rasa
Antanavičiūtė, kuratorė Lucia
Pietroiusti). Fragmentas (viršuje)

Kūrinio autorių –
Linos Lapelytės,
Rugilės Barzdžiukaitės ir
Vaivos Grainytės rankose –
„Auksinis liūtas“

Tiesiog – iš oro (šypsosi). Tai buvo sutelktinio finansavimo lėšos, Vilniaus savivaldybės pasiūlyta parama ir, svarbiausia, privatūs rėmėjai, kurie atsirado patys. Pagrindinė mūsų rėmėja – Šveicarijos fondo įkūrėja. Ji atėjo į Lietuvos paviljoną, nes Bienalės pagrindinėse parodose buvo labai didelės eilės. Ji pasiteiravo bičiulio, kur jai geriau nueiti mieste, kad nereikėtų stovėti eilėse. Jis ir parekomendavo – „Tai eik pas lietuvius.“ Ir ji atėjo. Eilių dar nebuvo. Pasižiūrėjo ir paklausė – „Kiek jums trūksta?“ Mes pasakėme. Ji savaitę pagalvojo – „Gerai.“ (Šypsosi.) Ši moteris vadovauja paramos fondui, turi meno kolekciją. Kartų kartos jos šeimoje tuo užsiima.

Bet, žinoma, buvo ir daugiau įvairiausių nenumatytų dalykų, kuriuos teko spręsti. Pavyzdžiui, staiga pasirodo, kad paviljone nėra evakuacinio išėjimo lempų. O jei gaisras, dūmai, išsijungia elektra ar dar kas – jos privalo degti. Vadinasi, tu negali jų į rozetę įkišti – turi būti „UPS’as“ [angl. *uninterruptible power supply* – nepertraukiamos elektros tiekimas – *aut. past.*]. UPS’as ten neveikia – reikia naujo. Ir taip kiekviena smulkmenytė...

Visa komanda, instaliavusi paviljoną, dirbo be proto, dirbo dieną ir naktį. Iki atidarymo buvo tikra beprotybė. Net ir po jo – po gegužės 7 dienos – situacija kurį laiką buvo įtempta: paviljonas veikė nuo 10 iki 18 valandos, o kai užsidarydavo, vėl ateidavo meistrai ir tęsdavo darbus per naktį. Tuomet ryte vėl ateidavo lankytojai, o meistrų komanda eidavo miegoti.

Kitas opus reikalas – savanoriai. Jiems trūko maudymosi kostiumėlių, rankšluosčių. Viską reikėjo supirkti. Tad Rugilė [Barzdžiukaitė – kūrinio režisierė – *aut. past.*] keliaudavo į padėvėtų rūbų parduotuves ir grįždavo su didžiausiais maišais rankose...

O su apdovanojimu atsirado ir daug daugiau žiūrovų – reikėjo samdyti apsauginį prie durų. Toks žmogus privalo turėti licenciją, būti vietinis. O tai kainuoja! Be to, ir mūsų paviljono prižiūrėtojų, kurie koordinuoja lankytojų eiles, prižiūri paviljoną, aptarnauja dainininkus, padeda menininkėms aprengti savanorius ir panašiai, vietoj planuotų trijų reikėjo aštuonių – kitaip nebegalėjome išsiversti. O visiems jiems reikia kažkur gyventi, dienpinigių ir taip toliau...

Tai viską pavyko įgyvendinti taip, kad „Saulė ir jūra“ iki šiol skamba Venecijoje?

Iki šiol. Ir dukart per savaitę vietoj planuoto vieno karto. Ir iki spalio 31-osios. Ir eilės iki šiol vis ilgėja (juokiasi). Keturias valandas gali tekti stovėti. Šiaip, standartiškai – apie dvi su puse. Žmonės laukia jau nuo 8 valandų ryto. Durys atsidaro 10-ą. O vienu metu paviljone gali būti ne daugiau kaip 70 žiūrovų. Tuomet, jei kas išeina, įeina kiti. Nuolat dirba žmogus, skaičiuojantis, kiek viršuje yra žmonių, ir telefonu perduoda apsaugininkui. Per dieną – per 8 valandas – vidutiniškai praeina 1 200–1 300 žmonių. Pats kūrinys yra vienos valandos trukmės, bet nėra jokių pauzių – jis nuolatos sukasi ratu. Gali žiūrėti nuo kada nori iki kada nori. Kai kurie ir dvi valandas paviljone praleidžia.

Šiuo metu esate čia – Lietuvoje. Ne Italijoje. Ar dar likę kokių reikalų, kuriuos reikia nuolat spręsti Venecijoje?

O taip, visada! Kasdien (šypsosi). Tai yra didžiulė institucija, kurią teko susikurti Venecijoje: 14 žmonių dirba visą darbo dieną, o dar 18 – dalį dienos. Kolonija yra juokas palyginus (šypsosi). Prisideda ir tai, kad viskas vyksta per atstumą: 18 žmonių yra Italijoje,

o 14 – išsibarstę po pasaulį, nebūtinai Lietuvoje. Be to, dar egzistuoja įvairiausios itališkos „subtilybės“. Lietuvos paviljonas yra veikiančiame kariniame miestelyje, kuris turi savo taisykles, savo keistenybes. Kartais jie tokių dalykų sugalvoja, kad sunku suvokti, bet privalai su tuo taikstyti. Pavyzdžiui, kitą savaitę [spalio 14–20 d. – *aut. past.*] kariškiai uždaro mūsų paviljoną, nes organizuoja svarbią konferenciją, tad dėl saugumo keturias dienas net negalėsime įeiti į paviljoną. Ir tu nieko negali padaryti! Tačiau tuomet mes turime apie tai pranešti galimiems lankytojams, galbūt net žmogų pastatyti prie durų – sušaudymui (juokiasi), kuris pasakytų, jog „uždaryta“. Taigi iššūkiai nesibaigia. O kiek vien finansinių reikalų! Dabar šio projekto bendras biudžetas siekia 752 tūkst. eurų. O ant kiekvienos sutarties ir sąskaitos dar reikia užrašyti: „Apmokėti iš projekto „Venecija 2019“ ir pasirašyti. Kiekvienos (šypsosi).

IX. Italai ir lietuviai

Užsiminėte apie patirtas itališkas „subtilybes“. Ką tokio pavyko apčiuopti? Kur ir kaip pasireiškė mūsų ir italų mentaliteto, kultūrų skirtumai?

Na, pavyzdžiui, paviljono nuomos sutartis. Kad galėtume jame surengti „Saulės ir jūros“ pristatymą, mums reikėjo investuoti 43 tūkst. eurų į įvairius inžinerinius patobulinius, tokius kaip gaisro gesinimo sistema. Tam į pastatą reikėjo atvesti vamzdžius, įtaisyti dėžes su gesinimo žarnomis... Reikėjo sustiprinti laiptus ir turėklus, paplatinti evakuacines duris ir taip toliau. Tačiau iš pradžių dar teko gauti leidimus, pasiruošti projektus, atlikti visokius testus... Taigi, kad viską spėtume atlikti iki atidarymo, reikėjo kuo anksčiau pradėti. Daugelis patyrusių žmonių sakė, kad „Italijoje, Venecijoje šitokį dalyką per pusę metų padaryti – neįmanoma!“ Na, ir kitas dalykas – pinigai, apie kurių trūkumą buvo žinoma nuo pat pradžių. Vadinas, kiekvienas euras labai brangus – negali jo šiaip sau švaistyti. Aš, kaip žmogus iš Lietuvos, pirmiausia norėjau pasirašyti patalpų nuomos sutartį, ir tik tada pradėti investuoti. Bet mes sutartį pasirašėme tik balandžio mėnesį, o darbus pradėjome dar gruodį. Taigi, nuo gruodžio iki balandžio mes tiesiog investavome į niekaip mums nepriklausantį nekilnojamąjį turtą, „ant“ garbės žodžio, nes, pasirodo, italai taip dirba (šypsosi). Iš pradžių aš dar „spurdėjau“, tempiau laiką ir sakiau: „Nagi, pasirašom tą sutartį! Aš negaliu nieko pradėti – mano rankos surištos.“ O jie vis kartojo: „Tai kodėl negali? Mes gi tau sakom – viskas bus gerai!“ (juokiasi). Galiausiai kultūros atašė Italijoje patarė: „Žinok, jeigu jie taip sako, turbūt iš tikrųjų gali pradėti.“ Tik tuomet pasidaviau, nors Lietuvoje niekada taip nedaryčiau. Niekada! O Italijoje taip dirbama, nes biurokratiniai reikalai labai ilgai užtrunka. Mūsų atveju viskas turėjo eiti per Romą, per Krašto apsaugos ministeriją, nes tai – karinis miestelis, tad jeigu lauksi sutarties, nieko nespėsi.

X. „Auksinis liūtas“

Kaip ir kada sužinojote apie apdovanojimą? Kaip per vieną naktį apsvirtė pasaulis? Ar tikėjotės tokio triumfo?

„Liūto“ tikrai nebuvo tikėtasi. Tikrai ne! (šypsosi).

O sužinojome gegužės 10-osios vakarą. Sulaukiau skambučio. Tai buvo kažkoks neapsakomas svaigulys... Visada skambina komisarui, nes tai vienintelis žmogus, su kuriuo bienalės atstovai bendrauja. O aš jau laukiau, nes nuojausta, kad kažkas bus, tvyrojo ore...

(šypsosi). Gegužės 7-ąją Venecijos bienalė atidaroma žurnalistams. Tuomet trys dienos – gegužės 8–10 d. – skirtos profesionalams: rėmėjams, kuratoriams, muziejų ir galerijų vadovams, kolekcininkams, menininkams. O 11-ą dieną – oficialusis bienalės atidarymas ir nugalėtojų paskelbimo ceremonija. Nuo tada bienalę su bilietais gali lankyti visi. Gegužės 10 dieną, kai surengėme paviljono atidarymo ceremoniją, buvo aišku, kad taip paprastai čia nepraeis (šypsosi). Net jei ir jokio apdovanojimo negausime, vis tiek tarp žmonių sukėlėme tikrą furorą. Venecijoje apie paviljoną šnekėjo visi. Kur tik eini, už nugaros girdi – „Lituania! Lituania!“, „Ar buvai? Ar matei?“ Niekas neklausia, „Kur yra Lietuvos paviljonas?“, o juo labiau niekas paviljonų pagal kūrinių pavadinimus neieško. Tiesiog klausia, „Kur yra Lietuva?“, nes visi nacionaliniai paviljonai, kaip ir olimpiadoje, – lyg šalies prisistatymas. Todėl visi ir kalba, pavyzdžiui, „einu į Ganą“ ar „tu nueik pas lietuvius“. Taip ir ieškai Lietuvos Venecijoje (juokiasi).

XI. Pergalės pokyčiai

Ką ši pergalė keičia Jūsų gyvenime?

Ši pergalė reikšmingiausia menininkėms. Būtent menininko karjeroje toks apdovanojimas prilygsta olimpiniam auksui. Kaip pabuvęs Prezidentu visada būni Prezidentas, taip ir čia – amžinai būsi Venecijos „Aukšinio liūto“ nugalėtojas. Kuratorės karjerai tai irgi svarbi pergalė. Na, o komisarui, manyčiau, mažiausiai įtakos turi, nes tai – prodiuserinis darbas. Esi tik techninis personalas. Žinoma, kitų akyse, tikėtina, tampi patikimesniu partneriu, o tai svarbus aspektas.

Kita vertus, įgyji labai daug neįkainojamų patirčių – ne vien pergalės. Tai ir institucijos steigimo patirtis, kai žaibiškai, per mėnesį, turi sukurti viską nuo nulio. Tai ir bendradarbiavimo patirtis, nes komanda, kurią turi suburti, – milžiniška. Žinoma, yra ir pačios Venecijos patirtis, – kai dabar ten keliauju, jaučiuosi lyg keltu plaukčiau į Nidą (juokiasi). Tokia sava vieta tapo: ir pati jau daug žmonių pažįstu, ir mane atpažįsta, sveikinasi... Jaučiuosi sava (šypsosi).

Na, ir dainininkams tai yra labai reikšminga pergalė. Dabar, pavyzdžiui, „Saulę ir jūrą“ per ateinančius dvejus metus jau yra pakvietusios 45 institucijos iš įvairiausių pasaulio šalių. Tad autorėms ir dainininkams dvejį metą jau suplanuoti – važinėti po pasaulį ir rodyti kūrinį (šypsosi).

Šis kūrinys buvo pradėtas plėtoti Vokietijoje, vėliau pristatytas Vilniuje festivalyje „Sirenos“. O kokie pokyčiai buvo įgyvendinti, siekiant adaptuoti kūrinį Venecijai? Kas sudaro tas adaptacijas, atsižvelgiant į vietą? Ar keliaujant po pasaulį, „Saulės ir jūros“ vėl laukia permainos?

Dažniausiai Venecijos bienalei kuriami nauji kūriniai. Tačiau mūsų atveju taip nebuvo: specialiai bienalei vienos valandos opera-performansas „Saulė ir jūra“ buvo paversta ne-sibaigiančia „paroda“. Pagal bienalės standartus, paviljone pristatomas kūrinys turi veikti kaip paroda: 8 valandas per dieną – nuo 10 iki 18 valandos. Tai buvo viena iš esminių kūrinio adaptacijų. Be to, opera buvo išversta į anglų kalbą, nes premjera Vilniuje vyko lietuviškai. Na, o angliškas tekstas pareikalavo ir muzikos pritaikymo kitai kalbos ritmikai. Galiausiai – erdvė. Kaip ypatingas šio kūrinio elementas, ji diktavo savo reikalavimus:

specifinį apšvietimą, įgarsinimą, žmonių skaičių, scenografinį vaizdą ir daugybę kitų dalykų. Štai toks tas pritaikymas. Tačiau turinys nepasikeitė.

Iš tiesų, prieš Veneciją įvyko dvi premjeros, nes po pristatymo Lietuvoje „Saulė ir jūra“ dar buvo atliekama Vokietijoje – vokiškai su vokiečių dainininkais.

Kūrinio idėja gimė Gugenheimo muziejuje Niujorke, kai menininkės viešėjo JAV su opera „Geros dienos!“. Trise nuėjo į muziejų ir sugalvojo, kad reikia sukurti kažką tokio, kas tiktų tokiai erdvei kaip Gugenheimas. Netrukus joms pasiūlė ilgalaikę rezidenciją *Akademie Schloss Solitude* Vokietijoje, kur jos toliau tą idėją vystė. Rezidencijos pabaigoje pristatė kūrinio eskizą, o grįžusios dirbo toliau, kol galiausiai 2017 metais „Saulė ir jūra“ nuskambėjo Nacionalinėje dailės galerijoje Vilniuje.

Na, o „Saulė ir jūrai“ keliaujant savo triumfo turnė po pasaulį, jo laukia pokyčiai, susiję su pačiomis erdvėmis, kuriose bus atliekamas. Keliautų angliška kūrinio versija, nes vertimas į kitą kalbą reikštų galybę darbo. Juk tuomet ir muziką vėl reikėtų adaptuoti, ir su dainininkais vėl repetuoti... Tokie pakeitimai pareikalautų mažiausiai pusmečio, tad menininkės planuoja keliauti su dainininkais, kuriuos esame subūrę ir paruošę. Šiandien jų yra net trys sudėty.

XII. Istorikas tampa istorija

Esate meno istorikė, o su šiuo Lietuvos triumfu Venecijoje pati tapote istorija, kurią nagrinės kiti menotyrininkai. Ką apie tai manote?

Manęs nenagrinės (šypsosi). Nagrinės kūrinį. Padėjau, prisidėjau, ir viskas (šypteli). Smagu, kad žmonės džiaugiasi, kad žino. Dėl to pagarba ir mūsų žiniasklaidai, ir visuomenei, kad jai rūpi mūsų šalies reprezentavimas. Iš tiesų, žinia apie „Aukštinį liūtą“ labai plačiai pasklido ir ji buvo visiškai ne kontroversiška. Nebuvo jokių neigiamų komentarų, jokių neigiamų atsiliepimų. Visi išgyvena euforiją. Tiesiog pasaka (juokiasi).

XIII. Triumfas ir pasitraukimas

Kodėl triumfavusi tiek globaliu, tiek asmeniniu mastu, Kolonijos vairą perleidote kitiems? Kas toliau Jūsų veiklos akiratyje? Koks tolesnis planas?

Čia nieko nauja. Mano pasitraukimas buvo suplanuotas dar prieš ketverius metus. Sutapimas, kad „Liūtas“ atėjo tuo pačiu metu. Viskas vyksta taip, kaip suplanuota (šypsosi).

O tolesnio plano nėra. Yra tik svajonės (juokiasi). Kadangi žinojau, kad paliksiu Koloniją, jau dvejus metus kalbuosi su Vilniaus miesto savivaldybe apie Vilniaus miesto muziejaus steigimą. Gal kas ir išeis. O gal ir ne – Dievas žino (šypsosi). Tokios institucijos kol kas nėra, o būtų ištis įdomu. Kaip tik šią vasarą išleidau savo disertacija paremtą knygą „Menas ir politika“. Apie Vilnių. Jei toks muziejus atsirastų ir pasisektų jame dirbti, turėčiau puikią progą sujungti skirtingas kompetencijas – ir tyrimus, ir parodų rengimą, ir vadybą. Galų gale sutelkti viską į vieną. Vilniaus miesto muziejaus galimybių studija jau seniai išleista. Maža grupelė žmonių, tarp kurių esu ir aš, šį klausimą seniai „kutena“. Bet ar pavyks, nežinau. Ir plano čia būti negali, nes tai – politika (šypteli).

Nuoširdžiai dėkoju už pokalbį!

Ir lauksim pakvietimo į Vilniaus miesto muziejaus atidarymą (juokiamės).

MOKSLO DARBAI

Safro
Vasilijus

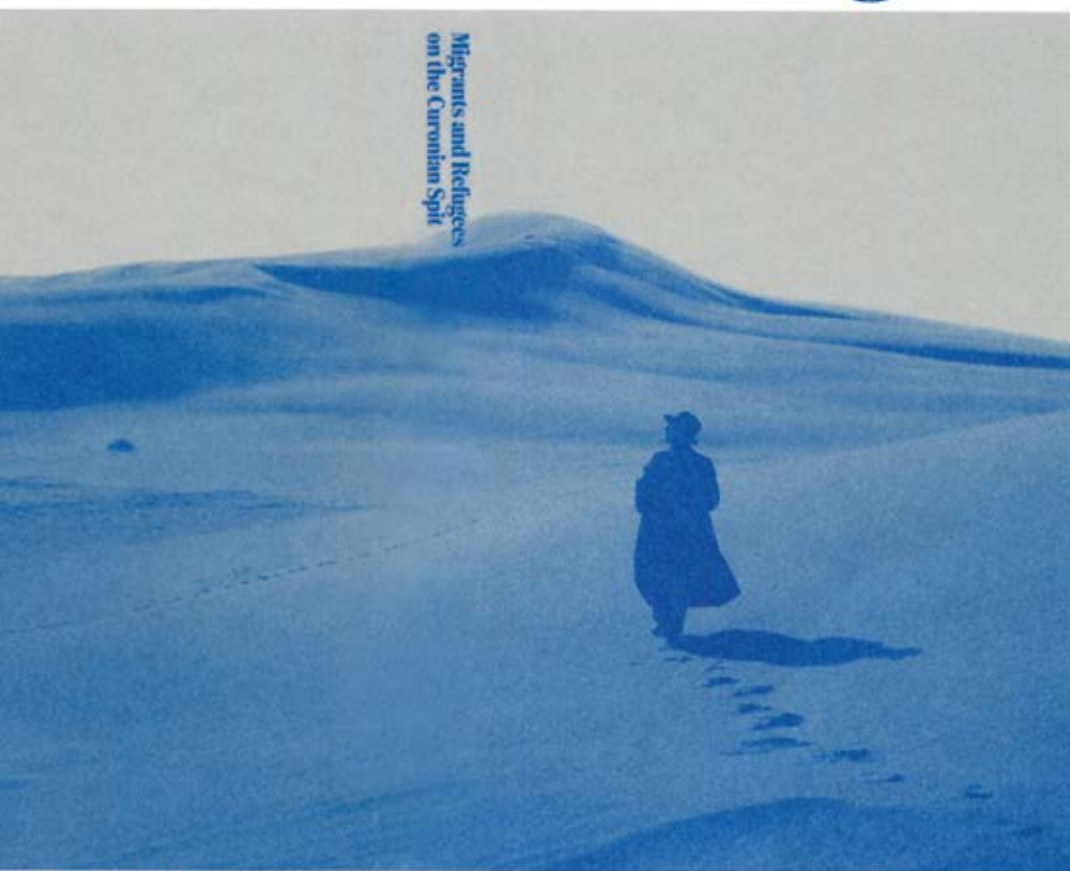

novas

Vasilijus
Safronovas

Migrants

and Refugees

Migrants and Refugees
on the Curonian Spit

on the Curonian Spit

*Per nesibaigiančių migracijų prizmę galima pažvelgti ne vien į Kuršių nerijos istoriją.
Tai yra labiau prieigos, požiūrio klausimas.*

Prof. dr. V. Safronovas

KURŠIŲ NERIJOS ISTORIJA – KITU ŽVILGSNIU

Su prof. dr. Vasilijumi Safronovu kalbasi Raimonda Ravaitytė-Meyer

2018 m. išleista Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto direktoriaus prof. dr. Vasilijaus Safronovo mokslo studija „Migrantai ir pabėgėliai Kuršių nerijoje XX amžiaus viduryje“ (Vilniaus dailės akademijos leidykla). 2019 m. minėta knyga išleista anglų kalba.

Iki šiol jūsų mokslinių tyrinėjimų laukas buvo labai platus... Su naująja studija savo žvilgsnį gerokai susiaurinate, dėmesį nukreipdamas į nedidelę Kuršių neriją, galėtume sakyti – į mikroregioną, arba mikropasaulį. Kodėl ėmėtės šio tyrimo? Norėčiau pabrėžti, jog tai yra pirmasis mokslo darbas apie pokarinę Neringą, kurio reikėjo labai ilgai laukti.

Taip teigti nebūtų teisinga. Pirmoji apie Kuršių nerijos istoriją pokariu ėmė rašyti ne istorikė, bet daug istorijos baruose nuveikusi buvusi Klaipėdos universiteto mokslininkė Arūnė Arbušauskaitė. Tai ji paskelbė pirmuosius darbus apie pokarinę nerijos visuomenę. Tačiau šie jos darbai yra po įvairius leidinius išmėtyti straipsniai skirtingomis temomis. Mano indėlis tik toks, kad grįžau prie šio laikotarpio, pabandžiau perteikti jį kuo platesnei visuomenei prieinama forma ir knygos pavidalu visa tai pavirto į daugiau ar mažiau vientisą pasakojimą. Iš mano pateiktos medžiagos Indrė ir Laura Klimaitės padarė gražią ir patogią knygutę. Tiesa, ne visi skaitytojai suprato dailininkų sumanymą šitaip pateikti iliustracijas, bet tai tikrai prasmę turintis sumanymas...

Kaltininkas, prikalbinęs mane imtis šios temos, yra labai konkretus. Tai daugeliui nidiškių puikiai pažįstama Rasa Antanavičiūtė, buvusi Vilniaus dailės akademijos Nidos meno kolonijos vykdančioji direktorė. Rasa mane įtraukė į tarptautinį projektą, kurio paraišką akademija pateikė su kolegomis kitose Europos šalyse. Kai projektas gavo Europos Sąjungos finansavimą, atsirado galimybė įgyvendinti sumanymą – parengti pirmiausia rezidentams, atvykstantiems į koloniją iš viso pasaulio, skirtą nedidelę knygą apie Kuršių neriją. Migracijos aspektą knygos turinio jungčiai pasirinkti skatino projekto tema [„4Cs: Nuo konflikto iki sugyvenimo“ – *aut. past.*]. Ji aktuali, daugeliui europiečių ir ne tik europiečių puikiai pažįstama. Norėjosi parodyti, kad „rojaus kampelis“, kaip dabar esame pripratę pristatyti Kuršių neriją, tokiu kampeliu buvo tikrai ne visiems ir tikrai ne visada. Manau, tai ypač svarbu suvokti kiekvienam, atvykstančiam į neriją.

Dar niekam iki Jūsų nebuvo kilusi mintis Kuršių nerijos istoriją atskleisti kaip nesibaigiančią migracijos istoriją... Rašėte, kad migracijų istorija Lietuvoje yra palyginti nauja tema.

Taip, Lietuvoje istorikai yra daugiau tyrinėję ilgalaikius gyventojų persikėlimo į kitas šalis ir kitus žemynus procesus. Pastaraisiais dešimtmečiais pasirodė nemažai naujų darbų, skirtų priverstinio ar prievartinio persikėlimo procesams, kurie vyko dėl Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų, atskleisti. Tačiau šiuose darbuose daugiausia nagrinėti arba

didžiąją dalį visuomenės išjudinę reiškiniai, arba tai, kas vyko paribio regionuose – Vilniaus ir Klaipėdos kraštuose. Mano tyrimas tikrai nėra pirmas, skirtas gyventojų migracijoms Kuršių nerijoje. Galima sakyti ir taip – kadangi būta nemenko kitų autorių įdirbio, man buvo lengviau imtis šios temos ir pabandyti perteikti ją koncentruotai. Žinoma, naujų, iki šiol nepublikuotų dalykų knygoje taip pat labai daug.

Per nesibaigiančių migracijų prizmę galima pažvelgti ne vien į Kuršių nerijos istoriją. Tai yra labiau prieigos, požiūrio klausimas. Pasaulio istorija rodo, kad žmonės pradėjo gyventi sėsliai tada ir ten, kur būta sąlygų plėtoti žemdirbystę ir gyvulininkystę. Kuršių nerija tokiomis sąlygomis vargiai pasižymi.

Jei visi nerijos gyventojai yra migrantai ir pabėgėliai, tai kas čia tada yra vietiniai?

Tai vėlgi perspektyvos, požiūrio klausimas. Naujai atvykusiems žmonėms vietiniai yra tie, su kuriais jie susiduria vietoje. Bet tie, kuriuos atvykėliai vadina vietiniais, patys nebūtinai jaučiasi esą vietiniai. Šis klausimas susijęs su bendruomenių jausena, jų įsišaknijimu. O kiekvienas įsišaknijimas, žinoma, yra laikinas. Jis gyvuoja tol, kol lieka aktualios tam tikros tokį įsišaknijimą skatinančios sąlygos.

Man vis dar neaišku, ką iki XX a. vidurio Kuršių nerijoje galėtume įvardyti senbuviais? Kokia buvo Kuršių nerijos visuomenė iki Antrojo pasaulinio karo katastrofos ir priversutinio gyventojų pasitraukimo? Kur toji bendruomenė atsidūrė? Ar ji dar egzistuoja?

Žodis „senbuvis“, kurį vartoju knygos pavadinime ir turinyje, yra sąlyginis. Studijoje, perteikiant situaciją per Antrąjį pasaulinį karą ir po jo, tas žodis padeda atskirti žmones, kurie gyveno nerijoje iki karo, nuo naujakurių, kurie su ikikarine nerija nieko bendra neturėjo. Taigi šiame kontekste senbuviai yra visi, gyvenę nerijoje iki karo. Bet turime suprasti, kad Kuršių nerijos visuomenė prieškarui nebuvo uždara ar statiška. Naujakurių, atvykėlių iš skirtingų regionų joje atsirasdavo ir tarpukariu, ir XIX a. pabaigoje. Todėl senbuviai ir naujakuriai – visada situacinės ir sutartinės sąvokos.

Nežinau, ar sąmoningai, bet savo klausime apie nerijos žmones prieškarui jūs vartojate dvi sąvokas: visuomenė ir bendruomenė. Mano galva, nerijos gyventojai prieškarui buvo tam tikroje tranzito situacijoje, kai bendruomenė transformavosi į visuomenę. Ką turite omenyje? Knygoje rašau, kad apie 1940 m. pusę visų Nidos, Preilos, Pervalkos ir Juodkrantės gyventojų sudarė 20 šeimų atstovai. Bastikų (Bastick), Fiogių (Foege), Friozių (Froese), Labrencų (Labrenz), Peleikių (Peleikis), Pyčų (Pietsch), Sakučių (Sakuth) ir

kitos pavardės šiaurinės nerijos gyvenvietėse šaltiniuose fiksuojamos nuo XVII–XIX a. Jų „turėtojai“ dar 1940 m. sudaro stambias gimines, išplėstines šeimas, kurių pagrindinis verslas yra žvejyba. Pridėjus prie to dvidešimtuko dar kelias mažesnes gimines, visa tai būtų galima įvardyti nerijos bendruomene, kuri dėl įvairių veiksnių per kelis šimtmečius stabilizavosi ir cementavosi.

Bet dėl gintaro kasyklos veiklos, kurortinės infrastruktūros plėtojimo, paslaugų sektoriaus plėtos, menininkų kolonijos aktyvumo XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje į neriją atsidangino nemažai naujų žmonių. Šiuos ano meto naujakurius nuo žvejų bendruomenės skyrė kitokie užsiėmimai, kultūra, labai dažnai ir aukštesnis išsilavinimas. Juos galėtume vadinti industrinei visuomenei būdingo gyvenimo būdo nešėjais. Jų buvo tiek daug, kad naujakurių atsidanginimas keitė nerijos gyventojų struktūrą jau prieš Antrąjį pasaulinį karą.

Ar visa tai dar kur nors egzistuoja? Ne, ir neturėkime iliuzijų, kad kur nors po karo tai dar buvo kažkokia forma palaikoma. Tapatybės tyrinėtojai žino, kad dar senovės civilizacijų laikais priverstinis gyvenamosios vietos keitimas bendruomenei tapdavo didžiausiu iššūkiu senajai tapatybei palaikyti. Kai žmonės išblaškomi, ima trūkinėti ne tik tradiciniai tarpusavio saitai, bet ir tai, kas anksčiau siejo juos su konkrečia gyvenamąja vieta. Tiesa, dalis nerijos žvejų toliau praktikavo savo amatą kažkur Meklenburge ar Šlėzvinge-Holštaine. Taip pat žinomas atvejis, kai buvę Juodkrantės viešbučio savininkai atidarė viešbutį naujoje vietoje, Žemutinėje Saksonijoje. Kitaip tariant, žmonės toliau darė tai, ką moka. Profesinė jų tapatybė liko. Bet aplinka ir visuomenė, į kurią jie pateko, jau buvo visai kita. Tai pasakytina ir apie tuos kelis šimtus [jie sudarė 13 proc. pokariųjų gyventojų – *aut. past.*], kurie pokariu įvairiais būdais grįžo į neriją. Juk viena priežastis, kodėl 1958 m. atsivėrus galimybei išvykti į Vokietiją, daugelis ja pasinaudojo, ir buvo ta, kad senoji bendruomenė eižėjo, šeimos buvo išskaidytos, senbuviai nebepritapo prie nerijoje įsivyravusių naujakurių.

Savo mokslo studijoje niekur nevartojate kuršininkų termino, nors kuršininkais jūsų kolegos mokslininkai yra pavadinę Kuršių nerijos senbuvius – žvejus, atsikėlusius iš Kuršo ir kalbėjusius kuršininkų kalba, t. y. latviškai. Kodėl?

Netiesa, terminą vartuju. Jį aptiksite 23 puslapyje. Bet tai nėra knyga apie kuršininkus. Mokslininkai apie juos daug kalbėjo ir rašė todėl, kad jie buvo įdomūs kaip savitos kultūros grupė. Bet būtų klaidinga įsivaizduoti, kad Kuršių nerijos visuomenę iki XX a. vidurio sudarė vien kuršininkai. O veiksniai, verčiantys žmones keisti gyvenamąją vietą, nesirenka migrantų pagal kalbą, religiją, lytį ar odos spalvą. Tad nemačiau reikalo kiekvieną kartą atskirai pažymėti, kad migracijos įtraukė, be visų kitų nerijos gyventojų, ir kuršininkus.

Knygos įžangoje pažymite, kad Kuršių nerija dėl Antrojo pasaulinio karo pasekmių buvo beveik ištuštėjusi ir kad jos pakartotinis apgyvendinimas pokariu Lietuvoje buvo išskirtinis. Kaip jūs šį išskirtinumą apibūdintumėte?

Žodžio „beveik“ čia būtų galima ir nevartoti. Jis skirtas apsidrausti, nes neturime tikslių duomenų, kad ištuštėjimo būta šimtaprocentinio. Bet jo iš tiesų būta visuotinio. Nėra neįprasta, kad žmonės traukiasi iš savo gyvenamųjų vietovių dėl aktyvių karo veiksmų.

Labiau neįprasta tai, kad frontui praūžus, gyventojai negrįžta, – o į Kuršių neriją grįžo tik nedaugelis ir dalis tik po kurio laiko.

Taigi, norint, kad teritorija neštų ekonominę ir kitokią naudą, reikėjo ją apgyvendinti iš naujo. Tai irgi nėra neįprasta. Atvirkščiai, masinio žmonių perkėlimo mastai būtent per Antrąjį pasaulinį karą ir po jo išaugo visoje Vidurio Rytų Europoje. Kitur migracijos vykdavo daugiausia siekiant „išgryninti“ tam tikrų teritorijų etninę sudėtį. Pokariniai naujakuriai buvusioje Rytų Prūsijoje buvo ekonominiai migrantai, ir Kuršių nerija čia nebuvo išimtis. Į neriją buvo keliami konkretiems ūkio sektoriams (pirmiausia žuvies pramonei) reikalingi darbuotojai. Visame šiame kontekste išskirtinumo nerijai suteikė pokariu galiojęs draudžiamosios pasienio zonos režimas, dėl kurio į pusiasalį negalėjo atvykti gyventi bet kas. Jo apgyvendinimas buvo organizuotas ir planingas.

Kodėl lietuviai į Kuršių neriją atvyko ne iškart po karo, o tik 1951 m., kai buvo pirmoji Kuršių nerijos apgyvendinimo lietuviams banga?

Per Antrąjį pasaulinį karą Lietuvos visuomenė buvo dar didžiąja dalimi agrarinė. Kolektivizacija kaime prasidėjo ne iškart po karo, bet 1948–1949 m. Todėl daugelis nematė reikalo palikti palyginti gerai apsirūpinusio kaimo ir keltis į apgriautus miestus ar juolab į visišką nežinią nerijoje. Dokumentai liudija, kad viena priežasčių buvo ir informacijos trūkumas apie gyventojų verbavimą į Kuršių neriją pirmaisiais pokario metais.

Teko ne kartą girdėti kalbant, kad nerija naujakuriams buvo savotiška priebėga. Viliojo ne tik galimybė čia gauti darbą ir būstą, bet – kai kuriems – užmaskuoti savo tamsiąją biografijos pusę. Esą čia sovietų valdžia „priglausdavo“ buvusius NKVD kadrinius darbuotojus, sribus... Ar pasienio režimo zonoje buvo ypatingesnė kadrų atranka?

Jeigu ir taip, tikriausiai tai buvo individualūs atvejai, o ne masinis reiškinys. Aš pats apie tai nieko nežinau. Dokumentai, su kuriais man teko susidurti, to nerodo. Bet Vidaus reikalų ministerijos (NKVD, vėliau MVD) ir Valstybės saugumo komiteto (KGB) veikla nebuvo mano tyrimo objektas. Pasienio kariuomenė iki 1957 m. priklausė būtent NKVD, kuri 1946 m. buvo pervadinta MVD. Paskui pasieniečiai tapo pavaldūs KGB. Tad norint atsakyti į jūsų klausimą, reikia tikslingai tyrinėti šių institucijų archyvinę medžiagą.

Ne mažiau už tekstą įdomios Jūsų sudarytos schemos, diagramos, daugybė senų nuotraukų, jų aprašai, be to, gausybė išnašų... Ar buvo sudėtinga istorijos šaltinių paieška?

Nesudėtinga, nes žinojau, kur jų ieškoti. Padėjo profesiniai įgūdžiai. Iš tikrųjų sudėtingiau būna tais atvejais, kai esi pirmasis tyrėjas, keliantis tam tikrus klausimus. Tada, ieškodamas informacijos, turi, taip sakant, pramušti ledą. Šiuo atveju taip nebuvo.

Atkreipiau dėmesį, kad rašydamas apie sovietinį laikotarpį jūs publikavote labai daug sovietų valdžios dokumentų iš Preilos. Man žinoma, kad minėtus dokumentus išsaugojo buvusi Preilos vykdomojo komiteto sekretorė Stasė Smolskienė, vėliau juos perdavusi *Neringos muziejams*. Kyla klausimas, kodėl pasirinkote publikuoti būtent šiuos dokumentus?

Todėl, kad jie išliko ir buvo perduoti muziejui, taigi tapo prieinami tyrinėtojams. Susidariau nuomonę, kad *Neringos muziejai* vietos entuziastų dėka turi tikrai daug medžiagos. Ir pasinaudodamas proga noriu tik paraginti šio interviu skaitytojus – neišmeskite senų dokumentų, geriau atiduokite juos muziejui. Muziejininkai įvertins, kas vertinga, o kas ne. O vertinga gali būti ir tai, kas savininkui ar jo paveldėtojiui atrodo eilinė šiukšlė. Nežinia, kur ir kada istorikams tokia šiukšlė padės rekonstruoti įvykius, išsiaiškinti priežastis ar motyvus.

Dauguma archyvuose išlikusių dokumentų, kuriuos galime naudoti keldami įvairius klausimus apie pokarinę būklę nerijoje, yra oficialūs: tai gyvenviečių vykdomųjų komitetų posėdžių protokolai ir sprendimai, kolūkių posėdžių protokolai, viena kita žinutė spaudoje, pavienės ataskaitos apie įvairių įstaigų veiklą nerijoje, kurios buvo siunčiamos į Vilnių. Istorikams visi šie dokumentai svarbūs. Bet ne viską iš jų sužinosi apie marginalijas, kasdienybę, apie tai, kas kadaise buvo aktualu žmonėms.

Nupiešėte gana negatyvų pokario naujakurių gyvenimo vaizdą nerijoje, cituodami dokumentus apie visuotinį girtuokliavimą. Šiandien tai kelia šypseną ir nuostabą: ar iš tiesų taip buvo?

Kai virtinė vienalaikių dokumentų kalba apie tą patį, istorikui klausimas, ar iš tiesų taip buvo, nebekyla. Diskutuoti galima tik dėl šio reiškinio masto. Reikia suvokti, kad tie, kurie laikė tai problema, demonstravo aktyvumą trimituodami apie blaivybę ir alkoholio žalą į visas puses. Reikia turėti omenyje ir kontekstą – Sovietų Sąjungoje 1958 m. prasidėjo eilinė kovos su girtuoklyste kampanija. O už darbus, nuveiktus per tokias kampanijas, atsiskaityti turėjo visi.

Ar jums – istorikui profesionalui – tyrinėjant Kuršių nerijos istoriją buvo kažkokių netikėtumų? Gal ketinate grįžti prie šios temos?

Kai istorikas ima tyrinėti naują temą, dažniausiai jis turi tik bendrą supratimą ir tam tikras preliminaras hipotezes. Todėl kuo toliau eini į šaltinių ir faktų mišką, tuo daugiau tų netikėtumų. Vienas pavyzdys – iki šios knygos pasirodymo turbūt mažai kas girdėjo apie tai, kad naujieji nidiškiai 1948 m. buvo nusprendę pervadinti Nidą gyvenvietę *Sovietskij*. Panašu, kad šį faktą pirmasis iškėliau į dienos šviesą, sužinojęs apie jį iš vos įžiūrimo, ant popieriaus skiautės pieštuku surašyto Nidos gyvenvietės vykdomojo komiteto protokolo. Bet istorikams daug svarbesnė nei pavieniai faktai visada atrodo galimybė iš tų faktų mozaikos sudėlioti paaiškinimą. Manau, kad tokių paaiškinimų knygoje galima rasti ne vieną.

Grįžti prie temos kol kas neplanuoju. Nepriklausau tiems istorikams, kurie visą gyvenimą tyrinėja vieną temą, nors suprantama, kad ir mano interesų laukas nėra beribis. Mano atklydimas į nerijos tematiką įvyko dėl konkretaus poreikio. Jei tokių poreikių bus daugiau, tikrai rimtai ir atsakingai apsvarstysiu, ar galiu ir kada galiu kažką dar nuveikti.

„Migrantai ir pabėgėliai Kuršių nerijoje“, išėjusi lietuvių ir anglų kalbomis, nespėjo pasiekti knygynų, ji pakeliui išgraibstyta, ir šiandien randama tik bibliotekose... Ką patartumėte tiems, kurie norėtų įsigyti mūsų aptariamą knygą?

Na, pirmiausia patarčiau pasinaudoti bibliotekų paslaugomis, ir ne vien dėl šios knygos. Viešoji biblioteka juk tam ir buvo sugalvota, kad visiems žmonėms knygos būtų prieinamos.

Įsigyti knygos nebuvo jokių šansų nuo pat pradžių. Kadangi knygos rengimą ir leidybą rėmė Europos Sąjunga, leidėjas negalėjo jos pardavinėti: toks pardavimas būtų laikomas pelnu, o finansavimo taisyklės šiuo atveju neleido iš Europos Sąjungos paramos pelnytis. Todėl knygą tik dalijome ir labai greitai išdalijome... Angliško varianto Vilniaus dailės akademijoje gal dar šiek tiek liko. Aš pats dėl abiejų knygų vis gaunu užklausų, bet kiekvieną kartą atsakau, kad kaip autorius gavau tik mažą tiražo dalį. Beveik viską jau išdalinau. Taigi knygą iš tiesų galima skaityti bibliotekose ir internete.

O medžiaga, kuri sugulė į knygą, gyvena savo gyvenimą. 2019 m. pavasarį *Neringos muziejai* paprašė manęs parengti šios knygos koncentratą – šešis standus parodai. Liepos 31 d. Kuršių nerijos istorijos muziejuje atidaryta paroda lengvai transportuojama iš vienos vietos į kitą ir *Neringos muziejų* iniciatyva jau yra apkeleivusi ne vieną įstaigą Neringoje ir Klaipėdoje.

Dėkoju už pokalbį. Tiems skaitytojams, kurie norės knygą skaityti ne bibliotekoje, o internete, pasidaliname nuoroda: https://issuu.com/briai/docs/181226_migrants_final_issuu

Prof. dr. V. Safronovas su keliaujančios *Neringos muziejų* parodos „Senbuviai ir naujakuriai Kuršių nerijos šiaurinėje dalyje po Antrojo pasaulinio karo“ dalyviais

NIJOLĖ STRAKAUSKAITĖ

JUODKRANTĖS KURORTO „AUKSO AMŽIUS“

nuo susikūrimo XIX a. viduryje
iki katastrofos 1945 m.

*„Jei knygą pavyks perskaityti teisingai, tai ji, tikėtina, taps naudingu žinių šaltiniu.
Juk pripažinkime, kad mes labai daug kalbame apie turizmo plėtrą, jo naudą ir potencialą,
tačiau ar iš tiesų suvokiame, kaip atsiranda ta gravitacija, į vieną ar kitą vietovę traukianti
žmones iš svetur?!“*

Dr. Kastytis Rudokas

REFLEKSIJOS: KAIP JUODKRANTĖ VOS NETAPO UTOPIJA REALYBĖJE

Dr. Kastytis Rudokas

Nijolė Strakauskaitė. „Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m.“ Liudviko Rėzos kultūros centras, spaustuvė DRUKA, Klaipėda, 2018

Visada domėjausi eopolio tipo miestais. Pagal Lewiso Mumfordo klasifikaciją, tai nedidelės urbanistinės sistemos, kuriose pasireiškia tvarus santykis tarp kultūrinės ir natūralios aplinkos, amatų ir agrokultūros, sakralios metafizinės ir žemiškos, ūkinės dimensijų. Tai vietos, kurios jau yra paremtos miestietiškuoju pradų, bet vis dar neakumuliuoja didžiojo užstatymo ir apgyvendinimo tankumo. Tad į rankas patekus dr. Nijolės Strakauskaitės monografijai „Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m.“ būtent ir tikėjausi perskaityti apie dar vieną eopolį. Aš pats save laikydamas ir futurologu, neabejoju, kad tobuliausia gyvenimo sistema būtent ir yra eopolis, ką patvirtina ir galybė praktinių pavyzdžių bei teorinių įrodinėjimų. Neabejotinai šioje monografijoje atradau daugybę naujų dalykų, įvykių, apie kuriuos žinojau mažai. Svarbu ir tai, jog veikalas patvirtino išankstines hipotezes apie sėkmingos vietos sukūrimą, jos vystymą ir, deja, kartais negailestingoms aplinkybėms paklūstančius pabaigos dėsnius.

Iš tiesų, dar niekada geras šimtas metų – skaitant – nepraejo taip greitai! Man prireikė vos pusantros dienos. Tad leidžiamės į kelionę laiku. Nenustebkime, kad pabuvosime ne tik praeityje, bet ir ateityje, ne tik Schwarzort'e (senbuvių tarimu, Švarcnortėje), bet ir Azijoje.

Istorija kaip žinojimas

Vienas įdomiausių ir bene idėjiškai produktyviausių šiuolaikinių sociologų ispanas Manuelis Castellsas, nagrinėdamas informacinių komunikacijos sistemų, visų pirmiausia interneto, poveikį sociumui, apibrėžė tinklaveikos sampratą. Tinklaveika, anot autoriaus, visuomenę sujungė ir kartu atskyrė. Paradoksalu, tačiau gyvename pasaulyje, kuriame viskas sujungta priežasties ir pasekmės dėsniu. Staiga kilę neramumai kur nors Artimuosiuose Rytuose stipriai paveikia globalią ekonomiką ir netgi Europos socialinę sanklodą. Tačiau lygiai taip ir koks nors naudingas išradimas, programėlė, padedanti lengviau apsipirkti ar prižiūrėti savo sveikatą, mums vėlgi praktiškai yra pasiekiamas ranka, nors nesvarbu, kad jis buvo sukurtas priešingoje pasaulio pusėje. Tačiau globalus ir tinkliškas pasaulis sukuria ir galybę bėdų, tokių, kaip tapatumo išlaikymas, ir dar svarbiau – jo pabrėžtis. Ir vis dėlto tinklaveika nėra tiesiog globalizacijos sinonimas, tinklaveika pabrėžia tai, kad individas, galįs daryti įtaką tinklui, yra aktyvus, o ne pasyvus jo dalyvis.

Tačiau ar tikrai internetas taip kokybiškai praplėtė individo ir visuomenės galimybes? Ar jis tiesiog pagreitino laiko, kuriame gyvename, tėkmę, ne tiek įgalindamas mus nau-

jam pasaulio sandaros pažinimui, kiek veikiau versdamas mus neatsilikti nuo tokio gyvenimo būdo konstrukto. Neatsitiktinai dabartiniame pasaulyje psichikos sutrikimų (nebūtinai ligų) skaičius pasiekė iki tol nematytas aukštumas, galop, matyt, neatsitiktinumas, kad itin išsivysčiusių regionų gyventojai šiose statistinėse kategorijose „lyderiauja“. Dar daugiau, svarstant apie mūsų kaip žmonijos ateitį, klimato kaitos ir dažnėjančių globalių stichinių nelaimių kontekstą, nebesame tikri, ar ateities kartos gyvens geriau nei mes. Neturime garantijų, ar bent pavyks išlaikyti esamą gyvenimo kokybės standartą.

Todėl nekeista, kad tinkamų gyvenamosios organizavimo formų imame ieškoti ne tik dabartinėse technologijose, bet žmonijos patirtyje. Genialus JAV architektas Frankas Lloydas Wrightas dar XX a. pradžioje nubrėžė savotiškai eschatologinį viršūždavinį žmonijai, norinčiai sukurti rojų Žemėje – archajinius gyvenamosios modulius papildyti naujaušiomis technologijomis. F. L. Wrightas savo chrestomatiname leidinyje „Nykstantis miestas“ (angl. *Disappearing City*) čia kalbėjo apie globalią miesto struktūrą, kurią sudarytų ištisas mažas miestas – eopolis, urbanistinė vietovė, kurioje integraliai tarpsta natūrali gamtinė ir agrokultūrinė aplinkos. Paradoksalu, tačiau tikriausiai toks kelias būtų tam tikras sprendimo būdas daugeliui dabartinės žmonijos problemų, kurių Wrighto amžininkai net nesapnavo. Tačiau universalumas, kai kurie vaizdiniai ir konceptai, matyt, bus bendri žmonijai.

Būtent kartinės M. Castellso ir F. L. Wrighto tiesos ir idėjos neapleido skaitant dr. Nijolės Strakauskaitės monografiją „Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m.“. Minimas veikalas – viena vertus, moksliškas, tačiau tuo pat metu itin lengvai skaitomas ir natūraliai suvokiamas, todėl prieinamas kiekvienam skaitytojui. Sakyčiau, tai ne turizmo istorija, bet veikiau tam tikras know-how (liet. žinių ir patirties) perdavimo įrankis, su kuriuo rekomenduočiau susipažinti šiuolaikiniams turizmo novatoriams, miestų vadovams, specialistams, atsakingiems už turizmo plėtrą savo regionuose. Jei knygą pavyks perskaityti teisingai, tai ji, tikėtina, taps naudinga žinių šaltiniu. Juk pripažinkime, kad mes labai daug kalbame apie turizmo plėtrą, jo naudą ir potencialą, tačiau ar iš tiesų suvokiame, kaip atsiranda ta gravitacija, į vieną ar kitą vietovę traukianti žmones iš svetur?!

Išsiaiškinkime, kas traukė žmones į gana atokų „Švarznortės“ žvejų kaimą? Akivaizdu, jog Kuršių nerija yra ypatinga vieta dėl savo gamtinių išteklių. Tačiau skaitant N. Strakauskaitės monografiją, ypač pirmąją dalį, susidaro vaizdas, jog svarbiausia buvo visų pirma atmosfera, ypač viešbučių ir vilų savininkų dedamos nuoširdžios pastangos kurti vietą. Anglų kalboje yra terminas *place making* (liet. vietos darymas, vietodara), apibūdinantis bet kokios vietos vystymą, atsižvelgiant į daugelį pjūvių, įtraukiant kuo daugiau suinteresuotųjų grupių ir asmenų. Tai palyginti nauja integruota urbanistinė taktika, tačiau, regis, Juodkrantės kurortas ir susiformavo remdamasis būtent šiuo principu. Skiriasi tik jau mūsų minėtas laiko tėkmės greitis – nes Juodkrantėje prireikė bene trijų dešimčių metų, kad susiformuotų aukšto lygio kurortas. Tačiau vienas originaliausių miesto raidos tyrinėtojų Nikosas Salingarosas yra pasakęs, kad istorinių urbanistinių struktūrų sėkmė glūdi „projektavimo praktikoje“, o ne vien popieriuje. Ir nors Juodkrantėje, kaip sužinojome iš N. Strakauskaitės veikalo, nestigo strateginio planavimo, gamtinės natūralios ir sukultūrintos struktūrų derinimo, atrandame organiškumą išsaugojusį klimato kurortą.

Ir čia, žvelgdami į praeitį, mes matome ne tiesiog buvusią istoriją, įvykių seką ar laiką, kuris praėjo. Matome ne ką kita, o abstraktų, bet itin aiškų ateities siekinį, kuris apibrėžia tvarios gyvensenos esmę ir yra universalus visoms tautoms ir kultūroms.

Nors Frankas Lloydas Wrightas niekada nesilankė Kuršių nerijoje, nedaug suklystume pasakę, kad čia jis sėmėsi minčių savo urbanistinėms idėjoms. Juk svarbu ne geografinės koordinatės ar konkreti vieta, bet kokybinis vietovės krūvis.

Juodkrantė – beveik utopija realybėje

Vakarų pasaulyje pastaruoju metu populiarėja alternatyvios turizmo rūšys. Masiniam turizmui vis aktyviau bandoma priešpriešinti individualizuotus maršrutus, kurie tampa įmanomi naudojant įvairias programėles ir visur siekiantį interneto ryšį. Taip pat dažnai akcentuojamos tokios taktikos kaip lėtasis turizmas ar kultūros animacija grįstas turizmas. Šios dvi kategorijos yra susijusios ne tiek su vietos vartojimu, apžiūrėjimu, kiek su priešingu tikslu – vietos praturtinimu. „Lėtasis turistą“ yra ne tas, kas naudojasi rekreaciniais ir / ar kultūriniais vietos ištekliais savo labui, bet veikia pačios vietos labui. Neretai po tokio turisto apsilankymo vieta tampa kultūriškai turtingesnė, įdomesnė. Todėl toks turistą turi integruotis į bendruomenę ir savo veikla prisidėti prie lankomos vietos tvarumo. Paprastai minėtasis turistą gali būti palyginamas su nenuolatiniu gyventoju, nes jo viešnagė galinti užtrukti nuo kelių mėnesių iki pusmečio ar metų. Ir nors toks keliavimas yra labiau projektinis-kultūrinis nei komercinis, tačiau ateityje šie modeliai neabejotinai ras priemones ir metodus suderinti komercinę naudą su kultūriniu turiniu.

Kaip minėjau, skaitant N. Strakauskaitės veikalą, susidaro įspūdis, kad etiniame ir kultūriniame bei vadybiniame lygmenyse kalbama apie šiuolaikinį pasaulį, kuris dar nėra pasiekęs savo kokybinio apogėjaus. Antai autorė mini, kad „jau 1880 m. kurorto svečiai galėjo patogiai iš garlaivio išsilaipinti naujoje prieplaukoje, o 1891 m. ant prieplaukos iškilo ir grakštus medinis keleivių laukimo salės pastatas, kurio statybai lėšų paaukojo ištikimi Juodkrantės kurorto svečiai“. Be abejo, tai gana formalus veiksmas, tačiau jis yra genotipiškas ta prasme, jog *turizmo* sąvoką iš vartojimo (turisto perspektyvos) perkvalifikuoja į abipusės naudos ir santykio dimensiją. Apskritai skaitant istoriją dažniau norėtųsi ne tik įvykių chronologijos, bet pačių žinių ir patirties perdavimo. Būtent pastarasis aspektas yra vienas stipriausių monografijos aspektų.

Vokietijos istorikas, filosofas Reinhartas Koselleckas savo teorijoje yra įvardijęs metaistoriškumo sąvoką. Viena vertus, sąvoka apibrėžia įvykius, kurie laiko tėkmėje įvyksta dėl to, kad „turi įvykti“, ir netgi žmogiška veiksmų pasirinkimo logika prieš tai nublinksta. Antra – metaistorijos sąvoka yra itin glaudžiai susijusi ir su universalios vertybės pasireiškimu skirtingais laiko tarpsniais. Vadinas, nepaisant esamo *Zeitgeist* (liet. laiko dvasios) pobūdžio, vienas ir tas pats fenomenas yra tinkamas visiems laikams ir visoms kultūrinėms erdvėms. Be abejo, fizinė fenomeno išraiška visada skirsis, tačiau šių aspektų genotipas yra bendras.

Čia verta grįžti prie tinklaveikos. Ar mes žvelgtume į teorinę Thomo More'o „Utopiją“, ar į XVI a. Antverpeną, kuriame veikė akcijų biržos prototipas, ar į XIX a. antrosios pusės ir XX a. pradžios Juodkrantės tapsmą kurortu, ar net į tą patį Singapūro suklestėjimą po Lee Kuan

Yu atėjimo į valdžią, čia visur mes matysime tas pačias principines dedamąsias, nulėmusias vietovės sėkmę ir klestėjimą. Visų pirma tai komunikacinio tinklo efektyvus išnaudojimas. Ši kategorija susijusi geresniu esamų srautų konfigūracijos atpažįstamumu ir sugebėjimu keisti tinklą. Antai Singapūras suvokė besikeičiančios finansų rinkos konfigūracijas ir, pasiūlęs naujovių, pakeitė srautų pasiskirstymą. Šitai puikiai papildė geografinės šalies stiprybes. Juodkrantė, atrodo, taip pat itin produktyviai išnaudojo dėl industrinės revoliucijos pasiekimų atsiradusį garlaivių, vėliau motorlaivių, tinklą ir telegrafą. Anot N. Strakauskaitės: „11 valandą didžiajame viešbutyje buvo skelbiamos biržos naujienos“. Svarbu tai, kad komunikacinio tinklo privalumai netaptų trūkumais, juos naudojant pernelyg intensyviai ir beprasmiškai, su kuo neretai susiduria šiuolaikinės visuomenės atstovai.

Antras aspektas, susijęs su geros ir sėkmingos vietovės tapsmu, – esamų stiprybių išryškėjimas (užuot iš kitur kopijavus „gerąsias praktikas“). Juodkrantės atveju netgi kova su gamtinėmis stichijomis tapo kurorto stiprybe, nekalbant jau apie miško promenadų projektavimą. Tad svarbu ne tik išryškinti privalumus, bet ir trūkumus paversti privalumais. Galop trečiasis kertinis elementas yra susijęs su veiklos įvairove. Juodkrantė savo ruožtu buvo ir žvejų kaimas, ir klimato kurortas, ir net industrinis centras, kuriame veikė „Stan-tien & Becker“ gintaro kasimo įmonė. Pagaliau ir turizmo infrastruktūra buvo plečiama – 1905 m. buvo pastatytas modernus kurortinių gydyklų *Luisen-Bad* (Luisės maudynės) kompleksas, kuris papildė natūralius kurorto išteklius. Ūkinės įvairovės svarbą iš turizmo siekiančioms uždirbti vietovėms atskleidžia daugelis mokslinių tyrimų, atliktų per pastaruosius 20 ar 30 metų.

Tad žvelgdami į Juodkrantės tapsmą, matome ateitį, kuri dar nėra išsipildžiusi ir mums yra kaip etinis imperatyvas. Be jokių abejonų, Juodkrantės, kaip ir Mažosios Lietuvos, gyvenimas buvo pažymėtas politinėmis, tautinėmis įtampomis, ypač po 1923 metų. Monografijos autorė vaizdžiai aprašo ir miestelyje vykusius nusikaltimus, rietenas. Ypač įsiminė disputas dėl malkų kurui kvotų, esą medienos stygius itin stipriai kėlęs jos kainą. Galiausiai kurorto ir žvejų kaimo sugyvenimas, skaitant monografiją, labiau priminė ne XVI a. Antverpene dominavusią toleranciją ir laisves, bet veikiau Pietų Afrikos respublikoje buvusį apartheido laikotarpį, tik gerokai švelnesne forma. Tad matydami praeitį kaip etinį ateities imperatyvą, mes vienus dalykus priimame, kitus visada turime atmesti funkciškai, bet vis tiek juos turime priimti kaip patirtį. Šiame kontekste tik Th. More'o Utopijos pasaulis yra be trūkumų, bet todėl jis ir neegzistuoja.

Baigiamieji įspūdžiai

Dr. Nijolės Strakauskaitės monografija „Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m.“, akivaizdu, sukėlė daug intelektualinių svarstymų, dažnai nukeliančių tiek kultūriškai, tiek ir geografiškai toli nuo Lietuvos ar anuometinės Vokietijos ribų. Ar tai būtų ankstyvieji krikščioniškieji Airijos monastiniai centrai, pasižymėję gyventojų tarpusavio ir aplinkos bei fizinio ir metafizinio pasaulių vieniu, ar kalbėtume apie Rietavą kaip savotišką mini pramonės revoliucijos inkubatorių tuometinėje Lietuvos teritorijoje, susiduriame su viena konvergentiška realybės supratimo sistema. Ir užbaigti šias subjektyvias refleksijas norėtųsi Fiodoro Dostojevskio „Brolių Karamazovų“

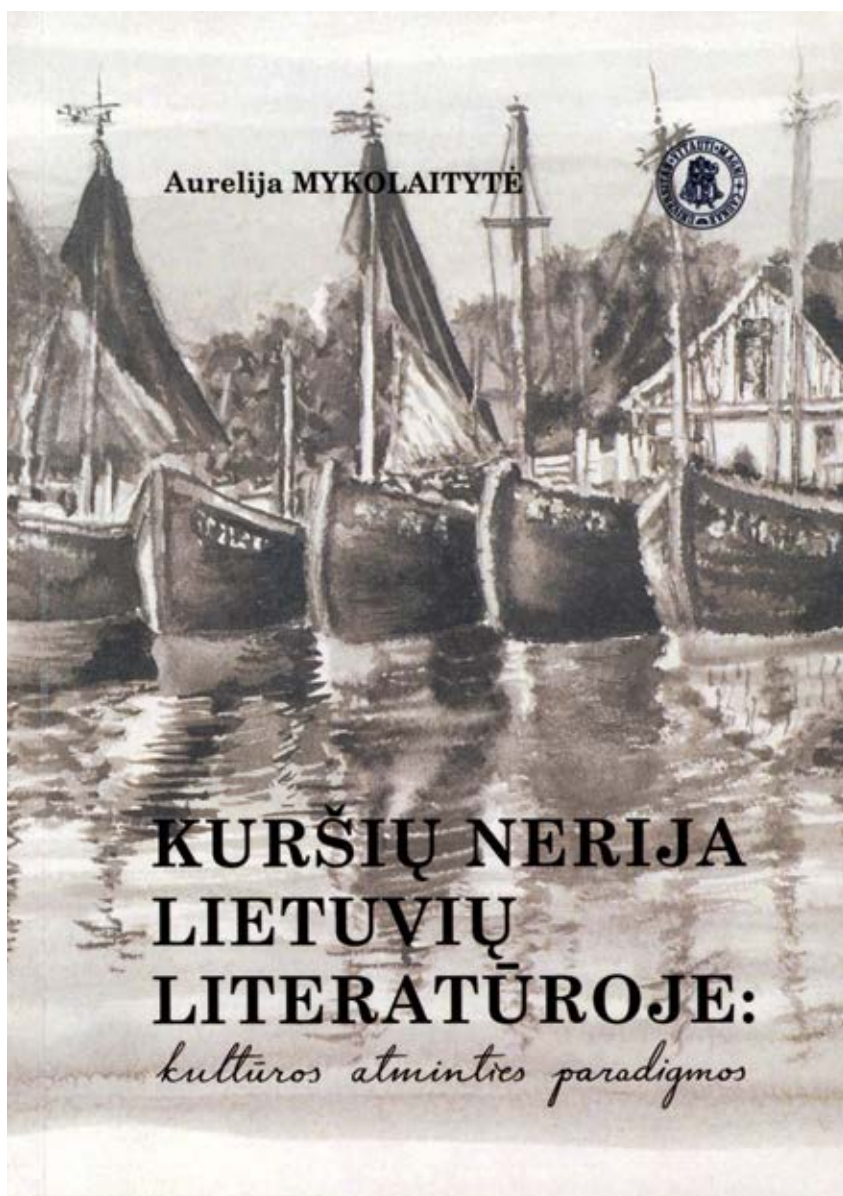
Knygos „Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m.“ pristatymas Vilniuje, Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje: (iš kairės) knygos recenzentė dr. Lina Motuzienė, pokalbio moderatorė prof. dr. Jolanta Zabarskaitė, monografijos autorė doc. dr. Nijolė Strakauskaitė

Autografas skaitytojai

ištrauka: „Mama, – atsako jai, – neverk, gyvenimas – rojus, ir visi mes esame rojuje, tik nenorime žinoti, o jeigu panorėtume žinoti, tai jau rytoj visame pasaulyje būtų rojus.“

Galime neabejoti klasiko išmintimi, nes pasaulyje daug pavyzdžių, kurie beveik sukūrė rojų Žemėje. Aprašomi įvykiai Juodkrantėje, matyt, bus vieni tokių.

„Ši išblaškytiems Kuršių nerijos žmonėms atminti skirta knyga turiningai papildo pastaraisiais dešimtmečiais pagyvėjusius kultūros atminties tyrimus, įvesdama Kuršių neriją į akademinį apžvalgos lauką ir kryptingai oponuodama sovietmečio kultūros užmaršties paradigoms.“

Doc. dr. Marijus Šidlauskas

ĮŽODINTAIS KURŠIŲ NERIJOS PĖDSAKAIS

Doc. dr. Marijus Šidlauskas

Aurelija Mykolaitytė, **Kuršių nerija lietuvių literatūroje: kultūros atminties paradigmos**
Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2018, 179 p.

Mums, lietuviams, prisirišimas prie vietos, gimtųjų namų, tėvų žemės nuo amžių buvo esminis, kone šventas jausmas. Tuo galėjo įsitikinti visi, kurie bandė mūsų gentį iš savojo krašto išvilioti, išrauti ar išskinti. Nuvarymų nuo žemės ir trėmimų žaizdos ilgai negyja, trauminė patirtis latentiskai tebebulsuoja ir šiandien, aitrindama dabartį senų sąskaitų nuoskaudomis, masinės emigracijos mastais ir savižudybių suvestinėmis. Nes brutalus fizinio ryšio su prigimtaine vieta nutraukimas sudarko ir metafizinį ryšį su gyvenimu, pakerta pasitikėjimą būtimi. Šiandienos žmogaus tapatybės jausmas itin netvarus ir pažeidžiamas – nebeužčiuopiamame savo asmens centro, asmeniško vertybinio stuburo, o nerasdami savęs nerandame ir savo vietos pasaulyje. Kol šitaip klaidžiojame, vieta po saule nelieka tuščia – ja pasirūpina pasaulio galingieji, užsitikrindami ją pirmiausia sau. Tokio užsitikrinimo būdai šiandien politkorektiškai vadinami kietuoju, minkštuju ar hibridiniu, tačiau jų nekorektiška esmė ir pasekmės dėl to nesikeičia. Šią istorijos dialektiką geriausiai yra perkandę meno žmonės, rašytojai, tad šia proga priminsime klasiko Henriko Radausko eilutes: „Tris tūkstančius metų negęsta gaisrai, / Homeras hegزامetru rašė gerai.“ Čia reiktų pridurti, jog esteto Radausko santykis su istorija nepasižymėjo minkštumu: „Kaip lavoninė kvepia Istorija“, – tai frazė iš jo eilėraščio „Klio, istorijos mūza“.

Kuršių nerija yra vieta, kurioje susitinka estetika ir etika, kur kryžiuojasi etninė, socialinė ir politinė istorija. Vieni į šią vietą žvelgė pakerėti kraštovaizdžio įstabumo (W. von Humboldtas, T. Mannas, J.-P. Sartre'as), kiti čia tiesiog gyveno ir trėšė žemę savo prakaitu bei ašaromis. Nūdienos poilsiaujanti, turistaujanti bei uždarbiaujanti publika čia žvalgosi ir verčiasi greičiausiai hibridiniu būdu. Šiaip ar taip, mūsų paveldo įkultūrinimo politika kol kas nerodo, jog esame orūs ir neužmaršūs šio unikalaus krašto paveldėtojai – juk paminklas kuršininkams iškilo ne Nidoje, Preiloje ar Juodkrantėje, o Rasytėje (dab. Rybačis, rus. *Rybačij*). Užtat ant Parnidžio kopos turime pusiaugulą stovylą Sartre'ui, koketavusiam su režimu, kuris iš pašaknų naikino šių vietų istorinį paveldą ir padėjo juodą tašką kuršininkų ištūmimo byloje. Panašu, kad Kuršių nerija toliau įsitvirtina kaip turistinės atrakcijos (ar įsivaizduojamos prestižinės reprezentacijos) vieta, iš kurios galima išpešti gražios naudos. Ar nebūtų laikas apmalšinti komercinius apetitus ir savo tautinę bei pilietinę savimonę pasitikrinti negeraai kvepiančios istorijos fone?

Tokiam žingsniui gera paskata – 2018 metais išleista Aurelijos Mykolaitytės monografija *Kuršių nerija lietuvių literatūroje: kultūros atminties paradigmos*, kurioje Kuršių nerija iškyla ne kaip naudingas savireprezentavimo, o kaip reikšmingas lietuvių kultūros istorijos veiksnys. Akivaizdu, jog pastaruoju kampu ji buvo ir tebėra reflektuojama menkai. Galima suprasti – tuo nebuvo suinteresuoti nei tie, kurie įdėmiai studijavo geologinį, geografinį, etnografinį Lietuvos Sacharos veidą (turtinga vokiškų tyrinėjimų tradicija),

nei žurnalistai-turistai, kuriuos sovietmečiu tramdė cenzūra ir ideologijos sargai, o nūdien įkvepia patrauklaus įvaizdžio kūrimo projektai ir dar patrauklesnis jų finansavimas. Ši *išblaškytiems Kuršių nerijos žmonėms atminti* skirta knyga turiningai papildo pastaraisiais dešimtmečiais pagyvėjusius kultūros atminties tyrimus, įvesdama Kuršių neriją į akademinį apžvalgos lauką ir kryptingai oponuodama sovietmečio kultūros užmaršties paradigmoms. Čia apžvelgiami „atminties dialektai“ (J. Lotmanas), kuriuos sukūrė lietuvių rašytojai, ryškinamos svarbiausios jų linijos ir kontekstai, pristatomi reikšmingiausi su tema susiję vardai ir kūriniai. Aprėpiama plati rašytojų skalė nuo Martyno Liudviko Rėzos iki Neringos Abrutytės ir Roko Flicko, stambus tarpukario, egzilio, sovietmečio ir mūsų laikų tekstų korpusas. Klaipėdiškius, laikančius Kuršių neriją integralia Klaipėdos krašto dalimi, ši knyga turėtų dominti ir geopolitiniu požiūriu (kai kas, tarkime, Vasilijus Safronovas Klaipėdos krašto sąvoką aistringai kvestionuoja). Juolab kad K. Pakšto pasiūlyta Lietuvos strategijos idėja „veidu į jūrą“ tebėra chroniškai buksuojanti.

Monografijos autorė sąmoningai renkasi vakarietišką metodologinę laikyseną, laiduojančią objektyvų, ideologiškai neindoktrinuotą tyrimą. Pasak Mykolaitytės, „[š]ioje knygoje siekiama patyrinėti literatūrinę žiūrą į Kuršių neriją, prasidėjusią lituanistiniais M. L. Rėzos tekstais ir tebesitęsiančią iki mūsų dienų: aiškinamasi, kaip lietuvių rašytojai žvelgė į šią vietą ir jos žmones, kas autorių topografinėje vaizduotėje reikšmingiausia“ (p. 10). Tyrinėtoja, regis, pati pasitelkia topografinę-literatūrinę vaizduotę, sau ir skaitytojui primindama, jog „Kuršių nerija yra pavirtusi sudėtingu, polifonišku tekstu, kuris veda nuo atradimo džiaugsmo prie prarasties tragikos, nuo daugžodžiavimo prie tylos“ (p. 11). Iš tiesų tylos poetika čia neišvengiamai dalyvauja – ją suponuoja didelė dalis aptariamų literatūros tekstų, o prarasties tragikos neleidžia užmiršti etiškai angažuojantis knygos paskyrimas išblaškytiems kuršininkams, paliekantis tylų elegiško poetiškumo pėdsaką.

Šios knygos struktūrinis principas – santykis su vieta. Visa medžiaga suskirstyta į penkis skyrius, kuriuose Kuršių nerija iškyla kaip gimtoji, atrastoji, prarastoji, paliudytoji ir traumos vieta. Tyrimas siejamas su „erdviniu posūkiu“ (Fr. Jamesonas), kuris lokalizuojamas bendresniame postmodernizmo kontekste. Nemaža dėmesio skiriama teorinėms prieigoms, iš kurių pirmenybė teikiama J. Lotmano kultūros semiotikos idėjoms, A. Mikkūno fenomenologinei perspektyvai ir A. J. Greimo topologinei semiotikai. Taip pat supažindinama su naujausiais literatūrologiniais erdvės tyrinėjimais, pradedant tokiais autoritetais kaip E. W. Soja ir baigiant lietuvių mokslininkų darbais. Iš pastarųjų išskirčiau Vigmanto Butkaus įdirbį – būtent jis yra išsamiai pristatęs literatūros topografijos metodologiją ir paraginęs nepasitikėti romantine-kraštotyrene *kūrinio-vietos-subjekto* paradigma, kuri kultūrinėje praktikoje dažnai įgauna muziejinio-kraštotyrinio literatūrinio turizmo formas. Mykolaitytės teigimu, „[t]eorinės įvairių literatūros tyrinėtojų įžvalgos tampa raktais, padedančiais atskleisti giliuosius tekstų klodus, išryškinti Kuršių nerijos įprasminimo lietuvių literatūroje trajektoriją“ (p. 25). Vis dėlto panašu, kad autorės pasitikėjimas teorinių įžvalgų raktais ir giliųjų tekstų klodų savaiminiu egzistavimu gerokai išankstinis. Juk nepakanka, tarkime, tik konstatuoti: „[a]kivaizdu, kad biografiniai intertekstai tampa labai svarbūs kuriant prasmę“ (p. 44) – skaitytojui prasmės kūrimasis darosi akivaizdus tik tada, kai jis įtraukiamas į patį kūrimosi procesą ir juo patiki, kai jaučia tyrinėtojo aktyvumą, jo asmenišką liudijimą, analizę ir vertinimą – būtent tokio anga-

žuotumo šiame darbe galima pasigesti. Tad raktus svarbu ne tik įvardyti, bet ir įdARBINTI. Teorinės sąvokos jokių prasmės lobių neatrakina pačios savaime, jos tampa veiksmingais raktais tik mokančių jais naudotis rankose. Priešingu atveju jos tampa suvokimo balastu. Tarkime, vargu ar Greimo topologinės semiotikos sąvokos *erdvinis signifikantas* ir *kultūrinis signifikatas* padeda „perskaityti visuomenę erdvėje“ (p. 55), juolab kad akademiniame diskurse signifikanto ir signifikato sąvokų jau senokai atsisakyta, jas išstūmė L. Hjeltslevo pasiūlyti terminai *išraiškos planas* ir *turinio planas*. Neatrodo vaisinga ir iš filosofo D. Jonkaus (per M. Merleau-Ponty) pasiskolinta vietos išgyvenimo (patyrimo?) priešprieša *egzistavimo scholastika / reprezentacija*, taikoma egzilio rašytojams. Už modernius ir postmodernius intelektualizmus kur kas informatyvesnės atrodo cituojamos A. Žentelytės, V. Daujotytės ar J. Girdzijausko mintys, be vargo įkandamos ir specialaus pasirengimo neturinčiam skaitytojui. Pasitvirtina sena tiesa – geriau paprasčiau, užuot ieškojus naujų prasmės atpažinimo kodų ir kūrimo strategijų semiosferos kontekstuose. Juolab kad literatūrinę įtaigą lemia ne techninės modernybės, o veikiau su vieta susijęs *sacrum* išgyvenimas, kuris bendras ir M. L. Rėzai, ir P. Babickui, ir V. Bartuliui.

Visų metodologijų paskirtis – medžiagą konceptualizuoti ir susisteminti, išskirti ryškiausius lygmenis, modelius, raidos ypatumus. Susidaro įspūdis, kad šiam tyrimui metodologijų pasitelkta tiesiog per daug, joms stinga bendrojo vardiklio, svarbiausia – jos „įdARBINAMOS“ gan formaliai, tuo tarpu praktiškai vis tiek kliaujamasi paprastesniais perskaitymo būdais, kartais primenančiais jau minėtą V. Butkaus romantinę-kraštotylinę tradiciją (tarkime, knygos struktūroje nesunkiai atpažįstama *kūrinio-vietos-subjekto paradigma*).

Aptariamoje monografijoje Kuršių nerijos įvaizdis nagrinėjamas visų pirma grožinėje literatūroje, kurios užduotis – ne fotografuoti ar aprašinėti, bet „sugriebti“ vietovę visu jos fiziniu ir dvasiniu tūriu. Čia lemia ne vietovardžio minėjimo dažnumas, o santykio su vieta tikrumas, prasminis turiningumas ir meninės išraiškos savitumas, gebėjimas kraštovaizdį paversti sielovaizdžiu. Literatūrinis vietos įprasminimas susijęs ir su metafiziniu aspektu – rasti sau vietą reiškia esmingai pajusti save, pasiekti vidinės ramybės būseną, atsiverti begalybei ir amžinybei. Tokia dvasingumo vertikale pasižymi Rėzos kūryba, kurią, pritardama A. Žentelytei, autorė ir išryškina: „galbūt svarbiausia – ne apraudama tėviškė, ne viską naikinantis laikas, o dvasinė būtis, kuri geba įveikti net mirtį“ (p. 33). Tai gi vieta tampa ne tik erdvine, bet ir laiko sąvoka, vietos dvasia susitinka su laiko dvasia, susijungia *genius loci* ir *genius saeculi*.

Visa tai turint galvoje, iškyla Kuršių nerijos literatūrinio įprasminimo dvilypumas, kurį lemia kultūrinės istorinės ir meninės literatūrinės vertės nesutapimas. Vertės problema paaštrėja ir tuomet, kai vienoje gretoje atsiduria tokie skirtingo rango autoriai kaip S. Geda ir V. Nausėdas, J. Vaičiūnaitė ir O. Pučenia, T. Venclova ir Alfredas Šimkus. Monografijoje, regis, atsiribojama nuo kūrybos, kurioje tik dalijamasi vasaros įspūdžiais papoilsivus Urbo kalne, tačiau ir tarp pasirinktų tekstų esama silpnusių, turistaujant parašytų dalykėlių, kuriuose tik minimos kopos ir pušys. Kitaip tariant, kur santykis su vieta tik embleminis, neįgyjantis simbolinio daugiaprasmiškumo ir gelmės. Panašu, kad principingiau vertinti tokius atvejus taktiškai atsisakoma, jie tiesiog apeinami. Galbūt vertėtų skirti metoniminį ir metaforinį santykį su vieta. Jei vietovardis – tik metoniminė

nuoroda, autobiografinis alegorinis ženklas, apie meninę vertę tektų kalbėti atsargiau. Panašius literatui gresiančius pavojus tarsi numato egzilio rašytojų atsisakymas topografiškai ženklini nostalgijos erdves, kad vietų vardai netaptų bergždžia retorika (žr. p. 84). Įspėjimas tebėra aktualus, nes bergždžios literatūrinės topografijos, nusilenkimų gimtam sodžiui, laukams ir kloniams prigaminta ir tebegaminama apščiai.

Keblumų sukelia ir 2011 m. pastatytos V. Bartulio pjesės „Pamokslas žuvims“ vertinimas. Pjesė aptariama kaip etiškai jautri ir meniškai paveiki žiūrovo provokacija, „kurioje atskleidžiama gana netikėta lietuvių dramaturgijoje raiškos technika, aktualizuojanti trauminės atminties specifiką“ (p. 139). Tačiau tokia interpretacija imi abejoti, palyginęs ją su viešais, pabrėžtinai skeptiškais vertinimais, kurių vieno (Gedimino Jankaus) santrauką priminsime: „rezultatai apverktini; didaktika ir tiesmuka traktuotė; verbalinė draminė projekto dalis – silpniausia“. Apskritai Mykolaitytė daugiau linkusi cituoti ir referuoti kitų įžvalgas, nerizikuodama vertinti pati. Daugoka bendrybių (atskleidžia „turingą dvasinį pasaulį, išreiškia įvairiopas dvasines patirtis“ ir pan.), mažai ką sakančių apie teksto meninį savitumą. Pasitaiko ir dalykinių netikslumų – tarkim, neišryškinama, kad *Osiano giesmės*, J. Macphersono paskelbtos kaip škotų tautinė epopėja, buvo paties Macphersono literatūrinė klastotė, kuria romantikai, įskaitant Rėzą, šventai tikėjo, o „osianizmas“ buvo tapęs literatūriniu mada. Šitai konstatavus, lengviau paaiškinti, kodėl Rėza lietuvių liaudies dainas laikė „osianiškomis“, o savo originalią kūrybą pateikdavo kaip liaudies dainas. Beje, Rėza vienintelis iš monografijoje minimų autorių rašė vokiškai, tad ir jo lietuviškus tekstus pirmiausia derėtų vertinti kaip vertimus.

Čia dar būtų proga pažymėti Rėzos indėlį į jūros temos plėtotę, kur charakteringai kartojasi šiam kraštui būdingi bangų, burių, nendrių, vėjo motyvai. Tai ryšku monografijoje aptariamose baladėse, tokiose kaip „Dainuojanti jūros mergelė“ ir „Štrandfogtas“ (pastarąją lietuviškai būtų galima versti „Pakrantės prievaizdas“). Iš „Dainuojančios jūros mergelės“ ne tik išaugo Maironio „Jūratė ir Kastytis“ – baladės atgarsių rastume ir Vydušo misterijoje „Jūros varpai“. Knyga, ypač poskyris „Baltijos idilės“, savaip aktualizuoja vokiškai rašytus originalius Rėzos eilėraščius *Prutenos* rinkinyje, kur jūros motyvas itin ryškus. Tai patvirtina, kad ir nelietuviškoje Rėzos kūryboje pulsuoja etninė šio krašto dvasia, suteikianti kolorito lietuviškosios marinistikos ištakoms. Apskritai šio Kuršių nerijos dainiaus tekstai atskleidžiami kaip neišsenkantis intertekstų šaltinis, iki šiol maitinantis mūsų kultūrinę savimonę ir literatūrinę vaizduotę.

Rėzai (kuris save laikė ne kuršininku, o Prūsijos lietuviu, tad priklausytų *gente lituanus, natione germanus* tipui) monografijoje skiriama daugiausia dėmesio, ir tai natūralu. Užbaigiant šią *Dorės* skaitytojams, tikiuosi, rūpimą temą, galima pridurti, kad Rėzos Karvaičių likimas kartojasi – tik dabar kaimai ir jų vardai ne užpustomi smėlio, o ištuštėja ir apleisti numiršta, jų vardai išbraukiami iš žemėlapių, išsitrina (o gal vis dėlto – ištrinami?) iš atminties. Matyti mirštant savo tėviškę – tai suvokti bejėgiškumą prieš savo išnykimo faktą, asmeniškai patirti eilėraščio „Nuskendęs kaimas“ situaciją, kurią yra tiksliai pagavęs knygoje cituojamas prof. J. Girdzijauskas: „Eilėraštyje išreikšta jaudinanti mintis apie laiko griaujamąją ir kuriamąją jėgą, apie gimtojo kampo reikšmę žmogaus gyvenime“ (p. 32). Skirtumas galbūt tas, kad šiandien lengvapėdiškiau pasiduodame griaujamajai jėgai, o paliudyti kuriamąją mums sekasi kur kas prasčiau nei Rėzai.

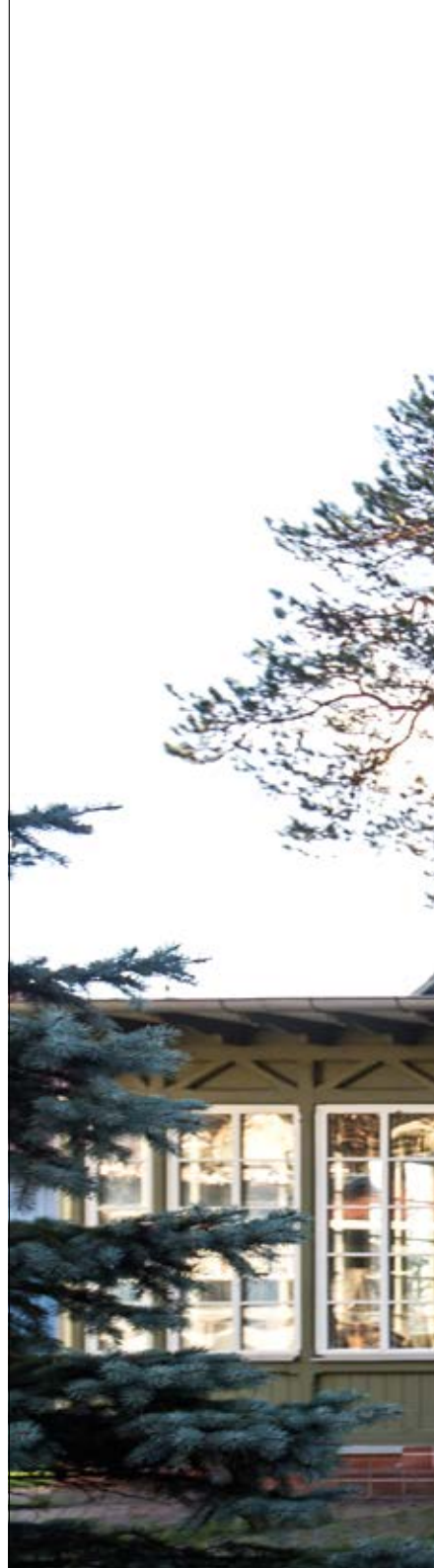
Ši knyga vertinga ne tik pažintiniu faktografiniu požiūriu. Ji pristabdo mūsų rutininį bėgimą į utopinę gerovės šalį, vaduoja iš supaprastinto mąstymo schemų ir vertinimo inercijos, skatina geriau įsiklausyti ir plačiau atsimerkti, atskleidama platų literatūrinių perspektyvų ir interpretacijų spektrą. Šalia elegiškų, skausmingai nostalgikų tonų čia esama ir žvilgsnio pro humoro prizmę (Pulgio Andriušio feljetonai), ir idiliško santykio dekonstrukcijos (A. Nevardausko atsiminimų knyga *Pajūriais pamariais*) – tai sveika atsvara iškilmingoms melodramatinėms pozoms ir lyriniams atsidusimams. Čia naujomis spalvomis sušvinta žinomi kultūros žmonės, išryškėja mažiau žinomi ar nežinomi veidai. Pavyzdžiui, sulietuvėjęs šveicaras Juozas Eretas, pirmasis Rėzos gyvenimo ir kūrybos tyrinėtojas, kuris daug kam užsifiksavęs tik kaip Salomėjos Nėries įsimylėjimo objektas. Petras Babickas, sovietmečiu išstumtas iš kultūrinės atminties kaip „propagavęs fašistinę ideologiją“ – šis veiklus kultūrininkas buvo vienas Lietuvos radiofono ir filmotekos kūrėjų, rašė ekspresionistinius eilėraščius, skynė kelią lietuvių meninei fotografijai. Itin populiaru buvo jo apybraižų ir nuotraukų knyga *Gintaro krantas*, sulaukusi trijų leidimų. Nelė Mazalaitė, gimusi Darbėnuose, Kretingos rajone, – keliolikos knygų autorė, novelių rinkinyje *Pajūrio moterys* (1939) autentiškai perteikusi vandenų stichiją, viena mūsų literatūrinės marinistikos pradininkių. Na, o smalsiems dabartinio Prezidento gerbėjams ir gerbėjoms bus įdomu sužinoti, kad 2016 m. išėjusios *Nidos mokyklos kronikos* sudarytojais yra Gitanas Nausėda ir Vilija Gerulaitienė.

Nebeturime ir jau nebeturėsime gyvų liudijimų tų, kuriems Kuršių nerija ne šiaip vieta, o namai, tėviškė. Teks toliau vaikščioti įžodintais Kuršių nerijos pėdsakais. Kaskart įdėmiau įsiklausyti į jos istoriją, įsižiūrėti į žmonių likimus, pamąstyti apie šios vietovės unikalumą ir pasvajoti apie jos orią, saugią ateitį. Ir šitaip toliau jaukintis visatos kampelių, kuriame lietuviškai kalbantis žmogus mokėtų susikalbėti su gamta ir poezija, būtų savo vietoje ir jaustųsi kaip namie.

Knygos „Kuršių nerija lietuvių literatūroje: kultūros atminties paradigmos“ pristatymas Eduardo Jonušo namuose: kalba namų šeimininkė Vitalija Jonušienė, viduryje autorė dr. Aurelija Mykolaitytė, iš kairės žurnalistė Raimonda Ravaitytė-Meyer

PAVELDAS

Juodkrantės įkūrėjas Eduardas Stellmacheris šią vilą Miško gatvėje pasistatė šeimos poilsiui XIX a. pabaigoje. Šiuo metu ji puikiai restauruota, išsaugota didžioji dalis medinės architektūros, dekorų detalių

IŠGELBĖTA JUODKRANTĖS ĮKŪRĖJO VILA

Jūratė Mičiulienė

Juodkrantėje kruopščiai restauruota prieš daugiau kaip šimtą metų statyta vila (Miško g. 9), glaudžiai susijusi su šio kurorto iškilimo istorija. Iki šiol keli buvę vilos savininkai pabūgo kultūros vertybės statusą turinčiam objektui keliamų reikalavimų ir nesiryžo jos restauruoti. To ėmėsi visas savo vaikystės vasaras pas senelius Juodkrantėje leidusi Inga Gaižauskaitė, prieš penkerius metus su vyru Dominyku Chlebinsku šį pastatą įsigijusi. „Einant link jūros Miško gatve vila seniai traukė akį. Jau ir bebyranti, gerokai papuvusi, ji vis tiek atrodė graži. Vis pagalvodavau, kad tai bene gražiausias Juodkrantėje likęs nesutvarkytas pastatas“, – pasakojo I. Gaižauskaitė.

Kaip prisipažino Inga, Kuršių nerijai sentimentus ji jaučia visą gyvenimą. „Juodkrantė – mano vaikystės kaimas. Čia gyveno mano seneliai Stanislovas ir Eugenija Rainiai, čia su broliais leisdavau vasaras. Ryšys su Juodkrante tikrai stiprus. Ir mokyklą pabaigusi nuolat važiuodavau. Be Juodkrantės nebuvo nė vienos vasaros“, – pasakojo Jonavoje gimusi I. Gaižauskaitė. Važiuodavo čia ir augindama vaikus. Natūralu, kad svajojo apie nuosavą būstą Juodkrantėje, todėl labai apsidžiaugė, kai sužinojo, kad parduodama medinė vila, į kurią seniai dairėsi. Tapę naujaisiais savininkais ir ėmėsi tvarkyti įsigytą gana varganai atrodantį valstybės saugomą pastatą, 1996 metais paskelbtą kultūros vertybe, Inga ir Dominykas iš istorinio tyrimo, kurį atliko klaipėdietė istorikė Janina Valančiūtė, sužinojo ir įdomią vilos istoriją. Tai dar labiau pakurstė norą kuo autentiškiau ją restauruoti, išsaugoti viską, kas tik įmanoma.

Kai valdininkai įstatymu gavo atostogų

Kadaise minėta vila priklausė šiame krašte gerai žinomo žmogaus, Juodkrantės kurorto įkūrėjo, šeimai. Įžvalgus viešbučių verslo iš Tilžės atstovas Eduardas Stellmacheris (1827–1883) Juodkrantėje 1865 metais nusipirko senąją smuklę ir ją pertvarkė į poilsiautojams patogų viešbutį „Kurischer Hof“ („Kuršių kiemas“). Kaip teigia Juodkrantės kurorto istoriją tyrinėjusi ir knygą „Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m.“ parašiusi dr. Nijolė Strakauskaitė, tikėtina, jog kurį laiką savininkas svečių namų pavadinimo nekeitė, nes 1870 metų Juodkrantės plane (vok. *Karte von Schwarzort*) išvardytos vienuolikos vilų savininkų pavardės (pavadinimų dar nebuvo), tarp jų – ir „Stellmacher“, „Viešbutis, pavadinimu „Kurischer Hof“, atsirado po 1870 metų, žinoma, jei vietovės plano sudarytojai buvo pakankamai preciziški“, – rašo dr. N. Strakauskaitė.

Greitai Juodkrantėje ėmė dygti privačios vilos, pradėjo formuotis vilų kvartalas. Jame vasarnamius statėsi turtingi Tilžės, Memelio (Klaipėdos) ir kitų Rytprūsių artimesnių vietovių gyventojai. Juodkrantė ėmė sparčiai augti ir dėl 1862 metais žvejų kaimelyje įsikūrusios gintaro kasybos iš marių dugno bendrovės „Stantien & Becker“ veiklos. Tiesa, viešbutis „Kurischer Hof“ 1879 metais sudegė, bet jo vietoje savininkas pastatė naują

E. Stellmacherio vilą (pirma iš dešinės) galima įžiūrėti sename atviruke, kurį XX a. pradžioje išleido R. Schmidto leidykla (Memelis)

viešbutį, stovintį iki šiol. Dabar tai – butais išparduotas „Gintaras“, pakeitęs išorę ir praradęs ankstesnę prabangą. E. Stellmacheriui Juodkrantėje priklausė keli viešbučiai.

Būtent tuo metu apskritai visoje Vokietijos imperijai priklausančioje Baltijos jūros pakrantėje pradėjo sparčiai kurtis kurortai – formavosi mados padiktuotas poreikis atostogas leisti prie jūros. Tą poreikį įgyvendinti padėjo ir Kuršių mariomis pradėję kursuoti garlaviai. Kaip teigia dr. N. Strakauskaitė, „nuo 1873 metų Vokietijos imperijoje įstatymu buvo įtvirtintos tarnautojų atostogos, bet daugelis jų dar negalėjo sau leisti labai tolimų ir brangių kelionių, tad rinkosi atostogas praleisti savame pajūryje. Tai neabejotinai turėjo įtakos sparčiam kurortų augimui Vokietijos imperijos Baltijos pajūryje nuo Šlezvigo-Holšteino (vok. *Provinz Schleswig-Holstein*) provincijos iki Kuršių nerijos (beveik 1 000 km pajūrio atkarpa)“. Siekdamas į Juodkrantę pritraukti daugiau poilsiautojų, E. Stellmacheris finansiškai prisidėjo ir prie prielaukos Juodkrantėje statybos 1880 metais.

Miško gatvėje Stellmacheriai savo šeimos poilsiui pasistatė vilą. Kaip istorinėje pažymoje rašo UAB „Klaipėdos projektas“ istorikė Janina Valančiūtė, tikslūs statybos metai nėra žinomi, tačiau planuose anksčiausiai pastatas, pavadinimu „Vila Marie“, pažymėtas 1894 metais (visuose kituose vokiškuose šaltiniuose vilos pavadinimas – „Maria“). Po metų iš vakarų pusės, einant jūros link, iškilo „Bachmanno“ viešbutis (jo vakarų priestatas pastatytas 1904 metais). Iš pradžių „Vila Marie“ buvo registruota kurortinės statybos Juodkrantėje pradininko žmonos Luise vardu, paskui priklausė sūnui Louisui Stellmacheriui (1857–1945), kuris nuo 1904 iki 1918 metų ėjo Juodkrantės kurorto komisaro pareigas. Louisas viešbutį „Kuršių kiemas“ 1903 metais pardavė viešbučių savininkui iš Klaipėdos R. Gudaičiui, tačiau šeimos viloje („Vila Marie“) ir toliau leido vasaras. Kurortinės tradicijos Juodkrantėje tęsėsi iki 1944-ųjų. Eduardas ir Luise Stellmacheriai yra palaidoti Juodkrantės kapinėse.

Ėmęsi vilą restauruoti, Inga ir Dominykas apgailestavo, kad istoriniai šaltiniai apie šį pastatą pasakoja gana fragmentiškai. Tačiau atlikus visus reikiamus tyrimus (istorinius, architektūrinius, polichrominius, konstruktyvinius), juos nudžiugino žinios, jog pastatas yra autentiškas, jame niekada nebuvo daryti jokie suplanavimo pakeitimai, mediniai stogo ir stoglangių elementai, verandos statramsčiai, visas medinis dekoras išlikęs nekeistas. Vila buvo tik šiek tiek pakoreguota 1935 metais, bet pagrindinis vaizdas išlikęs autentiškas. Todėl restauruojant buvo pasirinktas daug vertingesnis autentikos išsaugojimo prasme būdas – replika, o ne sprendimas viską nugriovus pagal projektą naujai pastatyti tokį patį pastatą. Replika, kai keičiamos tik tos dalys, kurios yra supuvusios, sutrešusios, techniškai yra daug sudėtingesnis būdas, reikalaujantis ir daugiau darbo. Tačiau išlieka tie patys matmenys, formos, dalis pastato lieka iš senųjų medžiagų. Tokia restauracija išsaugo buvusio statinio dvasį, ko nepasakysi apie kitą metodą, – kai viskas atstatoma iš naujų medžiagų pagal buvusį vaizdą.

Dešimtmečiai po „aukso amžiaus“

Sovietmečiu pastatas kartu su gretimam namu („Bachmanno“ viešbutiu) priklausė moksleivių vasaros stovyklos kompleksui. Kiauri stogai buvo lopyti šiferiu, viduje dalis sienų apklijuota gipskartonio plokštėmis, išorė kelis kartus perdažyta įvairių spalvų dažais, greta pridėjo mažų medinių namelių be patogumų moksleivių poilsiui.

Nuo 1996 metų, vilą privatizavus, iki Ingos ir Dominyko ji turėjo tris savininkus, tačiau nė vienas nesiėmė pastato restauruoti iš esmės. Susidūrę su kultūros paveldo objekto reikalavimais, ankstesni savininkai jį vis parduodavo. Vilai einant iš rankų į rankas, jos būklė tik blogėjo. „Pagal tai, kokią vilą radome ją įsigiję, matėsi, kad nuo sovietmečio joje niekas nebuvo daryta, tik aplinka tvarkyta“, – pasakojo Inga.

Kadangi vila – valstybės saugomas kultūros paveldo objektas, tad ir jos tvarkymas, restauravimas turėjo pereiti atitinkamas procedūras. Po istorinių, architektūrinių, polichrominių, konstruktyvinių tyrimų, kurie užtruko daugiau nei metus, reikėjo parengti projektinius restauracijos pasiūlymus. Juos suderinus su Kultūros paveldo departamento bei Neringos savivaldybės architektūros skyriaus specialistais ir gavus jų pritarimą, buvo rengiamas restauracijos projektas. Projektinių pasiūlymų ir paties restauracijos projekto autoriai – architektai Asta ir Gintaras Prikockiai, kurių požiūris į restauraciją sutapo su šeiminkų noru išsaugoti kuo daugiau autentikos. O paskui prasidėjo ilgai trunkantys restauravimo darbai.

Kaip įsitikino vilos šeiminkai, restauruoti tokį statinį yra tikrai nelengva. „Pirkdami turėjome nuogąstavimų, svarstėme, ar nesusidursime su kokiais nors biurokratiniais barjerais. Buvo iš tiesų sunku, bet įdomiausia, kad sunkumų patyrėme visai ne ten, kur tikėjomės, – pasakojo Inga. – Mes bijojome apribojimų, formalumų, biurokratinių trukdžių. Na taip, jų buvo, bet ne tai sunkiausia dalis. Kultūros paveldo departamentas mums labai daug padėjo, ypač – Kultūros paveldo departamento Klaipėdos skyriaus darbuotoja Audronė Puzonienė. Išsiaiškinome, ką galime, ko negalime, kokios galimybės gauti paramą. Patarimų gavome daug. Mums gana netikėta buvo kita didelė problema – Lietuvoje sunku rasti meistrų, kurie gali, moka ir nori nuoširdžiai imtis tikros restauracijos. Be to, pagal

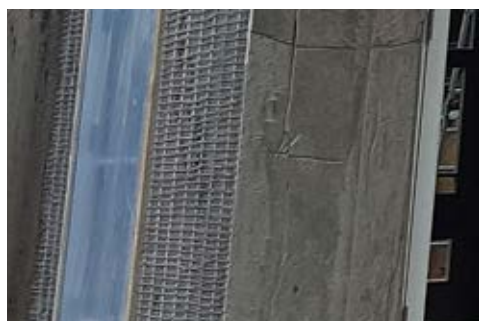
„Ši vila – reto šiam kraštui statybos būdo“, – sakė vilą restauravęs garsus laivadirbys, dailidė Vaidotas Bliūdžius

reikalavimus restauruoti kultūros paveldo objektą gali tik tie meistrai, kurie turi Kultūros paveldo departamento atestatą, leidžiantį dirbti su tokiais ypatingais statiniais.“

Savininkai siekė išsaugoti viską, kas įmanoma. Kaip pasakojo Inga, daugelis rangovų, su kuriais teko kalbėtis, gana keistai žiūrėjo į tokį jų norą, siūlė tiesiog viską daryti paprasčiau. Tačiau šeimnininkai nusistatymo nekeitė.

Reto šiam kraštui statybos būdo

Inga ir Dominykas apsidžiaugė suradę dailidę-restauratorių Vaidotą Bliūdžių, kuriam išsaugoti seną medinę vilą rūpėjo tikrai nuoširdžiai, taip, kaip ir jiems. Su juo iškart rado bendrą kalbą. V. Bliūdžiaus dailidžių dirbtuvės ir ėmėsi šio įdomaus, prasmingo, bet kartu ir sunkaus darbo. Švėkšnoje gyvenantis Vaidotas, kol buvo restauruojama vila, daugiau kaip metus kasdien apie 100 km važinėjo į darbą Juodkrantėje. Nors V. Bliūdžius yra garsus laivadirbys, restauravęs ir statęs ne vieną istorinį medinį laivą, tarp jų – ir Klaipėdos jūrų muziejui priklausantį kurėną, senos vilos restauravimas jam buvo naujiena. „Tai buvo pirmą mano restauruota vila, be to, ji reto šiam kraštui statybos būdo, – pasakojo V. Bliūdžius. – Karkasiniai namai būdingi šiam kraštui, tačiau jie paprasčiausiai būdavo apkalami lentomis, o šis – apkaltas lentomis, tada ant jų dar prikaltos vielute surištos nendrės, o ant nendrių aptinkuota cementiniu tinku. Apskritai Kuršių nerijoje, Mažojoje Lietuvoje kito tokio pastato neteko matyti. Jis unikalus.“

Po senų tinku pastato išorėje rastas nendrių sluoksnelis, tvirtinęs tinko prikibimą prie medinės sienos

Geriausiai tinkas išsilaikė ant sienos, kurią gaubė ir nuo drėgmės saugojo veranda. Restauruojant šioje vietoje pavyko palikti autentišką tinką.

Pavyko išsaugoti ir atkurti daugybę medinių apdailos detalių

Restauruotas originalus
lango užraktas

Vidaus interjeras alsuoja
senosios vilos dvasia

Pasak I. Gaižauskaitės, tas nendrių sluoksnius buvo vienas iš įdomesnių sunkumų. „Pirmiausia nelengva buvo gauti paruoštų nendrių, rasti meistrų, kurie žinotų, kaip tas nendres tvirtinti. Meistrai eksperimentavo, dėlėjo nendres, kaimynus linksmino, kol jiems pavyko, – džiaugėsi Inga. – Nenorėjome, kad mums paskui priekaištautų, todėl stengėmės viską iki smulkmenų daryti taip, kaip buvo.“ Kaip patikslino D. Chlebinskas, paprasto tinkavimo ir tinkavimo ant nendrių (su paruošimu) kaina skiriasi 20 kartų.

Restauruojant buvo siekta kuo daugiau išsaugoti autentiškos medienos. Karkasas išliko senas. Kadangi jis buvo pastato sienų viduje, nesupuvo. Karkaso vidaus pirmieji savininkai niekuo neužpildė (namas juk buvo skirtas tik vasarai), todėl buvo puiki ventiliacija, nesikaupė drėgmė. Galima sakyti, tuščiaviduris namas su iš abiejų pusių aptinkuotomis sienomis buvo sausas ir vėjo neperpučiamas. Be to, pasak V. Bliūdžiaus, greitai prišildomas – užtekdamas užkurti krosnį.

Balkiai taip pat beveik visi palikti tie patys, keisti reikėjo tik kai kurias jų dalis. Ne visur pavyko išsaugoti autentišką tinką, kadangi lentos, ant kurių jis laikėsi, buvo supuvusios. Autentiškas tinkas išliko tik ant tos sienos, kurią nuo drėgmės saugojo veranda. Meistrai atkūrė ir tinkuotus dekoratyvius langų bei durų angokraščius. Pavyko išsaugoti nemažai autentiškų puošnių medinių mansardos elementų, o kurių trūko, pagal pavyzdžius buvo padaryti nauji. Pasak restauratoriaus, su dekoru elementais pavyko išlaikyti daugiau kaip 50 procentų senojo namo statybinių medžiagų.

„Balkono apkalimo lentelės padarėme panašias į gretimą namą, nes sovietmečiu balkonas buvo tiesiog užkaltas paprastomis lentomis, – pasakojo V. Bliūdžius. – Galima tvirtinti, kad vilų dekoru elementai buvo gaminami kokiose nors Klaipėdos dirbtuvėse ir atvežami į Juodkrantę, nes matosi, kad keliuose namuose dekoras tas pats.“ Pasak V. Bliūdžiaus, tai byloja apie visai kitokią statybos kultūrą.

„Pavyzdžiui, Žemaitijoje iš atsivežtos krūvos rąstų namus statydavo pakviestas vienas meistras, kuriam padėdavo visa susirinkusi giminė, – pasakojo Vaidotas. – Čia, kaip matyti, jau sužymėti suprojektuoto namo balkiai, rąstai, gegnės, kitos detalės buvo atgabenta laivais. Spėju, iš kokios nors lentpjūvės Klaipėdoje. Sužymėjimai ir dabar matomi. Vila dailios architektūros, su mansarda, dengta aukštu dvišlaičiu stogu, su dviem verandomis, manau, kad ji turėjo ir architektą. Tikrai ne liaudies meistrų buvo pastatyta.“

Šio krašto architektūra domėjėsi V. Bliūdžius pasakojo, kad Vokietijos imperijos laikais šiame krašte buvo išleistas įsakymas taupyti medieną. Todėl tikėtina, kad dėl to vilas ir statė ne iš rąstų, kaip Žemaitijoje, o karkasinius, kuriems reikėjo mažiau medienos. „Apskritai, jei pažiūrėsime į namus Žemaitijoje ir Vakarų Lietuvoje, medienos taupymas akivaizdus. Pavyzdžiui, Žemaitijoje ir kitur Lietuvoje rąstai kampuose būdavo sukertami, net geroki galai išlįsdavo į išorę. Šiame krašte to nepamatysi, – teigė Vaidotas. – Dažniausiai net būdavo rąstai pastatomi vertikaliai, o tarpai užpildomi įvairiais trumpais rąsteliais, balkeliais, taip sunaudojami visi likučiai.“

Spalvinė vilos kompozicija dabar tokia, kokia atrasta polichrominiais tyrimais. „Esu nugirdusi žmones kalbant, kad spalva ne ta. Na taip, ne ta, kokia paskutinį kartą buvo, – sakė I. Gaižauskaitė. – Iš viso polichrominių tyrimų metu radome septynis dažų sluoksnius. Tačiau dabartinė žalsva spalva ir buvo pati pirmoji vilos spalva.“ Kaip pasakojo D. Chlebinskas, nuardžius šiferio stogą, palėpėje radus keletą senų čerpių, buvo surastos tokios pat formos naujos čerpės ir jomis apdengta vila.

Vienintelis rūšys Juodkrantėje

Prisimindama sunkiausias restauravimo momentus, Inga sakė, kad pradžioje, apžiūrint iš išorės, viskas atrodė geresnės būklės, nei pasirodė vėliau. „Darbai užtruko daug ilgiau, negu mes įsivaizdavome. Kol vyko restauravimas, ir aš išmokau visus statybinius terminus, medžiagas, nors esu visai ne šios srities žmogus, – šypsojosi sociologė, mokslininkė I. Gaižauskaitė. – Apibendrinant – tik po dvejų metų intensyvaus darbo galėjome objektą pristatyti Kultūros paveldo specialistų vertinimui. Paskui dar pusantrų metų aš tvarkiau įvairius kitus įteisinimo dokumentus.“

Viloje išliko ir visas raudonų plytų rūšys, įrengtas po dalimi namo. Apskritai rūšiai Neringi nėra būdingi, kadangi čia labai arti gruntinis vanduo. Ši vila rūšį turėjo, pavyko jį restauruoti, nors buvo gana sunku. Kaip pasakojo V. Bliūdžius, ten, kur stovi namai aplink Juodkrantės bažnyčią, jau ir 30 cm gylyje prasisunkia vanduo. Kadangi šis namas stovėjo ant kalniuko, kopoje, jau buvo galima rūšį įrengti, todėl pirmieji savininkai ir įsirengė. „Tačiau kito namo su rūsiu Juodkrantėje nežinau“, – sakė restauratorius.

„Buvo momentų, kai aš sakiau, gal sustojam, visko atsikratom ir pamirštam. Pamenu, kai bandėme iškasti visą smėliu užpiltą rūšį arba kai reikėjo atkasti pamatus, domkratais pakelti namą ir iš naujo sutvirtinti, pagilinti pamatus, smėlis byrėjo atgal. Juk jis čia toks kaip ir paplūdimyje, kopose. Kiek kasi, tiek jis atgal byra, – pasakojo Inga. – Kai nuėmėme namo viduje prie lango apdailai naudotą gipskartonį, radome gal 5 kvadratinį metrų širšių lizdą. Visą sujudinus, iškrito langas. Tikrai neveltis buvo apėmusi.“

Dar I. Gaižauskaitė pabrėžė, kad skiriasi restauracija Lietuvoje ir restauracija Kuršių nerijoje. „Įsivaizduokit, kad čia nieko nėra, nei statybinių medžiagų parduotuvių, nei vietos meistrų, viską reikia atsivežti, dirbančius žmones apgyvendinti. Bet kokios smulkmenos, kurios dirbant tau prireikia, turi važiuoti į žemyną, mokėti už keltą. Projekte, atsižvelgiant į klimato sąlygas Kuršių nerijoje, buvo nurodytos ir medžiagos. Jos irgi brangesnės nei įprastos“, – pasakojo savininkė. Ji sakė suprantanti, kodėl kai kas senuose pastatuose sudega vienatūrius langus. Pirmiausia labai sunku rasti, kas pagamintų nestandartinius, senuose pastatuose buvusios formos langus. Be to, tai gerokai brangiau kainuoja.

Gyvenimas „muziejuje“

Restauravę vilą, šeimininkai joje maloniai priima viešėti draugus, vaikų draugus, kurių čia vasarą netrūksta. „Vienuolikos metų dukra Eglė pamėgo buriuoti, jei galėtų, ji čia ir gyventų. Penkiolikmetis sūnus Adomas čia atrado dviračius, Kuršių neriją išvažinėjo visais dviračių takais“, – pasakojo Inga. Šeimininkai nesistebi ir nepyksta, jei ties jų kiemu sustoja turistų grupės, norinčiuosius įleisdžia ir į kiemą pasižvalgyti, kaip vila restauruota. Rudenį restauruotoji vila dalyvavo paveldo dienose, atvėrė duris ekskursijoms. „Na, apskritai vasarą po Juodkrantės vilų kvartalą nuolat vaikšto ekskursantai. Draugai juokaudami mūsų klausinėja, kaip sekasi gyventi muziejuje“, – pasakojo Inga.

Pirmo aukšto suplanavimas liko autentiškas. Antrame aukšte, mansardoje, pertvarų nebuvo, tad šį aukštą įsirengdami savo reikmėms, šeimininkai susiplanavo, kaip norėjo. Viloje įrengta šiuolaikinė šildymo sistema oras-vanduo. Nuolat palaikoma plusinė tem-

peratūra, o prieš atvykstant nuotoliniu valdymu galima įjungti ir didesnę šilumą. Nepaisant to, yra išlaikyti ir du senieji kaminai, tad galima užkurti židinį, krosnį. „Mes tikrai dėkingi V. Bliūdžiui, kad jis su meistrais iki pat viršaus sutvirtino pradėjusius byrėti kaminus. Nesakė, kad būtų paprasčiau juos nugriauti“, – pasakojo Inga.

Iš pradžių šeiminkai manė, kad antrą vilos aukštą, mansardą, į kurią veda ir atskiras įėjimas, būtų galima nuomoti poilsiautojams. Tačiau įdėjus tiek darbo, žinant, kaip viskas čia jautru, trapu, pasak Ingos, darosi gaila nuomoti, baiminantis, kad bus paniokota, nesaugoma. „Neįsivaizduoju išnuomosotos svetimiems žmonėms, – sakė šeiminkė. – Dabar mums šis namelis labai jaukus ir mielas, tiesiog čia labai gera. Nors buvo sunku, dabar nesigailime, labai džiaugiamės. Pradėjome aplinką tvarkytis. Ir vėlgi nugirdau ekskursantus kalbant: reikia atkurti buvusią augmeniją. Tačiau pasigilinę į istorinę medžiagą sužinojome, kad šiame vilų kvartale, be pušų ir žolės, niekas daugiau ir neaugo. Neatsitiktinai gatvei buvo suteiktas Miško pavadinimas. Be to, net ir žolė smėlyje sunkiai auga.“

Paramos labirintai

Restauruojant medinės architektūros pastatą – kultūros paveldo objektą – atgauti galima 100 procentų tyrimams ir projektavimo darbams bei iki 70 procentų medinės restauracijos darbams skirtų lėšų. Tačiau tik tuo atveju, jei viską padarai pagal paveldosaugos reikalavimus. „Tačiau paramą gauni tik pabaigęs visus darbus, sutvarkęs visus dokumentus, – pasakojo Dominykas. – Be to, dar yra svarbus niuansas, – jei tais metais Kultūros paveldo departamento biudžete yra lėšų.“

„Pamenu, kartą Nidoje buvo organizuota diskusija, norėjusi paskatinti gyventojus pasinaudoti tokia parama. Tačiau dabar, kai pagalvoju, nors mums ir nesvetimas įvairių dokumentų tvarkymas (Dominykas su tuo susiduria versle), tačiau buvo tikrai labai sunku. Suprantu, kodėl ne kiekvienas ryžtasi eiti tokiu keliu. Tie labirintai daug kam iš tiesų yra labai sunkūs. Dokumentacijos labai daug. Aš suprantu, kad ji reikalinga, tačiau tai neskatina daugiau žmonių imtis tokios restauracijos, tikintis atgauti dalį lėšų“, – teigė I. Gaižauskaitė.

Vilos savininkai, kruopščiai vykdę paveldosaugos reikalavimus, paramą gavo. Čia reikia patikslinti, kad galima atgauti 70 procentų ne sumos, išleistos namo pritaikymui gyventi, o sumos, išleistos būtent medinės architektūros restauracijai. „Parama yra svarbi, tačiau tikrai ji nėra tokia, kad beveik viską padengtų“, – sakė I. Gaižauskaitė. Už vilos restauravimui išleistus pinigus savininkai būtų galėję daug greičiau ir paprasčiau pasistatyti naują namą, o gal ir net ne vieną.

„Juodkrantė jau seniai tapo mūsų gyvenimo dalimi“, – sakė I. Gaižauskaitė. O dabar, restauravus šimtametę vilą, prisilietus prie kurorto istorijos pradžios, Juodkrantės unikalumas jiems tapo dar labiau suvokiamas. Kaip pridūrė restauratorius V. Bliūdžius, jei vila būtų stovėjusi be priežiūros, ją greitai būtų belikę tik nugriauti. „Neprižiūrimas medis greitai pūva“, – sakė meistras, daug darbo įdėjęs, kad vila išliktų kuo autentiškesnė.

Vilos rūsyje rasta ketaus krosnis,
pagaminta Vokietijoje apie 1900 metus
(išlikęs originalus gamyklos užrašas).
Šiuo metu ji naudojama kaip židiny rūsyje

NERINGOS SPORTO MOKYKLAI – 40

Treniruotėje Kuršių mariose burlenčių sporto Lietuvoje pradininkai –
R. Kukliauskas (kairėje) ir G. Markevičius

UŽGRŪDINTI PAMARIO STICHIJŲ

Asta Jankauskienė

Metų pradžioje Neringos sporto mokykla paminėjo veiklos keturiasdešimtmetį. Per savo gyvavimo metus išugdžiusi gabių sportininkų, garsinusių miesto vardą šalies bei tarptautinėse varžybose, kūrusi ir puoselėjusi tradicijas, mokykla sukaupė turtinę patirtį. Kilus minčiai papasakoti apie jos veiklą, neatrodė, kad gali trūkti „biografijos“ faktų. Tačiau bandant viską sudėti chronologiškai, pasirodė, kad tų faktų ir detalių kaip tik ir trūksta. Niekas mokykloje nerašė išsamių metraščių, jos kasdienybė buvo fiksuojama gana epizodiškai. Šis nenuoseklus pasakojimas – tai tik nedideli mokyklos gyvenimo fragmentai, kurie galėtų būti postūmis parašyti išsamią mokyklos istoriją.

Baltų burių magija

Nidos uostelyje burvalčių buvo nedaug. Įspūdingesnę reginį mariose buvo galima pamatyti nebent vykstant Kuršių marių regatai. Pirmąkart 1954 metais Lietuvos buriuotojų sąjungos ir laikraščio „Komjaunimo tiesa“ surengtos varžybos „Aplink Kuršių marias“ tapo tradiciniu renginiu ir visada sutraukdavo smalsuolių ant kranto. Bangas raižančios jachtos ypač domino jaunosius pamaričius. Kas žino, gal tie vaizdai ar išgyventos emocijos buvo paskata nidiškių vaikams susidomėti buriavimu? Dabar jau jūras vandenynus išmaišę buriuotojai prisimena pamaryje bangų siūbuotą Edvardo Tareilos seną „Jorš“ klasės bekajutę jachtą. Prisimena ir iš Platelių atgabentą „Nemuno“ sporto draugijai priklausiusią sportinę „M“ burvaltę, o kai Neringos žuvininkystės ūkis įsigijo „Drakono“ klasės laivą, aplink nuolat besisukiojančių smalsių vaikėzų akys žibėdavo iš džiaugsmo, kai jachtos kapitonas Juozas Mockevičius priimdavęs į burlaivį ir plaukdami galėdavę pajusti vėjo jėgą.

7-ojo dešimtmečio pabaigoje būsimus buriuotojus nudžiugino Savanoriškos draugijos armijai ir aviacijai remti skyriaus (SDAALR – iki Nepriklausomybės Lietuvoje veikusi sovietinė sukarinta visuomeninė organizacija) nupirkti du „Optimist“ klasės laivai. Bet ką ten du laiviukai, kai norinčiųjų plaukti buvo dešimtkart daugiau! Vaikai buriavimo laiką minutėmis dalijosi. Po metų atsirado dar kelios burvaltės. Mažiausiųjų niekas netreniravo, tačiau sukiodamiesi apie vyresnius, šią tokį supratimą įgijo. Kasdien į pamarių atbėgdavusių vaikų noras plaukti buvo toks didelis, kad apie šaltą vandenį ar stiprų vėją net negalvodavę. Norėdami išbandyti, ką išmokę, kartais ir rizikingiems žygiams ryždavosi. Zigfridas Kairys prisimena, kaip pasiėmę „optimistus“ plaukė į antrąją įlanką (tai buvo vaikų mėgstama visokių žygių vieta) bulvių kepti. Nuplaukti nuplaukė ir bulves išsikepė, bet grįžtant ties Parnidžio ragu pakilo stiprus vėjas, laiveliai apvirto. Ištraukė juos į krantą ir ten paliko. Z. Kairys šlaputėlis grįžo namo, dar bandė nuo tėvų nuslėpti nuotyki, o šiems nutikimą išsiaiškinus, buvo nubaustas griežčiausia bausme – kitą dieną tupėti namie. Teko pro langą „vadovauti“ burvalčių parplukdymui.

Savo būseną, pirmą kartą mariose pamačius „Optimistą“, prisimena ir jachtos „Montė“ kapitonas Sigitas Atkočaitis: „Iš nuostabos išpūstos akys ir pirma mintis – ir aš taip noriu

plaukioti!“ Dešimtmetis į jachtklubą atbėgo paskui jau buriavusį pusbrolių ir jam visas ausis išžyzė. Tuo metu buriuotojai teturėjo smėlėtą pakrantę netoli Meteorologijos stoties ir palaikę pastatą. Kai kartą pusbrolis jam davė raktą nuo angaro, Sigitas iš nekantrumo negalėjo užmigti. Vos patekęs saulei, atbėgo į pamarij, šiaip ne taip išsivilko medinį „Optimistą“ ir išplaukė. Pirmą kartą sėdęs į burvaltę, būsimasis kapitonas plaukiojo visą dieną. Net kai nurimo vėjas, nesutriko, nusprendė kaip nors pakrante laivelį parsitempti. Šoko į vandenį ir – tiesiai ant akmenų, aštriomis kriauklėmis apaugusių. Skaudžiai susipjaustė kelius, bet nei srūvantis kraujas, nei sutrūkinėjusi rankų oda ryžto nesumažino. „Optimistą“ parvilkio – taip per vieną dieną buvo išeitas buriavimo pradžiamokslis.

Buriavimu užsikrėtę buvo ne tik vaikai, bet ir suaugusieji, tarp kurių neįmanoma nepaminėti miesto vyriausiojo architekto Algimanto Zavišos ir Vykdomojo komiteto pirmininko Aloyzo Puslio. Matydami vaikų ir jaunimo užsidegimą, valdžios žmonės rūpinosi jachtklubo steigimu. Daug pastangų, ieškodamas, kur nupirkti „Optimistą“, dėjo miesto Plano komiteto pirmininkas Jonas Daunoravičius. Tai buvo metas, kai neužteko turėti pinigų, reikėjo gerų pažinčių ir apsukrumo. Kai buvo nupirktos kelios dešimtys estiškų burvalčių, jau beveik kiekvienas norintysis galėjo pasitikrinti sugebėjimus ir ištvermę, tobulinti įgūdžius ir rengtis varžyboms.

Po kurio laiko J. Daunoravičius iš Leningrado (dabar Sankt Peterburgas) pargabeno dar ir burlenčių. Netruko atsirasti susidomėjusiųjų ir jomis. Davę pradžią burlenčių sportui Lietuvoje, savarankiškai treniruodamiesi Nidos sportininkai greit pasiekė meistriško aukštumą, ne kartą iškovojo čempionų vardus, tapo įvairių varžybų prizininkais. Romas Kukliauskas, Gintautas Markevičius ir Zigfridas Kairys buvo pakviesti ir į Sovietų Sąjungos rinktinę.

Vėjo ir marių vaikai

Dar didesnis pagyvėjimas kilo 1975 metais į Nidą atvažiavus tikram buriavimo fanatikui Virginijui Rimkui. Jis ėmėsi treniruoti būsimus vandenų užkariautojus. Nuo ankstyvo pavasario iki rudens darganų pamaryje klegėjo vaikai ir plazdėjo jachtų burės. Šalia bangas raižė ir burlentininkai. Sportininkų reikmėms buvo atiduotas nedidukas valčių nuomos namelis (jachtklubo medinukas stovėjo netoli tos vietos, kurioje dabar pastatytas UNESCO atminimo ženklas – Lotmiškio g. 1). Atbėgę vaikai trepsėdavo prie užrakintų durų, o galvose kirbėdavo vienintelė mintis – sėsti į laivą ir plaukti. Tačiau plaukimą reikėjo užsidirbti. Daugelis mena tą neromantišką pradžią – atėję plaukti, gaudavo plaktuką ar kaltą, epoksidines dervas maišydavo, medinio laivo dugną šveisdavo... „Kali ir kali tą smalą, tai toks neįdomus darbas“, – iš atminties neišsitrinantį veiksmažodį prisimena šiandien tituluočiausias Neringos buriuotojas Arūnas Burkšas. Vaikų kantrybė trumpa – po kelių dienų tokio darbo pabėgdavo iš jachtklubo. Bet kur tu nubėgsi, kai visų kiemo draugų ir bendramokslų kelio galas – pamarys. Vėl grįždavo. „Mėgom visokius judrius žaidimus – bėgiojom krosus, spardėm kamuolį, žaidėm ledo ritulį. O buriavimą lankė visi mano klasės berniukai, – pasakoja A. Burkšas. – Kartą, rengiantis Dainų šventei ir pritrūkus šokėjų, Nidos vidurinės mokyklos direktorius Stanislovas Valančius pasikvietė vyrukus į mokytojų kambarį ir vos ne „pirmais antrais“ skaičiavo: tu šoksi, tu buriuosi.“

1978 metų buriavimo sezonui pasibaigus. Treneris V. Rimkus su auklėtiniais:
iš kairės – Olegas Zabolotinas, Arvydas Smolskas, Rolandas Andrijauskas, Gintautas Smolskas,
Olegas Atkočaitis, Minvydas Prokopavičius, Renius Jakas, Arūnas Burkšas, Irina Žorniak,
Vytautas Kuliševičius

Beveik
akrobatinis
buriuotojų
triukas –
kad jachta
neapvirstų

Vykdomojo komiteto pirmininkas
A. Puslys tvirtai laikė ir miesto, ir
jachtos vairą

Lietuvos jachtų kapitonai ir
auganti pamaina –
jaunieji Nidos buriuotojai.
Pirmas iš kairės Neringos
vykdomojo komiteto pirmininko
pavaduotojas R. Kizevičius, šalia –
miesto Plano komiteto pirmininkas
J. Daunoravičius ir treneris
V. Rimkus. Toliau – vaikai: Ramūnas
Radzevičius, Arūnas Burkšas,
Rolandas Andrijauskas, Irina Žorniak
(Žičkuvienė), Ernestas Zinkevičius,
Remonas Zinkevičius,
Linas Makauskas, Henrikas Borma,
Arvydas Smolskas

Kai po nuobodžių darbų ant kranto vaikai jau galėdavo išplaukti į marias, džiaugsmas per kraštus liedavosi. Nors prisimena ir apvirtusius laivus, ir ašaras. Didesnis varžovas dažnam buvo ne kitas buriuotojas, o stichija – galynėdamiesi su ja, bandė įveikti savo baimę, stiprinti ištvermę. Nejausdavo pro plonus treningus košiančio vėjo ir permirkusių sportbačių. Negirdėdavo trenerio nurodymo nenuplaukti per toli. Tas „negirdėjimas“ kartais baigdavosi „grūšia“ per pakaušį. Treneris V. Rimkus buvo reiklus – ir balsą pakeldavo, ir griežtesnį žodį pasakydavo. O kaip kitaip suvaldysi kelias dešimtis „gyvųjų sidabrų“, kuriuos išleidi į marias ar išsiveži į varžybas? Treneris reikalaudavo ne tik drausmės, bet ir tvarkos – laivas jam buvo „šventas“ dalykas – mokė jį prižiūrėti, valyti, šlifuoti...

Vėjų ir bangų grūdinami pamažu ryškėjo lyderiai, drąsiai galėję varžytis su kitų klubų buriuotojais. „Kiečiausi optimistai“ buvo Arvydas Smolskas, Irina Žorniak, Rolandas Andrijauskas, respublikinėse varžybose neretai užimdavę visas tris prizines vietas. Neblogai pasirodę regioninėse ir respublikinėse vandens kovose, jaunieji buriuotojai veržėsi ir į platesnius vandenis. Būtų sunku išvardyti visus vertus pagyrimo ir pagarbos, nes kiekvienas, sėdęs į laivą, rodė ryžtą ir azartiško kovotojo dvasią. Ypač Nidos buriuotojų bendruomenė džiaugėsi sėkmingu A. Smolsko ir A. Burkšo pasirodymu 1978 metų Sovietų Sąjungos jaunių čempionate. Užėmę II vietą „Kadet“ klasėje, jie buvo pakviesti į Sąjungos rinktinę.

Vaikai augo. Augo jų meistriskumas. Tik laivų pagal jų amžių trūko. Vieni jų priešokiais buriuodavo, kiti, patys perspektyviausieji, išvažiavo treniruotis į Klaipėdos sportinio meistriskumo mokyklą.

Įkurta sporto mokykla

Nemažtantis vaikų susidomėjimas buriavimu, pasiekti rezultatai, bet mažai organizuota veikla vertė ieškoti sprendimo. Miesto vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojo Romano Kizevičiaus ir Sporto komiteto pirmininko Stepono Vaitkaus pasiūlytai idėjai kurti sporto mokyklą pritarė ir Vykdomojo komiteto pirmininkas Juozapas Stankus. Būsimai mokyklai keliami tikslai buvo organizuoti vaikų ir jaunimo sportinį ugdymą pagal amžiaus grupes, rūpintis jų užimtumu visus metus, užtikrinti vaikų saugumą ant vandens, kelti sportinį meistriskumą. Sporto mokykla iš esmės būtų veikusi kaip buriavimo mokykla, juolab atsirandanti ne tuščioje vietoje, turėjusi materialinę bazę, tačiau pagal sporto mokykloms keliamus reikalavimus ją lankyti turėjo ne mažiau kaip 120 vaikų. Tiek sudominti buriavimu būtų buvę sunkoka. Todėl, be jachtų ir burlenčių, buvo pasirinkta lengvoji atletika. Renkantis sporto šaką, žinoma, buvo atsižvelgiama į galimybes ir sąlygas ją kultivuoti. Lengvajai atletikai – ir sąlygos buvo, ir treneris atsirado.

Mokyklą nutarta steigti prie „Žalgirio“ savanoriškos sporto draugijos, o jai vadovauti buvo pasiūlyta Nidos vidurinės mokyklos mokytojai V. Giedraičiui. Oficiali mokyklos įkūrimo data – 1979 m. vasario 2 d., bet tikrasis darbas prasidėjo vasaros pradžioje. Metų pabaigoje sporto mokykloje veikė 14 grupių, ją lankė 172 vaikai iš Nidos ir Juodkrantės. V. Rimkus toliau treniravo buriuotojus, su burlentininkais Nidoje dirbo Z. Kairys, Juodkrantėje – Stasys Ivanauskas. Bėgikas, buvęs Lietuvos čempionas ir prizininkas Algis Žeimys ugdė lengvaatlečius. Pastariesiems ypatingų priemonių treniruotėms nereikėjo, bet su buriavimu buvo kitaip. Įsikūrus mokyklai, joje buvo mediniai „optimistai“, keli „ka-

detai“, kelios „OK-dingi“ klasės jachtos. Reikėjo naujų laivų ir inventoriaus, o ir mokyklos patalpos tebebuvo tas pats nedidelis valčių namelis. Po metų treneriu mokykloje pradėjo dirbti Vladimiras Mamontovas. Finansškai remiami SSD „Žalgiris“ ir Vykdomojo komiteto, mokyklos vadovai ieškojo būdų sustiprinti materialinę bazę. Naudinga buvo direktoriaus V. Giedraičio ir trenerio V. Mamontovo pažintis su Talino (jame vyko 1980 metų olimpiinių žaidynių buriavimo varžybos) sporto mokyklos direktoriumi Martu Meilu. Jo padedami rado kontaktų su burlaivius gaminusia Talino gamykla ir užsisakė laivų. Didelis džiaugsmas buvo ir po olimpiados gauta „470“ klasės jachta. O kai po kurio laiko, ėmus svarstyti, kaip užimti vaikus šaltuoju metų laiku, ir kilus minčiai buriuoti ant užšalusių marių, toje pačioje Talino gamykloje pavyko įsigyti dešimt „Optimist“ klasės ir DN ledrogių jaunimui. Sportininkams sąlygos kasmet gerėjo, varžyboms buvo nupirkta „Optimist“, „420“ ir „470“ klasės jachtų, neperšlampamų kostiumų, varžybų aprangos, kitokio inventoriaus. Įsigyti keli kateriai.

Buriavimo užkratas neaplenkė ir mergaičių. Vis daugiau jų ėmė varstyti mokyklos duris, ir nors treneriai gąsdino, kad po pirmo apsivertimo mariose jos apsiašarosiančios ir pabėgsiančios, savo ištverme, atkaklumu, sportiniais laimėjimais jos ne tik nenusileisdavo, bet ir aplenkdamos savo bendraamžius.

Buriuoti vaikams sąlygos buvo idealios – iškėlei koją iš lovos, ir jau pamary, bet kai kurių buvusių sportininkų teigimu, anuomet bėgo į jachtklubą ne tik todėl, kad daugiau nebuvo kur eiti, bėgo nuo naminių rūpesčių, paauglystės problemų ir pan. Marių platybė, grakštus laivas ir galimybė eiti lenkčių su vėju jiems reiškė laisvę ir didelę romantiką.

Trenerių atminties taurė

Buriavimas – tik kitaip – domino ir sovietų pasieniečius. Jie reikalaudavo pildyti išplaukimų žiniaraščius, teritoriją apsitverti tvora, prieš varžybas registruoti ryšio priemones (portatyvines radijo stotis). Trenerių ir gelbėtojų kateriai turėjo turėti leidimą plaukioti pasienio zonoje arba gauti laikiną leidimą varžybų metu. Dabar keista ir tai, kad anuomet nemenka problema buvo nuvežti į varžybų vietą ir pargabenti atgal jachtas. Vežėjai iš tolo baidydavosi tokio užsakymo – vykti į Nidą, keltis mažiuku keltu ir dar „vežti orą“. Vairuotojams mokėdavo už krovinio svorį, o jachtos – lengvos, ir dar jas reikia atsargiai gabenti. Mokyklai ir Sporto komitetui tekdavo visokių gudrybių imtis. Patys buriuotojai Kauną, kur vykdavę daug varžybų, pasiekdavo laivais „Raketa“ arba „Zaria“. Nors ir smagi kelionė vandenyje, bet tos valandos vaikams gerokai „išlįsdavo“.

Po sėkmingų pasirodymų Lietuvoje mažųjų buriuotojų varžybų maršrutai nusidriekdavo į įvairias Sovietų Sąjungos vietas – Anapą, Tuapsę, Toljatį, Taliną, Leningradą, Sevastopolį, Sočį. Įpratę prie atšiaurių pamario vėjų, Neringos sportininkai nesutrikdavo platesniuose vandenyse, ir kaip patys sako, tam svarbūs buvo ne tik jūgdžiai, bet ir kantrybė, šalti nervai ir tądien ant peties sėdėjusi sėkmė. Nes išmušti iš pusiausvyros gali ir paskendęs botas. Tokį liūdną nuotykį Sevastopolyje, plaukdamas audringoje jūroje, patyrė Brigita Stravinskaitė (Lipnickienė) ir Giedrė Seselskytė, kai neatlaikiusi bangų apvirto jų jachta, o bandant ją atversti, sportininkei nuo kojos nusmuko guminis batas. Apmaudžiausia, kad tai buvusi viena prieš varžybas gautų „Nike“ botų pora, skirta abiem sportininkėms.

1989 metų Lietuvos jaunimo žaidynių dalyviai ir jų treneriai: iš kairės – Valerijus Mamontovas, Laimis Kazlauskas, Airida Atkočaitytė, Diana Raudytė, Egidijus Stankus, Efridita Urbonavičiūtė, Neringa Skudraitė, Vladimiras Mamontovas, Darius Bukauskas

Treneris V. Mamontovas su auklėtiniais: stovi – Rafaelis Chalitulinas, Svajūnas Kuncaitis, Ramūnas Stankus. Sėdi (iš kairės) – Andrius Bagdonas, Brigita Stravinskaitė (Lipnickienė), Laimis Kazlauskas, Vitalijus Strielčiūnas, Egidijus Nikiforovas

Senojo jachtklubo vaizdas išliko Evaldo Šemetulskio paveiksle

Sporto mokyklos pastatas iki rekonstrukcijos

Orientacininkai: iš kairės Žilvinas Balna ir prizines vietas individualioje įskaitoje Europos miškininkų orientavimosi čempionate Estijoje iškovojusios trenerė Regina Švagždienė, Banga Balnaitė, Rūta Pareigyte ir Milda Černeckytė

Apie 1981 metus buriavimo treneriu pradėjo dirbti Vladimiro brolis Valerijus Mamontovas. Abu gimę Neringoje, čia sugrįžę ir šeimas sukūrę, jie buvo buriavimo fanatai, entuziastingai šio sporto paslapčių mokę neringiškių vaikus, tarp jų ir savuosius. Vl. ir V. Mamontovų ugdomi sportininkai Lietuvos ir „Žalgirio“ pirmenybėse, įvairiuose Sovietų Sąjungos čempionatuose ir spartakiadose dažnai lipdavo ant garbės pakylės ir pasiūšdavo medaliais. Šiandien jaunieji buriuotojai, pagerbdami trenerių Vl. ir V. Mamontovų atminimą, meistriškumą kasmet patikrina jų garbei skirtose „Vėtrungės“ taurės varžybose.

1984 metais sportininkai ir visa mokyklos bendruomenė šventė įkurtuves – ant marių kranto buvo pastatytas mūrinis dviaukštis mokyklos pastatas.

Ant marių kranto

Vasarą Sporto mokykla vaikams būdavo kaip antrieji namai. Ryte ateidavo, vakare išeidavo. Kelios odos nuo nosies ir nugaros nusinerdavo. O jei vykdavo stovyklos, būdavo pasirūpinama ir maitinimu. Užimti vaikai buvo apsaugoti nuo tuščio zyliojo gatvėmis, mažiau prasimanydavo išdaigų. Ir tėvai, ir mokytojai pripažįsta, kad vasarą „amžinos šventės“ jausmas kurorte mažuosius nenuoramas galėjo suvilioti abejotinais užsiėmimais.

Pasak buvusio mokyklos direktoriaus V. Giedraičio, „per Sporto mokyklą praėjo didžiama Neringos vaikų. Daugelis šeimų turėjo savo nugalėtojus“. Ir gal ir ne visi pasiekė sporto aukštumų, bet tvirtos asmenybės bruožus tikrai išsiugdė. Išmoko ir praktiškų dalykų – kalti, klijuoti, sumegzti jūrinį mazgą, susiūti burę. Buriavimą su viduramžių riterių mokykla palyginęs V. Giedraitis sako, kad sportuodami vaikai ne tik fiziškai užsigrūdina, bet išmoksta įveikti ir emocinius slenksčius – nugalėti baimę, nerimą, įtampą. Susidraugauti su stichija, rasti išeitį ekstremalioje situacijoje.

Šioje gyvenimo mokykloje bene svarbiausias asmuo – treneris. Jais vaikai ir pasitiki, ir žavisi. Sporto stovyklose ir varžybų metu jie tampa mokytojais, gydytojais, psichologais. Jie lyg daugiavaikiai tėvai kiekvieną guodžia ar drausmina, rūpinasi režimu ir gera savijauta, net valgį verda. „Treneris turi būti reiklus, mokėti kalbėti, kad būtų išgirstas, mokėti bendrauti, bet netapti draugu, reikia išlaikyti distanciją, – sako šiandien treneriu dirbantis šios mokyklos auklėtinis Zigmantas Raudys, savo darbe besivadovaujantis jam dideliu autoritetu buvusio trenerio V. Mamontovo įskiepytais principais ir asmenine patirtimi. Be Z. Raudžio, sporto pedagogo ar trenerio darbą yra pasirinkę ir kiti šios mokyklos sportininkai – Irutė Žičkuvienė (Žorniak), Anatolijus Žorniak, Marius Nagdasovas, Martynas Gomas.

Kiti pasirinkimai

Po gero dešimtmečio V. Giedraičiui išėjus vadovauti Nidos vidurinei mokyklai, jo darbus perėmė patyręs sporto organizatorius S. Vaitkus. Ilgą laiką ėjęs miesto Sporto komiteto pirmininko pareigas, S. Vaitkus išmanė Sporto mokyklos kasdienybę, tad perimti šį postą nebuvo sudėtinga. Didesnis galvos skausmas S. Vaitkui buvo kilęs, kai vienu metu

nebuvo kam treniruoti buriuotojų. Trumpalaikę krizę spręsti padėjo vidurinės mokyklos fizinio lavinimo mokytojai, ieškota trenerių kituose miestuose. Buriuotojams nusišypsavo laimė, kai kelerius metus meistriškumo paslapčių nidiškius mokė patyręs buriavimo treneris Algimantas Patašius. Susidomėjusieji imtynėmis kurį laiką galėjo mokytis dziudo pradmenų.

Buriavimas buvo ir tebeliko didelio susidomėjimo sulaukusi ir stiprių sportininkų išauginusi Sporto mokyklos veikla. Kiti vaikų pasirinkimai keitėsi.

2001 m. rudenį mokykloje atsirado Orientavimosi sporto sekcija. Susidomėjimas šia sporto šaka kilo po tą vasarą Neringoje vykusią Pasaulio veteranų orientavimosi sporto varžybų, sutraukusių sportininkų iš visų žemynų. Kuršių nerija – ideali vieta orientavimosi sportui. Juolab kad kultivuoti jį galima visus metus – vasarą pėsčiomis ir dviračiais, žiemą – slidėmis. Pirmieji entuziastai susibūrė Juodkrantėje, kurios miške buvo įrengta ir pirmoji orientavimosi trasa. Treniruoti mažųjų orientacininkų iš Klaipėdos atvažiavo didelė šio sporto aistruolė, patyrusi trenerė Regina Švagždienė, netrukusi išugdyti gabių sportininkų.

Treniruojami R. Švagždienės, vėliau Egidijaus Pilybo (šiandien – Ričardo Tévelio), Neringos sporto mokyklos orientacininkai yra išmaišę daugiau nei 15 šalių miškus. Orientacininkai mokyklos ir miesto garbę gynė varžybose Latvijoje, Estijoje, Suomijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Danijoje, Vokietijoje, Lenkijoje, Rusijoje, Vengrijoje, Čekijoje, Portugalijoje. Neringos miškus kaip puikią treniruoties vietą prieš svarbias varžybas yra pamėgę ir kitų šalies klubų orientacininkai. O visose Neringos gyvenvietėse įrengtas stacionarias orientavimosi sporto trasas aktyviai išmėgina į kurortą atvažiuojantys poilsiautojai ir turistai, su specialiu žemėlapiu 40 kontrolinių punktų galintys pasiekti pėsčiomis, 20 – įveikti dviračiais.

S. Vaitkui išėjus į pensiją, Neringos sporto mokyklai beveik dešimtmetį vadovavo Vidmantas Razutis. Prieš daugiau nei trejus metus mokyklos direktoriumi pirmą kartą tapo nesportininkas. Norbertas Airošius, IT specialistas, vadybos magistras, vadovauti atėjo kupinas naujų idėjų, sumanymų ir pasiūlymų.

Į naują dešimtmetį

Šiandien mokykla gerokai skiriasi nuo tos, kuri duris atvėrė prieš kelis dešimtmečius. Po kapitalinio remonto ne tik atsinaujino pastatas, pakito ir mokyklos koncepcija. Kūrybingi mokyklos specialistai sau kelia tikslą ne tik rengti sportininkus, auginti čempionus, bet ir ugdyti bendruomenės poreikį sportuoti visą gyvenimą. Tuo tikslu pasitelktos išmaniosios technologijos, pritraukta lėšų iš verslo, privačių rėmėjų, o ir pati mokykla, teikdama sveikatinimo paslaugas, uždirba lėšų, taip reikalingų ugdymui.

Apžvelgdamas ilgametę mokyklos veiklą, direktorius N. Airošius sako, kad kiekvienas mokyklos dešimtmetis buvęs vis kitoks, bet pagrindiniai dalykai išliko tie patys: dėmesys kiekvienam vaikui, nuolatinis jo skatinimas siekti aukščiausių pasiekimų ir tapti šalies rinktinės nariu, būti tikru Neringos ambasadoriumi Lietuvoje ir pasaulyje. Užverdama Sporto mokyklos duris, ant sienos perskaičiau: „Čempionai negaminami sporto salėje. Čempionai atsiranda dėl to, ką turi giliai viduje: aistrą, svajonę, viziją“ (Muhammad Ali).

NIDOS DAILININKŲ KOLONIJA

H. J. B. Kallmeyeris. Briedžiai vakaro prieblandoje.
1919. Drobė, aliejus. Rytpričių krašto muziejus (Liuneburgas, Vokietija)

IŠ DAILININKO SŪNAUS PRISIMINIMŲ

Lotharas Kallmeyeris

„Mums labai smagu, kad prisimindami mūsų senelį ir bendraudami su neringiškiais mes galime jausti ryšį su dabartine Lietuva. Kaip Jūsų planai įsteigti Nidos dailininkų kolonijos muziejų?“ – laiške „Dorės“ sudarytojai rašė Ruth Kallmeyer iš Vokietijos, kultinio briedžių tapytojo Hanso Kallmeyerio anūkė, pati piešianti ir liejanti akvareles, gal todėl jaučianti pareigą prisidėti prie Nidos dailininkų kolonijos atminimo išsaugojimo. Jos tėvas Lotharas Kallmeyeris, architektas, buvo žymaus menininko vienturtis sūnus, kaip pats liudija, vaikystėje patyręs daugybę traumų dėl jį užklupusios ligos – tai tapo priežastimi tėvams daugiau palikuonių nesusilaukti. Būdamas 93-ejų, paprašytas dukters, jis užrašė savo gyvenimo prisiminimus, kurių ištraukos publikuojamos pirmą kartą. Iš pluoštelio ranka rašytų tekstų atrinkome tuos epizodus, kurie atskleidžia prieškarinės Nidos vaizdą.

Mano tėvai susipažino Kuršių nerijoje, vaizdingame žvejų kaimelyje Nidoje. Per amžių sandūrą Nida pamažu tapo dailininkų kolonija, panašiai kaip Vorpšvedė (Worpswede) ar Skagenas. Mano tėvas greičiau per atsitiktinumą gimė Erfurte, nes karininkas senelis būdavo kilnojamas iš vienos vietos į kitą. Jaunystėje tėvas buvo garsus sportininkas. „Kallmeyer, padarykite didelę bangą“, – per mokyklos šventes jo dažnai prašydavo ant skersinių parodyti šį pratimą. Iš pradžių jis studijavo teisę, vėliau – kalnakasybos mokslus, kol galiausiai nusprendė pasirinkti dailininko kelią ir įstojo į Drezdeno menų akademiją. Čia studijavo animalistiką.

Šeimos pripažinimo jis sulaukė kur kas vėliau, kai ant grindų paskleidęs pluoštą savo paveikslų išgirdo tėvų aikčiojimus, o tada demonstratyviai juos išspardė, pasakęs, kad ateityje pieš kur kas geriau. 1905-aisiais, būdamas dvidešimt trejų, jis atvyko į Kuršių neriją. Būtent čia Hansas Kallmeyeris atrado tai, kas vėliau dominavo jo kūryboje – gamtą, briedžius ir paukščius. Taip prasidėjo jo karjera. H. Kallmeyeris tapo garsiausiu briedžių tapytoju Rytų Prūsijoje. Nors šių gyvūnų paveikslai buvo tiesiog graibstomi, kolegos šaipydavosi, neva jis kopijuojąs pats save...

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, tėvas savanoriškai užsirašė į karo tarnybą ir sėkmingai išgyveno karą. Jam teko gana pavojinga užduotis – stebėti pririšamuosius aerostatus. Nuo tada jis susidomėjo fotografija, vėliau šis pomėgis padėjo studijuojant anatomiją. Po karo jį traukė grįžti į Nidą, kur gyveno ir kūrė tokie žymūs dailininkai kaip Maxas Pechsteinas ir Ernstas Mollenhaueris. Tėvas su jais artimai bendravo, bet liko ištikimas savo natūralistiniam-impressionistiniam stiliui – nesusižavėjo Nidos dailininkams būdingu inovatyviu ekspresionizmu. Picasso jam buvo tikras siaubas!

Mano mama per karą labai greitai įgijo mokytojos profesiją ir taip pasuko savo tėvo pėdomis <...>. Po karo jaunai mokytojai buvo sunku rasti darbą. Taigi, Antonie Remky, perskaičiusi skelbimą, kandidatavo į privačios mokytojos vietą Kuršių nerijoje. Iš dvidešimt dviejų kandidačių šį darbą gavo jos draugė, bet paskutinę minutę jo atsisakė, nes

rado darbą šiek tiek didesniame mieste-lyje – Krante (dabar Zelenogradskas), pietinėje Kuršių nerijos dalyje. O mokytojos vietą Nidoje perleido mano mamai. Taip ji įsidarbino Henkelių šeimoje ir mokė šešis skirtingo amžiaus vaikus. Čia ir susikirto mano tėvų keliai. Vietovėje, kuri žiemą buvo pasiekama tik rogėmis, įveikus 50 kilometrų atstumą. O vasarą čia būdavo galima atplaukti laivais. Netrukus jauną mokytoją ėmė atakuoti pažįstami: „Na, panele Remky, jums jau dvidešimt septyneri, turėtumėt apsispręsti dėl santuokos.“ Ir ji ištekėjo už 41-erių dailininko. Ši santuoka nesuteikė itin sotaus ir pasiturimo gyvenimo, bet tai buvo puiki galimybė patekti į solidžią vidurinę klasę.

<...>

Beveik kiekvieną vasarą susikraudavome daiktus į keletą vežimų ir patraukdavome į Nidą. Kartu keliaudavo ir tarnaitės. Taip buvo priimta. Jos gaudavo penkiolika markių per mėnesį. Kai mergina susiruošdavo tekėti, ją pakeisdavo kita. Simpatiškausia buvo Vanda, kilusi iš Volynės, apvalaina, visada gerai nusiteikusi. Pasiruošimas kelionei užimdavo begalę laiko: be visų kitų kelionei reikalingų daiktų, į didžiulius krepšius būdavo pakuojami indai ir virtuvės rakandai, nes Nidoje išsinuomotame bute patys ir šeimininkaudavome. Kadangi gaminti maistą ant malkomis kūrenamų krosnių metaliniu viršumi užtrukdavo per ilgai, mes įsigijome žibalinę viryklę, kuri užsikurdavo tik kantriai pumpuojama. Tapybiškas Sakučio (Sakuth) namas stovėjo ant marių kranto, taigi aš galėdavau iki soties mirkti vandenyje, vėliauirstytis plaustu arba buriuoti. Taip susidraugavau su metais jaunesniu Herbertu Sakučiu, kuris dar turėjo du brolius. Jie su tėvais glaudėsi mažame namelyje (klete) greta tvarto, nes visas gyvenamasis namas vasarą būdavo išnuo-

Jauna pora Kenigsberge. 1921

Su vienturčiu sūneliu Lotharu. 1925

Kallmeyerių šeima Nidoje. 1942

mojamas. Žvejai tarpusavyje kalbėdavosi kuršiškai, latvių kalbai gimininga kalba. 1923 m. šis kraštas atiteko Lietuvai, tačiau kaime dirbo vos keli valdininkai, kalbėję lietuviškai, – jie, kaip ir kiti lietuviai, žvejams kėlė įtarimą. Kai 1939-aisiais Klaipėdos kraštą susigrąžino nacistinė Vokietija, lietuvišką bei kuršišką atmosferą nustelbė rudasis tvaikas. Kaip situacija keitėsi pasienio zonoje, aprašo ir Thomas Mannas. Rašytojas, Nobelio premijos laureatas, Nidoje ant kalno pasistatė vasarnamį, iš kurio atsiveria nuostabus vaizdas. O mano tėvo planai kada nors pasistatyti namą Nidoje taip ir nebuvo realizuoti.

P. S. Lotharo Kallmeyerio prisiminimų rankraštyje vaizdžiai atsiskleidžia jo ankstyvoji vaikystė, mokyklos metai, šeimos gyvenimas Kenigsberge, Antrojo pasaulinio karo metai (per Kenigsbergo bombardavimą 1944 m. rugpjūtį dailininko H. Kallmeyerio dirbtuvė ir ten buvę paveikslai buvo sunaikinti), taip pat jaunuolio įspūdžiai iš Rasytės sklandymo mokyklos: „Būdamas dvylikos metų, pavėluotai įstojau į Hitlerio jaunimo sąjungą. Tais laikais visi į ją stojo, ir aš nenorėjau likti įtartinu atsiskyrėliu. Man tai buvo vidinio pasišlykštėjimo metai, nuo to laiko ėmiau nekęsti bet kokių masinių renginių.“ Iš pradžių jaunas Kallmeyeris buvo motorizuotoje jaunimo grupėje, paskui perėjo į sklandytojų padalinį, kur ne tik konstravo lėktuvų modelius, bet ir mokėsi sklandyti. „Niekada nepamiršiu Kuršių nerijos tarp dviejų žėrinčių vandenų – jūros ir marių – vaizdo iš 300 m aukščio“, – rašė Kallmeyeris, prisimindamas savo B kurso puikiai pavykusį kontrolinį skrydį, sulaukusį daug pagyrų.

„Hitlerio jaunimo organizacijos dvasiai priešinomės kaupdami džiazą plokšteles, kurios tuo metu buvo labai vertingos, – toliau rašė dailininko sūnus. – Kartą su tėvu stovėjome prie plakato, kuriame buvo pavaizduotas laukinį šokį šokantis juodaodis amerikietis, kaip kontrastas statiskam germanų kadriliui. Apačioje buvo parašyta: „Mūsų kultūrai svetimas džiazas ar mūsų kolektyvinis šokis?“ Mano tėvas pakomentavo: „Na, tada jau geriau mūsų kultūrai svetimas džiazas.“ Žinoma, tik man, nes garsiai to nebuvo galima sakyti.“

Ruth Kallmeyer teigimu, jos tėvas su šeima Nidoje leisdavo ištisas vasaras: „Kallmeyeriai visada apsistodavo pas žveją Sakutį (per du namus nuo buvusios Mollenhauerio vilos [šiandien Skruzdynės g. 14 – sud. past.]. Su žvejo Sakučio šeima juos siejo draugystė. Sakutis turėjo tris sūnus: Herbertą, Wernerį ir Martiną. Herbertas buvo tokio pat amžiaus kaip ir mano tėvas. Jie kartu praleisdavo daug laiko, Herbertas išmokė mano tėvą buriuoti kurėną. Sakučių šeima po karo pabėgo į Švediją, mes juos tenai aplankėme. Mano senelis pas Sakutį turėjo ateljė. Tai buvo mansarda, iš kurios matėsi Mollenhauerio vila [šiandien „Nendré“ – sud. past.]. Mano šeima buvo pažįstama su Mollenhaueriais. Jų duktė Maja buvo beveik vienmetė su mano tėvu, jie bičiuliavosi iki gyvenimo pabaigos. Mano senelis buvo draugiškas ir mėgstantis bendrauti žmogus.“

Parengė Raimonda Ravaitytė-Meyer
Vertė Nida Matiukaitė

Mažieji Lotharas Kallmeyeris ir
Herbertas Sakuthis Nidoje. 1928.
Apačioje – abu draugai kurėne

Lotharas Rasytės
sklandymo mokykloje

Šeimos išvyka į Briedžių mišką
(mažasis Lotharas su mama, teta ir močiute iš tėvo pusės). 1934

H. J. B. Kallmeyeris. Didysis erelis rėksnys. 1914. Drobė, aliejus.
Rytprūsių krašto muziejus (Liuneburgas, Vokietija)

H. J. B. Kallmeyeris. Išskrendančios gulbės.
Apie 1930. Popierius, akvarelė. Rytprūsių krašto muziejus (Liuneburgas, Vokietija)

APIE „BRIEDŽIŲ TAPYTOJĄ“

Dr. Jörn Barfod

Hansas Julius Bernhardas Kallmeyeris gimė 1882 m. Erfurte. Jo tėvas karininkas 1894 m. buvo perkeltas į Rytų Prūsiją, ir H. Kallmeyeris pradėjo lankyti mokyklą Goldapėje. Čia jis pirmą kartą prisilietė prie ypatingos Rytų Prūsijos gamtos. Vėliau studijavo teisę Karaliaučiuje. 1905 m., gyvendamas Karaliaučiuje, Kallmeyeris pradėjo nuolat lankyti Kuršių nerijoje ir fotografuodamas tyrinėjo jos nepaprastą gamtą. 1907 m. didžiulis noras tapti menininku jį nuvedė į Drezdno menų akademiją pas Emanuelį Hegenbarthą.

Tąkart Nidoje jis susitiko su menininkais, besiburiančiais aplink Ernstą Bischofą-Culmą, iš kurių vėliau susiformavo garsioji dailininkų kolonija. Baigęs studijas, Kallmeyeris nuo 1909 m. kasmet sugrįždavo į Nidą (išskyrus karo metus – 1915–1917 m.). Jo specializacija – animalistika, pagrindiniu motyvu jis buvo pasirinkęs briedžius, beje, ir paukščius, ir, suprantama, patį gamtovaizdį. 1914 m. Karaliaučiuje surengtoje pirmojoje didžiulėje dailininkų, tapusių Kuršių nerijoje, parodoje Kallmeyeris pristatė savo paveikslus su briedžiais.

H. J. B. Kallmeyeris. Briedžiai ryto rūke.
1934. Drobė, aliejus. Aleksandro Popovo rinkinys (Klaipėda)

H. J. B. Kallmeyeris. Prie Gilgės. 1949. Popierius, akvarelė.
Rytprūsių krašto muziejus (Liuneburgas, Vokietija)

Kai 1918 m. Kallmeyeris įsikūrė Karaliaučiuje, jis tapo nuolatinis Kuršių nerijos svečiu iki pat Nidos dailininkų kolonijos gyvavimo pabaigos 1944 m., priklausė jos branduoliui. Kallmeyeris savo paveikslais buvo plačiai pagarsėjęs, todėl juos noriai pirkdavo poilsiautojai. Taip darbai paplito po visą Vokietiją ir dėl šios priežasties daugelis jų, laimei, išliko iki šių dienų. Dailininkui teko išgyventi ir visišką Nidos dailininkų kolonijos sąstingį (apie 1923 m.), ir jos naują pakilimą 3-iojo dešimtmečio pabaigoje.

Pabėgėlių iš Rytprūsių banga Kallmeyerį nubloškė į šiaurės rytų Bavariją. Paskutinius gyvenimo metus dailininkas praleido Bayreuthe, kur 1961 m. mirė. Jis buvo Kuršių nerijos „briedžių tapytojas“, toks ir išliko atmintyje.

H. Kallmeyeris kūrė paveikslus, akvareles ir litografijas, daugiausia Kuršių nerijos ir briedžių miško motyvais. Laikui bėgant (po 1918 m.) susiformavo jo spalvų paletė, kurioje dominavo žali ir rudi atspalviai. Tapyti briedžius menininkas mokėsi juos nepalaujamai stebėdamas natūralioje aplinkoje ir daugybę kartų bandydamas pavaizduoti tai, ką matė. Kallmeyerio briedžiai nutapyti tik jam būdingu stiliumi, yra labai tikroviški, nors dailininkas nenukrypdamas į smulkias detales.

Po 1945 m. Kallmeyeris ir vėl tapo labai populiarius Rytprūsių temos dailininkas [tapė prisiminimų paveikslus – *sud. past.*], tiesa, su amžiumi kūrybinių galių vis mažėjo.

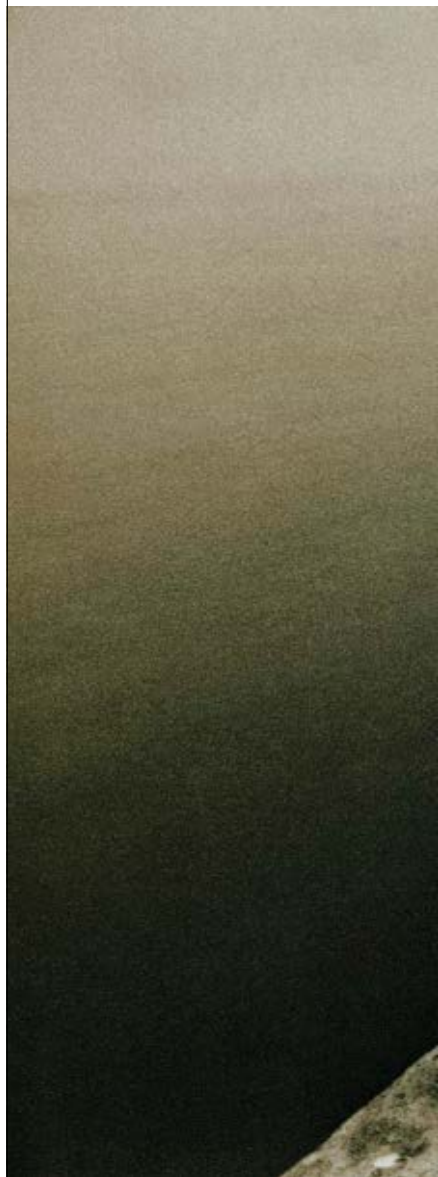
Hanso
Kallmeyerio
portretas.
1921, rugsėjis

Medžioklėje
Preilos miške
(H. Kallmeyeris –
dešinėje). 1927

Savo atsiminimuose apie „Kuršių neriją – stebuklų šalį“ jis rašė: „Nidoje, pas Hermaną Blodę, garsųjį to paties pavadinimo viešbučio savininką, kabėjo iškamšų gamintojo Möschlerio iš Rasytės puikiai padaryta seno briedžio galva, mano pirmasis modelis, kai man pabodo teisininko darbas ir aš tapau gyvūnų tapytoju.“ Ir dar: „Man, kaip animalistui, didingiausiai dangaus fone atrodė gulbės ir ereliai... Nepamirštama, kaip įspūdingi jūrų ereliai, esant palankioms paukščių traukos į pietus dienoms, persekiodavo milijonus varnų.“ Pabaigoje Kallmeyeris pažymi: „Kas mums liko iš šių tūkstančių nuostabiausių išgyvenimų? Tik prisiminimai, kurie yra tokie ryškūs, kad ir dabar jie tebėra mano meninės kūrybos įkvėpimo šaltinis“ (citata iš: Die Ostpreußen-Warte, Nr. 9, rugsėjis, 1952, p. 5).

KŪRYBA, KŪRĒJAI

Aleksandras Ostašenkovas. Krantas 1, 1982

FOTOGRAFIJA, SUBRANDINTA PAJŪRIO

Danguolė Ruškienė

Kuršių nerija, skirianti Kuršių marias nuo Baltijos jūros – ypatinga vieta, ištikus dešimtmečius traukianti ne tik keliautojų, bet ir menininkų dėmesį. Unikalus jos gamtovaizdis – smėlio kopos, didžiuliai miškų masyvai, žvilgantys vandenys ir paslaptinga šio krašto istorija formuoja išskirtinę atmosferą, kuri pajuntama vos tik įkėlus koją į šį pusiasalį. Jau daugelį metų periodiškai čia lankosi ir fotografai, kiekvieną rugsėjį susirenkantys į tarptautinį Nidos fotografijos seminarą. Šiaulietis fotomenininkas Aleksandras Ostašenkovas, kaip ir daugelis jo kolegų, Nidoje reguliariai lankytis pradėjo būtent šių renginių metu. 1979 m., kai atvyko pirmą kartą, jo kūrybos įrankiu jau kurį laiką buvo ne tik filmavimo kamera, su kuria jis draugavo nuo studijų laikų, bet ir fotoaparatas. Tuo metu šiam menininkui tai buvo vienodai svarbios kūrybinės raiškos priemonės. Kurį laiką fotografija su kinu jo kūryboje ėjo lygiagrečiai, tačiau netrukus Aleksandras liko prie fotoaparato, ir taip jau susiklostė, kad su fotografija susiejo visą ligšiolinę savo kūrybą.

Pajūris Aleksandro fotografinei kūrybai darė itin didelę įtaką jau nuo pat pradžių. „Kuršių nerija mane visada domino, nes ten galėjau susikaupti. Ištaisai būdavo toks noras tiesiog būti ten. Kai tą teritoriją palieki, jau ant kelto tavo sąmonė prisijungia prie kažko kito. O kai tu atvyksti, važiuoji tuo keliuku link Nidos, jauti, kad tampi visiškai kitu žmogumi. Tas kitokio savęs ieškojimas ir atpažinimas, virsmas man buvo labai svarbus. Ir visada yra svarbus, nors ta patirtis šiandien jau yra kitokia, tačiau kaip kūrėją ši teritorija mane suformavo“, – teigia fotomenininkas. Aleksandro kūrybai neabejotinai įtaką darė ir informacija, anuomet gauta fotografijos seminaruose. Ten galėjai ne tik pasiklausyti paskaitų, bet ir pamatyti kolegų darbus. Visi Lietuvos fotomenininkų sąjungos skyriai ir sekcijos pristatydavo naujausius savo narių kūrinius. Ne tik lietuviai, bet ir svečiai, dažniausiai iš Rusijos. Todėl šiuose seminaruose buvo galimybė susipažinti su aktualijomis, kontekstu, sužinoti apie tai, kas tuo metu vyko fotografijos lauke. Aleksandras prisimena: „Stebėdamas, kas ten vyko, tą susiskirstymą į atskiras stovyklas, konfliktus tarp socrealizmo atstovų ir kitų – jaunųjų, kurie vėliau A. Narušytės buvo priskirti *nuobodulio estetikos* atstovams, aš nuėjau kažkokiu trečiu keliu. Išėjau į kitą, savo, teritoriją, į savianalizę – atminties, prisiminimų, laikinumo ir panašių būsenų paieškas.“ Seminarai Nidoje trukdavo dešimt dienų, programa būdavo gana intensyvi ir laiko asmeninei kūrybai ne visuomet pakakdavo. Todėl po jų Aleksandras kartais pasilikdavo ir tada jau galėdavo atsidėti ilgesniam kūrybiniam darbui. Pasak jo, Neringoje buvo tinkamos sąlygos jam bręsti kaip menininkui. „Toje teritorijoje susiformavo mano toks kūrybinis vidinis dvasinis rezultatas. Jis formavosi ilgą laiką, per kurį „Prisiminimai“ natūraliai perėjo į „Kitą krantą“ [fotografijų ciklai – *aut. past.*]. Praktiškai nuo pradinio taško (buvimo Neringoje) iki dabar ta slinktis vyksta ir formuoja mane, nes gyvenimas eina, patirtis veikia, tu stebi, analizuoji. Išvažiavimų į Nidą tiesiog laukdavau. Aš ten galėjau atsijungti nuo pasaulietiško šlamšto. Būnant Nidoje materialus pasaulis ir toliau egzistuoja, bet tu tarsi jame nedalyvauji, nes nieko tau nereikia“, – patirtimi dalijasi autorius. Nida tapo itin palankia terpe jo apmąs-

Aleksandras Ostašėnkovas gimė 1951 m. liepos 7 d. Šiauliuose. 1977 m. baigė Šiaulių pedagoginio instituto (dab. Šiaulių universitetas) Filologijos fakultetą. Jau mokykloje pradėjo domėtis kinu ir fotografija. 1968–1976 m. sukūrė šešis vaidybinius ir septynis dokumentinius kino filmus. Fotografijos parodose dalyvauja nuo 1973 m. Surengė per 90 personalinių parodų Lietuvoje ir užsienyje, daugiau kaip 170 nacionalinių ir tarptautinių parodų dalyvis, įvairių fotografijos konkursų laureatas, pelnė daugiau kaip 70 apdovanojimų. Yra išleidęs aštuonis fotografijų albumus, parodų katalogų. 1979–2003 m. laikraščio „Raudonoji vėliava“ (nuo 1988 m. „Šiaulių naujienos“) redakcijoje dirbo fotokorespondentu. Nuo 1976 m. – Lietuvos fotomenininkų sąjungos narys, nuo 1982 m. – Lietuvos žurnalistų sąjungos narys, nuo 1999 m. – Tarptautinės žurnalistų sąjungos narys. 1999 m. suteiktas Tarptautinės meninės fotografijos federacijos (FIAP) fotografo menininko (AFIAP) garbės vardas. Gyvena ir kuria Šiauliuose.

Svarbiausi darbai: „Neįvardyto laiko portretas“ (1968–), „Prisiminimai“ (1969–2002), „Kapinės, kuriose dažnai lankausi“ (1969–), „Portretai“ (1973–), „Šiaulių dramos teatras. Aktoriai ir spektakliai“ (1976–1989), „Kitas krantas“ (1976–2004), „Prie jūros“ (1977–1988), „Saulės miestas“ (1979–1987), „Tas mažas didelis pasaulis“ (1994), „Izraelis. Kelionės užrašai“ (1997), „Mano miestas“ (2000–), „Būsenos“ (1981–2016), „Mirties sodas“ (2004–2008), „Atminties vieškeliai“ (1970–2013), „Kelias į atmintį“ (2013–).

2019 m. A. Ostašėnkovui už fotografijų serijas: „Būsenos“, „Kitas krantas“, „Prie jūros“, „Kolegos“, „Eduardas Jonušas“ ir „Kelias į atmintį“ buvo skirta Neringos savivaldybės Mero premija. Autoriaus fotografinė kūryba įvertinta už Kuršių nerijos vardo sklaidą profesionalaus meno lauke.

tymams, savistabai. Buvimas Neringoje, artimas kontaktas su gamta, su profesionalia fotografija – būtent tai, kaip teigia Aleksandras, nejučia ir suformavo savą teritoriją, kurioje jis pasiliko. „Čia būdamas gali atkapstyti save tikrą. Nežinai, kas tu esi, bet kai atsijungi nuo visko, pajunti ryšį su kažkuo. Vakare atsiguli ir stebi žvaigždėtą dangų. Tada esi labai toli nuo visko, nuo materialių dalykų, nuo buities, darbo. O paskui jau pereini į kažkokių apmąstymus. Tai – jau būsenos, visai kiti dalykai, nes tada prasideda stebėjimas, įsigilinimas į akimirką. Man tas kraštas davė labai daug“, – teigia jis.

Suvokti, kas esi, ką ir dėl ko darai, ką nori tuo pasakyti, šiam autoriui yra labai svarbu. Anot jo, kūryba pirmiausia priklauso nuo to, kaip tu save identifikuoji, kaip supranti savo jausmus ir kokią kalbą renkiesi. Kurti reikia tam, kad tai turėtų tikslą, ir čia kalbama ne apie savęs demonstravimą. Tai – apie siekį paveikti kitus, atkreipti dėmesį į vienus ar kitus dalykus. Autoriaus nuomone, kūryba privalo kažką keisti, negali būti vien tuščia forma, todėl pirmiausia jis į ją „įdeda“ prasmę. Gal sunku ir ne visą laiką pavyksta tą prasmę „atrakinti“, nes reikia kai ką žinoti, kai ką turi būti patyręs, išgyvenęs. Fotografija bet kuriuo atveju privalo skatinti žmogų mąstyti, turi atkreipti dėmesį, gal net daryti poveikį. Ne visada tai įmanoma, ypač kalbant apie nutolusių laikų nuotraukas. Skirtingos patirtys ir aplinkybės, kurios formavo asmenybę, paprastai nulemia ir skirtingą to paties turinio suvokimą. Laiko atstumas tam tikra prasme atima galimybę suprasti tokį kūrinį iki galo, jį suvokti taip, kaip norėtų autorius. Trūkstant patirties, kontakto (kad ir įvykusio praeityje) su pateikta informacija, tokia fotografija rizikuoja likti vien svetimo laiko dokumentu. Tačiau kai kūrinys prabyla metaforomis, simboliais, užsiaugina papildomą prasminį krūvį, jis įgyja kitą dimensiją – universalumą, o tai jau garantuoja jam aktualumą šiandien. Kai vaizdas nepri-rakina minties prie formos, kai ji pajėgi atitrūkti ir išsaugoti užgimstantį jausmą, išprovo-kuotą užuominos, ženklą, ji nuveda į tam tikrą būseną, kurią sąmoningai ar nesąmoningai užprogramuoja autorius. Jausmas toks, kad tai, ką stebi Aleksandro fotografijoje, jau yra buvę, kadais yra mums nutikę. Ir tu tai žinai, nors vargu ar galėtum pasakyti tiksliai, kada ir kur tai įvyko, bet jauti, ir tas jausmas pamažu tampa daug svarbesnis už žinojimą. Jis gyvas, dirgina sąmonę ir todėl verčia jaudintis. Taip, Aleksandro fotografija yra patirta. Kažkada, su kažkuo, kažkur, bet esi tikras, kad joje vaizduojamus įvykius, jausenas jau esi patyręs, nors realiai tuo metu gal net nebuvai gimęs. Tokia jų būsena.

Aleksandro konstruojamos prasmės yra dvigubos prigimtys. Viena vertus, jis lieka objektyvus, nepažeidžia realybės autentiškumo. Jo pasakojamos istorijos – kasdieniškos, įprastos, neturinčios nei reprezentatyvumo, nei tragizmo prieskonio. Vieniša moters fi-gūra ištuštėjusiame pajūryje, baltas suolelis kapinėse, ant kurio nusileidžia sunkus foto-grafo šešelis, ar ant virvių sukabinti skalbiniai kalba apie niekuo neypatingas dienas, apie trajektorijas, kurios nužingsniuojamos daugybę kartų net nesusimąstant. Čia svarbiau tampa gal net ne tai, kas pavaizduota, bet jausmas, kurį išprovokuoja toks turinys. Antra vertus, dėliodamas savo fotografijas iš dviejų atskirų segmentų-kadrų, Aleksandras kryp-tingai konstruoja tam tikrą pranešimą, stiprina jo įtaigumą ir siekia paveikti. Gretindamas du fotografinius vaizdus, autorius gerokai praplečia prasminį lauką. Šių į poras sudėliotų fotografijų turinys, taip pat ir laikas – kartais giminingas, kartais visiškai skirtingas, bet atmosfera jose išlaikoma panaši. Abu vaizdai tokioje fotografijoje yra vienodai svarbūs, ir tik žiūrint į juos drauge visiškai atsiveria kūrinio prasmė, pradeda ryškėti tai, ką autorius

A. Ostašenkovas. Iš ciklo „Būsenos“, 2010, 2012

norėjo pasakyti. Tokiomis priemonėmis jis savotiškai ištęsia užsimezgusią akimirką, taip pat ir mintis iki tvaresnių būsenų, kurios, nors ir išlukštenamos sunkiau, bet trunka gerokai ilgiau. Atrodo, kad pirmiausia savo kūriniais jis siekia paveikti, įvesti žiūrovą į tokią būseną, kuri jam yra svarbi. Tik tada galima tikėtis užmegzti su suvokėju kontaktą ir tik tada įmanomas susikalbėjimas. Šis veiksmas sąmoningas ir visiškai nemaskuojamas. Todėl svarbu ne tik tai, ką pats autorius nori pasakyti. Ne mažiau svarbu, kad žiūrovas būtų pasirengęs tai priimti. Aleksandro fotografija tarsi jį parengia ir į savo prasmų lauką įveda laipsniškai, kadras po kadro, vaizdas po vaizdo, mintis po minties.

Iš kokių elementų susideda tokia fotografija? Jos pagrindas – absoliuti tyla, spengianti tyla. Šio fotomenininko darbuose ją dažniausiai įvaizdina tirštas rūkas, tamsa, raibuliuojantis vanduo, gilūs ir lėtai slenkantys šešėliai. Šie vaizdai ir vaizdiniai eliminuoja iš fotografijos garsą tam, kad paliktų joje kuo daugiau erdvės suvokėjo interpretacijoms. Akivaizdu, kad tyla yra itin paslanki prisiminimams ir nuojaustoms išprovokuoti. Tik būnant tyloje išsigrynina mintys, visiškai atsiveria įjautrintas pasaulio suvokimas, kuris leidžia nugrimzti į būties apmąstymus. Ir dar laikas – sąlyginis, trapus, natūraliai pereinantis į laikinumą, kur mintis persikūnija į atmintį, o gyvybės alsuojančio kūno fragmentas sustingsta aptrupėjusios skulptūros šaltyje. Bet tai Aleksandro fotografijoje nekuria nejaukumo, baimės ar nerimo. Tai formuoja itin asmenišką, intymią būseną, elementarią ir suprantamą, kurias norisi išgyventi vienatvėje ir susikaupus, atvirai ir be pozos žvelgiant į save vidiniu žvilgsniu.

Aleksandro fotografija – ne tik asmeninės patirtys, santykio su išoriniu pasauliu refleksija. Tai – veikiau patirčių vizualizavimas, stabilesnių potyrių, būsenų įvaizdinimas. Jam tai išeina stebėtinai lengvai. Gal dėl to, kad nesistengia nieko pakeisti, į pasaulį siūlo pažvelgti taip, kaip jį suvokia pats. Nepagražindamas ir nepataikaudamas, tik atvirai demonstruodamas tai, ką jame mato. Jo fotografija – jo pasaulio suvokimas, kur būties, egzistavimo ir išnykimo momentai yra neatsiejami, visada greta. Bet tai nereiškia, kad visa tai pasiekiamą tik jam ir negalėtų būti patiriama kitų. Panašu, kad būtent tos atitinkamos patirties, kurią inspiruoja jo kūriniai ir kuri vėliau išsiskleidžia suvokėjo sąmonėje, iš žiūrovo ir tikimasi. Kitaip dialogas tarp kūrėjo ir suvokėjo būtų neįmanomas, o būsenų sandaupos liktų uždaros ir nepasiekiamos. Ir, ko gero, tada ši fotografija prarastų savo prasmę.

A. Ostašenkovas.
Iš ciklo „Kitas krantas“,
1980

A. Ostašenkovas.
Rugsėjis, 1981

A. Ostašenkovas. Ilgai žiūrėjau į jūrą 2, 2004

A. Ostašenkovas. Ruduo vasaros kavinėje, 1995

TAVO AKIŲ ŠVIESOJ

Gintarė Dikšienė

Ta šviesa, kurią sugebi pamatyti manyje pačiomis tamsiausiomis akimirkomis, ir yra tikroji esatis. Tai yra mano pačios esmė. Ta pusė, kurią kartais pamirštu tyliai rusenant. Nuo Tavųjų akių nieko negaliu paslėpti. Esu apšviesta savo tyliojo kasdienybės, nors maniau esanti šešėliuose. Tavo mažų, bet išmintingų akių šviesoje tampa tikra ir tyresnė, nes tu mane matai tokią, kokia esu. Besistengiančią suderinti tai, kas subtilu, su tuo, kas chaotiška ir žemiška. Ir knyga mano rankose – atsvara tarp šių skirtingų dviejų pasaulių.

Skaitydama nusikeliu į nepažinias erdves, išnykstu su savo gyvenimo rūpesčiais, nukeliauju žemynais, tampa ieškotoja ir atradėja, gili ir nežemiška, tokia, kokia niekada nebūsiu tikrovėje, arba tokia, kokia esu viduj, bet neparodau. Žaviausia yra tai, kad juntų, jog kiekvieno iš mūsų gyvenimas yra tarsi nepakartojama knyga, verta perskaitymo ir citavimo. Savo mažais kasdieniais sprendimais, išmintingais pokalbiais prie kavos puodelio, chaotišku žaidimu su vaikais ar netikėtais pasivaikščiojimais, netradicinėmis auklėjimo paieškomis ir kūrybiškais santykių deklaravimais – kasdien mes kuriame nepakartojamas istorijas, niekur neparašytas, bet tikresnes už visas kada nors perskaitytas.

Tu ir esi ta knyga, verčiausia gražiausio viršelio. Tavyje jau yra įrašyta prasmė, kurią gali pritaikyti kaip pačią geriausią citatą. Tik nuo tavęs priklauso sakiniai, kuriuos parašysi rytoj. Tik tu nuspręsi, kurį puslapį verta pažymėti kaip labiausiai patikusį. O gal ir visa knyga bus vienas didelis išminties lobynas.

DAVĖJAI

Jono Šato atminimui

Augau žvejų šeimoje. Žuvies žvynais ir tinklais nuraizgytas mano vaikystės takas. Vis bandau ieškoti kitų kelių, bet vasara mane nuolat grąžina į tą prigimtinį šio krašto žmonių amatą. Ir kiek pamenu, nėra tokios vasaros, kuri nebūtų prakvėpusi karštai rūkyta žuvimi. Nėra tokių atostogų, kurių nepraleisčiau dūmų persmelktame žuvų kiemelyje.

Kartais atrodo, kad jau gimiau išrūkyta, pažymėta būti gimtojo kiemo ir savo senelio tąsa. Turinti malonę tęsti jo pradėtą davimo ritualą. Ir tas krikščioniškasis žuvies dalinimo gestas man įgauna transcendentinę, dvasinio ryšio ir abipusio visatos dėsnių reikšmę. Dalyvaudama sakraliniame davimo ir gavimo procese, jaučiuosi kurianti dvasinį ryšį: lyg įprasminčiau vieną iš svarbiausių dėsnių, lyg taip turėčiau galimybę išeiti iš savo ego ir priartėti arčiau nenusakomos esmės.

Nežinau, kaip aprašyti buvimą gera žuvies pardavėja. Ši frazė nuasmenina ir pasakyta garsiai tampa savotišku akibrokštu. Iš patirties žinau, kad dažniausiai atėję pirkti žuvies turistai mato tave tik kaip objektą, savotišką daiktą. Greičiausiai jie įsivaizduoja, kad esi tik žuvį parduodanti nereikšminga būtybė. Privalai savyje turėti tolerancijos ir mandagumo, vidinio orumo ir kultūros, kad nepasakytum netinkamų ar įžeidžių žodžių, kai pavargę nuo saulės žmonės bando patys nustatyti žuvies kainas ar randa šimtus priežasčių prie ko prikibti arba tiesiog principingai pasiderėti. Privalai būti lankstus ir išradingas, mokėti prisitaikyti prie kiekvieno žmogaus nuotaikos ir atlaikyti jų emocijų audras. Turi žinoti, kada patylėti, o kada pasakyti palaikančius žodžius. Nes tai nėra tik žuvies pardavimas su aiškia, nustatyta kaina. Beveik visada tai yra improvizacija su psichologinės asmenybės analizės priemonėmis. Privalai žinoti, iš kurio žmogaus prašyti tiek, kiek reikia, o kuriam – kainą gali nuleisti.

Vasarą stovėdama už vitrinos, dažnai pagaunu save ieškant išminties praeityje. Kai nežinau, kaip elgtis, mintimis kreipiuosi į senelį, prašydama jo patarimo. Ir beveik visada sulaukiu vidinio atsakymo. O kartais atrodo, kad jis visai šalia – žvelgia į mane savo žydromis akimis ir beria nepamatuojamus išminties perlus. Atrodo, lyg girdžiu jį tariant: „Prisimink, Gintaryt, kad dažniausiai reikia pakelti kainą tam, kuris labiausiai derasi. O truputį nuleisti, kai neprašo. Nes dažniausiai derasi tie, kurie ir taip daug turi. Kuklus žmogus, nors ir yra neturtingas, bet turi savo vidinę vertę.“ Ši kažkada senelio tarta frazė mane lydi kaip taisyklė: dažniausiai gyvenimas gaili tiems, kurie patys neduoda. Didžiausia sėkmė aplanko besidalinančiuosius.

Dažnai susimąstau apie paprasto, bet nuoširdaus žmogaus vertę. Kiekvieną vasarą vis pajaučiu ryšį su praeitimi. Ir lyg per rūką išnyra senelio veidas. Tas gilus žydrų akių žvilgsnis, švelnus ir visa aplink nuskaidrinantis šypsny. Ir jo duodančios, dūmais persmelktos rankos. Daugumai žmonių – jis tas garsusis Jonas, legendinis žuvų kiemo „Tik pas Joną“ įkūrėjas ir niekad nemirštanti šio kiemo dvasia. Tačiau mums ir artimiau jį pažinojusiems jis visada išliks tiesiog SENELIS. Savo gerumu papirkęs net pačius rūščiausius. Tas, kuris vaikams nemokamai dalindavęs ešeriukus, o už surinktas „šyškas“ negailėdavęs kelių litų saldainiams. Tas, kurio kiekvienas žodis – išjaustas ir teisingas, nes pamatuotas paprasto žmogaus patirtimi. Mums jis SENELIS, kurio atminimas kiekvieną dieną įkvepia būti šiek tiek geresniems. Mums jis ne tik SENELIS, bet viskas, apie ką kiekvieną dieną sukasi mūsų gyvenimas žuvų kiemelyje.

Kaskart vis giliau suvokių – netiesa, jog žmonės negrįžtamai iškeliauja. Jie nuolat mus stebi ir nebyliai moko. Legendos nemiršta. Jos gyvos tol, kol jas prisimena ir apie jas galvoja, kol jų kažkada ištarti žodžiai kitų lūpose skamba kaip pamokanti išmintis. Nereikia būti išskirtiniam, kad būtum didis žmogus. Dažnai užtenka tik didelės ir atviros širdies.

Ir vėl vasara, todėl viduje juntu prabudusį kvietimą ir nenusakomą žodžiais, dūmuose paskendusį šauksmą. Prigimtinė trauka dalintis, šypsotis ir duoti mane grąžina iš bet kokios gyvenimo situacijos, atitraukia nuo pagrindinių darbų, pareigų.

Mano vasaros kvepia rūkyta žuvimi ir be galo svarbiu davimo–gavimo ryšiu. Šis nenusakomas virsmas kartais pasako ir tai, kuo noriu būti. Davėja.

2019 m. birželis,
parašyta kūrybinių dirbtuvių metu Eduardo Jonušo namuose

SMĖLIO JAUSMAS

Vakar vėl apėmė nenumaldomas noras keliauti per kopas. Lipdama laiptais ir galų gale užkopusi prie Saulės laikrodžio, niekaip negaliu liautis galvojusi, kad stoviu ant kapų. Keista matyti, kaip didingi dalykai sunyksta, o apie jų išskirtinumą užsimenama tik pasakojimuose arba nuotraukų albumuose. Kažkada ši garsioji Parnidžio kopa buvusi galinga, vėjų pustoma stichija, grasinusi savo smiltimis užpustyti artimiausius kaimus. Niekas nesusimąstė, kad ta galingoji kopa, palaidojusi ne vieną kaimą, gali būti taip lengvai įveikta vėjo, žmogaus ir žalumos.

Kopos, kapai. Žvelgdama Grobšto rago link, mąstau apie šių dviejų žodžių gramatinį ir semantinį panašumą. Kopos tikrai kažkam virto kapais. Šių žodžių sąsajos man perša mintį, kad kalba yra pats išmintingiausias žmonių sukurtas reiškinys, per garsą susiejanti vaizdą, gestą, jausmą, potyrį, gyvenimišką patirtį, bet taip pat atnešanti tiek daug netikslumų, tiek daug nesusipratimų. Bet šįkart aš ne apie tai. Mąstau apie istoriją. Apie kadaise tuo pačiu taku kaip ir ašėjusio žmogaus pėdsakus, išnešiotus smėlio ir pranykusius laike, lyg niekada ir nebuvusius. Apie tai, kad mus sujungia vietos, bet išskiria laikai, visai taip pat, kaip pranyksta laike žmonių pėdsakus išpustantis vėjas. Smiltelė padengia smiltelę, ir tavo gyvenimas tampa nereikšminga pustymo drama. Ir ta gyvenimo patirtis tampa tokia neįkainojama, bet kartu ir besikartojanti.

Einu ir mąstau apie laiko begalybę, beskiriančią mane nuo tų, kurie užpustyti guli amžiams po mano kojomis. Apie vos prieš šimtus metų čia gyvenusius kuršininkus, savo vargana būtimi buvusius laimingesnius už daugelį dabartinių gyventojų. Įsivaizduoju seną žveją, grįžtantį namo tuščiais tinklais ir besidairantį varnų, kad tik netektų badauti, kad tik šeima nepatirtų nepriteklaus. Regiu atviras, vėjo skrodžiamas erdves tarp jūros ir marių. Ir taip, kaip aš dabar žvelgiu nuo Saulės laikrodžio į jūrą, kažkada senieji kuršininkai taip pat žvelgdavo į ją, tikėdamiesi sulaukti ramesnio vėjo, pilnesnių tinklų, sotesnio rytojaus. Dabartinės mano akys tesiekia pamatyti grožį, jos ieško sielai ramybės, nori atgauti pusiausvyrą, dvasia ieško atokvėpio nuo greito ir chaotiško gyvenimo tempo. Susimąstau: o kaip būdavę anuomet? Įdomu, ar nerijos senbuviai į jūrą žvelgdavę tik kaip į prasimaitinimo šaltinį, o gal jūra jiems irgi būdavusi paguoda, atokvėpis, įkvėpimas? Mane domina praeityje gyvenusiujų ir dabartinių kartų sąlytis, jokiuose istoriniuose šaltiniuose nepaminimas žmogaus sielos gylis, subtilioji, besigrožinti pasauliu ir siekianti pajusti grožį bei harmoniją *homo sapiens* pusė.

Ak, kaip norėčiau išgirsti kuršininkų balsus, bent dieną pajusti jų gyvenimo realybę, kad galėčiau suvokti, ką jiems reiškė ši unikali žemė, ką jie patyrė, ką jautė. Svarstau, ar jiems buvo baisu gyventi smėlio pustomoj žemėj? Ar eidami miegoti jie nesvarstė apie tai, kad kitą rytą gali nepraverti savo namų durų? Man įdomu, kodėl jie nepaliko šios pavojingos vėjų žemės, matydami smėlio užpustytas teritorijas ir jo keliamus pavojus, priversti nuolat perkelti savo namus, kad šie nebūtų užpustyti?!. Galbūt jie turėjo kokį slaptą tikėjimą, gal jautėsi ypatingi, neliečiami? Kad ir koks būtų atsakymas, tikiu, kad jie negalėjo taip lengvai palikti savo namų, nes, kaip ir aš, jautė sąsają su gamta ir vienovę su kažkokia nenusakoma esatimi, kuri čia atsiskleidžia ypatingai.

ŽIEMOS AKISTATA

Prisipažįstu, kad būdama paauglė svajodavau kuo greičiau pabėgti iš šio atskirto pusiasalio. Atėjus rudeniiui gatvės ištuštėdavo, o kurortinės pramogos pasilikdavo tik atmintyje. Likdavo nyki kasdienybė su tais pačiais veidais ir mintinai žinomomis istorijomis, gandais ir pabodusiais gyvenimo scenarijais. Tada man toks gyvenimas atrodė labai nuobodus, perdėtai dramatiškas. Tačiau gamtoje rasdavau ramybę ir prieglobstį. Kuršių nerijos gamta neprilygo iškiliausiems Europos miestams, kuriuose trumpam teko viešėti. Niekur kitur nesijaučiau tokia tikra, sugrįžusi į save, prisilietusi prie esaties gilumo, stichijų tikrumo, kaip čia, tarp vandenų. Jos savitumas, bekintantis kraštovaizdis atspindi pačią žmogaus esatį – nuolatinę kaitą, laisvės siekį, norą būti nevaldomam, neapibrėžtam, įstabiam, nepakartojamam. Būtent gamtos stichijų ilgesys mane nuolat sugrąžindavo. Niekur kitur nesijaučiau savimi, tokia tikra, nedaloma visatos dalimi, kaip stovėdama vėjų blaškomos kopos viršūnėje, klausydamasi beribės jūros ošimo, stebėdama siautulingųjų marių blaškymąsi, jusdama pušų viršūnėmis ataidinčio miško gausmą.

Žvelgdama į Nidą nuo didžiosios kopos, susimąstau apie tylią ir ramią vietinių žmonių kasdienybę. Turistams apleidus gatves ir bobų vasaros tinklams apraizgius neringiškų dienas, iš triukšmingos vasaros jiems tenka sugrįžti į tylią egzistenciją. Nebelieka pastangų įtikti turistams, nebereikia glaustis suplėkusiuose rūsiuose ar plušti betvarkant butus poilsiautojams. Sugrįžus į realybę, belieka pažvelgti tik savo vidun ir iš naujo stoti akistatom su tikroju savo veidu. Ateina metas tikrajam šios žemės metamam išbandymui: ar nutilus bruzdesiui ir dirbtinam skubėjimui tau pakaks drąsos susidurti su didžiausiu gyvenime kritiku – pačiu savimi?

Vėjas kyla ir draiko mintis lyg tas bejėgės pušeles. Kaskart keliu sau klausimą: kodėl vieni žmonės čia vis sugrįžta ir daugiau be Neringos nebegali, o kiti, ją palikę, bėga neatsisukdami? Smėlėtoji žemė randa atsakymus, nes ji puikiai atsirenka ir pamatuoja kiekvieną, įkėlusį čia koją. Iš sąmonės gelmių, lyg senojo kuršininko išminčiaus pakuždėtas, mane pasiekia tinkamiausias atsakymas: šio krašto gyventojas turi būti tikras. Tikras tuo, ko nori ir kuo tiki. O visi kiti, neišlaikę tikrumo ir akistatos su savimi egzamino, anksčiau ar vėliau sprunka į kitą krantą. Lieka tie, kurių nebaugina galimybė pažinti tikrąjį save. Stichijų palytėti, jie išmoksta prisitaikyti ir gyventi šios nuostabiosios žemės ritmu.

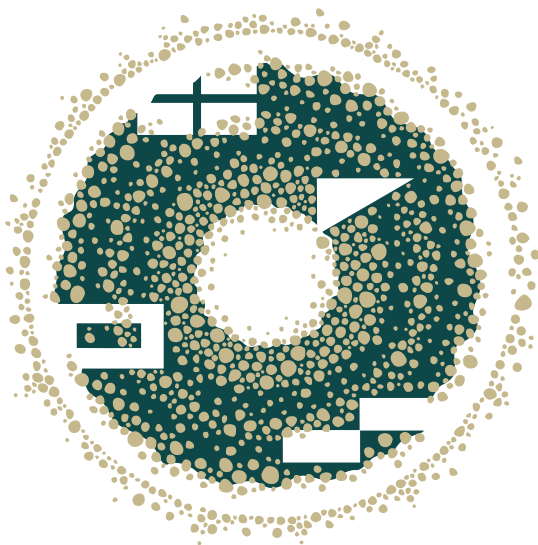
Aleksandras Ostašenkovas. 1980 m.

KULTŪROS METAI

Istorinė ekskursija – šokio spektaklis „Užpustyti“ (režisierė Agnija Šeiko)
ant Parnidžio kopos Nidoje. 2019 m.

NERINGA

LIETUVOS KULTŪROS SOSTINĖ
2021

Gruodį Neringoje pristatytas naujas prekės ženklas, skleidžiantis žinią, kad 2021-aisiais Neringa taps Lietuvos kultūros sostine. Neringai tekusį titulą reprezentuos ir prekės ženklą lydės šūkis „Neringa – kultūros sala“.

Užduotis sukurti prekės ženklą buvo patikėta Vilniaus dailės akademijos Klaipėdos fakulteto studentams. Prekės ženklo sukūrimas tapo septynių kursinių darbų ir vieno bakalauro darbo temomis. Formuojant prekės ženklo sukūrimo užduotį akcentuota, kad jis privalo perteikti Neringos, kaip vietovės, jausmą ir tapatybę bei kultūros sostinės paraiškos „Neringa – kultūros sala“ koncepciją.

Užduotį labiausiai atitiko Gabrielės Račkauskaitės bakalauro darbas (jo vadovas lektorius Martynas Lapas). Su G. Račkauskaitės sukurtu prekės ženklu vėliau dirbta ieškant patrauklesnio užrašo, tobulinant vizualizaciją (kuratoriai prof. Alvydas Klimas, lektorius Martynas Lapas).

Pirmąją prekės ženklo sluoksnį formuoja baltiškos saulės, gintarinio skridinio, ugnies žiežirbų rato (degant nendrinėms skulptūroms) simbolių sujungimas. Šių simbolių spalvinės paletės nulemia ir pirmojo plano spalvinį ženklo sprendimą. Antrojo plano ženklo spalva sudaryta sujungus mėlyno daiktų rūbų spalvą su Kuršių marias kasmet nudažančių dumblių spalva.

Atspindint legendą apie milžinę Neringą, kuri iš savo prijuostės pildama smėlių suformavo Kuršių neriją, ženklas smulkinamas iki smėlio grūdelių, išlaikant jau numatytą formą. Taip sukuriamas ženklo trapumo ir nuolatinio kintamumo įspūdis. Prekės ženkle taip pat įkomponuoti Neringos gyvenviečių simboliai, esantys ir miesto herbe.

Gabrielė Račkauskaitė: „Kūrybiniame procese remiausi kultūros sostinės paraiškos „Neringa – kultūros sala“ struktūra 4+1. Gilinausi į Neringos istoriją, legendas, ieškojau asociacijų, analogų, Neringos kultūrinių prasmų. „Kultūros salos“ sąvoka savaime padiktavo ženklo formą. Kultūros sostinės ženklo intensyviai kūriau 4–5 mėnesius, paskui jį tobulinau. Skaičiuojant nuo pradinio eskizo iki finalinio etapo praėjo kone pusantros metų. Ne kartą vykau į Neringą, fotografavau įvairias vietas. Norėjosi, kad kultūros sostinės kontekste šį Neringos ženklo pajustų, suprastų ir ribotus funkcinius gebėjimus turintys asmenys. Taip gimė ženklo adaptacija regėjimo negalią turintiems žmonėms.“

Vilniaus dailės akademijos Klaipėdos fakulteto dekanas prof. Alvydas Klimas: „Šis projektas – puikus pavyzdys, kaip regioninė aukštoji mokykla gali prisidėti prie tokių reikšmingų projektų įgyvendinimo. 2017 m. kultūros sostinės ženklo VDA studentai kūrė Klaipėdai. Džiugu, kad administracinės struktūros pasitiki studentais ir dėstytojais. Pavadinčiau tai vietiniu reiškiniu, kuriame dera paminėti Neringos mero pavaduotojo Narūno Lendraičio indėlį. Realybė parodė, kad Klaipėdos kultūros sostinės ženklas prigijo ir yra sėkmingai naudojamas iki šiol.“

Būtina griauti mitus, kad studentai yra nepakankamai profesionalūs tokiems svarbiems darbams. Už studentų stovi dėstytojai, patariantys ir pakreipiantys darbą gero rezultato link. Tačiau pirmasis žingsnis yra pasitikėjimas. Kai jis yra, visi stengiasi pateisinti lūkesčius. Šiuo atveju labai didelį darbą padarė žmonės, kurie kūrė Neringos – Lietuvos kultūros sostinės koncepciją, suformulavę išskirtinę idėją. Ženklo vertė nėra apibrėžiama tik grafinio dizaino kaina. Ženklo vertę sudaro ir tie, kurie suformuluoja idėją, darbą. Gavę užduotį, studentai vadovavosi šiuo konkrečiu idėjiniu pagrindu.

Prekės ženklo paskirtis – iliustruoti tam tikrą paslaugą ar veiklą, kurti paslaugų ar prekių grupei pridėtinę vertę. Ženklas skatina veiksmą, verslą, kviečia publiką atvykti. Tai viena iš jo funkcijų. Kita vertus, ženklas yra tik detalė ištisoje dëlionėje. Ji jungiasi su visa visuma – renginiais, įvykiais. Tik laikas parodys, kokia yra tikroji ženklo vertė. Ženklo gali sugadinti įvykiai, paneigiantys jo vertybes.“

Parengė Jovita Navickaitė-Petrikienė

NERINGOS MUZIEJUOSE – NAUJI EKSPONATŲ LOBYNAI

Dr. Lina Motuzienė

Svarbi *Neringos muziejų* misija yra ieškoti, rinkti, kaupti muziejines istorines vertybes, bylojančias apie unikalią Kuršių nerijos istoriją ir kultūrą. Jau antrus metus iš eilės *Neringos muziejai* Neringos miesto gimtadienio renginių programoje pakvietė į naujų eksponatų, sukaupų per 2019 metus, pristatymą visuomenei, siekdami ne tik supažindinti vietos gyventojus ir svečius su įdomiais, retais eksponatais, bet ir propaguoti naują muziejaus, kaip atviros erdvės bendruomenei, įvaizdį. Per vienerius metus įsitaigai pavyko įsigyti 72 eksponatus, kai kurie jų muziejininkams buvo padovanoti. Už šio skaičiaus slypi dideli kultūriniai klodai, įdomios istorijos, intriguojantys eksponatų patekimo į *Neringos muziejus* liudijimai.

Prieš kelerius metus *Neringos muziejų* fondai pasipildė išskirtinę vertę turinčiais senaisiais leidiniais iš Liudviko Rėzos ir Kristijono Donelaičio palikimo. 2019 m. pabaigoje pavyko nupirkti dar vieną Karaliaučiaus universiteto profesoriaus Liudviko Rėzos 1824 m. Tilžėje parengtą ir išleistą Bibliją „Biblia. Tai esti: Wissas Szwentas raštas Seno ir Naujo Testamento, Lietuviškai perstatytas, iš naujo perveizdėtas Ir ketvirtą kartą išspausťas“, reikšmingai papildžiusią žymaus žemiečio kaupiamą archyvinį palikimą.

Senųjų leidinių archyvinius lobius *Neringos muziejuose* taip pat papildė reti lituanistiniai spaudiniai: Hermano Zudermano (*Hermann Sudermann*) „Litauische Geschichten“

Prof. Liudviko Rėzos 1824 m. Tilžėje parengta ir išleista Bibliją

Bloknotas odiniu viršeliu. Sidabrinėje plaketėje įrašyta „Mjr. Jonui Pyragiui sakališkam skrydžiui atminti (75 km). Nida, Palanga. Asmeniškų pagarboj Gregoras Heidrikis“

Suvenyrinė lėkštė su užrašu „Littuania in aeternum“

Suvenyrinis porcelianinis indelis „Ostseebad Nidden Kur. Nehrung“ (apie 1910 m.). Ullos Rebentisch iš Vokietijos dovana

(„Lietuviškos apysakos“). Berlin, 1917; F. M. Putzgerso „Historischer Schul-Atlas“ („Istorinis mokyklos atlasas“). Bylefeldas, Leipcigas, 1934; „Auszug aus dem Lehrbuch der litauischen Sprache. I Teil („Ištrauka iš lietuvių kalbos vadovėlio“, I dalis). Memel (Klaipėda), 1934.

Suvenyrinė lėkštė su užrašu „Littuania in aeternum“ nukelia mus į XIX a. Karaliaučiaus universitetą (Albertiną), kur veikė keletas studentų korporacijų (*Corps Masovia*, *Corps Baltia*, *Corps Hansea*), tarp jų ir *Corps Littuania*, vienaip ar kitaip atspindėjusių regioninio identiteto apraiškas. *Corps Littuania* buvo seniausia Karaliaučiaus universitete, jos veiklos pradžia (1820–1821) yra susijusi su Rytų Prūsijos Lietuvos žemių sąjungos susivienijimu (vok. *Landsmannschaft Littuania*), kuris buvo visų studentų korporacijų Albertinoje sudėtinė dalis (*Allgemeine Burschenschaft*). Šią studentų korporaciją įkūrė nariai daugiausia buvo kilę iš Prūsijos (Mažosios) Lietuvos, t. y. iš Gumbinės ir Klaipėdos apskričių. Muzejiaus kolektyvą ypač pradžiugino faktas, kad pirmasis *Landsmannschaft Littuania* vadovas buvo teologas Karlas Eduardas Cygleris (*Karl Eduard Ziegler*), kuris 1829 m. atvyko į Juodkrantės parapiją ir dirbo joje iki 1831 metų. Dar vienas įdomus faktas, susijęs su šiuo eksponatu: būtent studentų korporacijos *Littuania* nariai dar XIX a. viduryje atrado Rambyną kaip vasaros šventės (birželio pabaigoje) vietą. Šią tradiciją XIX a. pabaigoje tęsė jau Prūsijos Lietuvos kultūrinės draugijos su Vydūnu priešakyje.

Karaliaučiaus universitete veikusi *Littuania* yra bene pirmoji su Lietuva susijusi vokiškos tradicijos studentų organizacija. Jos veiklos pradžia datuotina 1820–1821 m., kai buvo įkurta *Landsmannschaft Littuania*. Draugijos narių sąrašas pateiktas 13 pavardžių. Suvenyrinė lėkštė atvėrė įdomų šio krašto istorijos ir kultūros puslapį ir pagrįstai atsidūrė Kuršių nerijoje, primindama Karlą Eduardą Cyglį. Studentų korporacijos turėjo ne tik savo patalpas, kur vykdavo sueigos, bet ir savo atributiką: kepurėles, vėliavas, juostas, suvenyrus. *Littuania* nariai pirmąkart viešai pasirodė su žalia, balta ir raudona spalvomis. Atkreiptinas dėmesys, kad vėliau šios spalvos tapo Mažosios Lietuvos vėliavos spalvomis.

Suvenyrinė lėkštė buvo pagaminta žymioje Vokietijos porceliano ir keramikos manufaktūroje „C. T. Altwasser Germany“, įkurtoje 1845 metais. Prabėgus keliems dešimtme-

čiams, fabriko produkcija išgarsėjo kokybiškų ir meniškų gaminių kūrimu, buvo lyginama su garsiosiomis Berlyno ir Meiseno porceliano manufaktūromis. Šis faktas rodo, jog Karaliaučiaus universiteto studentų organizacija *Littuania in aeternum* kreipė nemenką dėmesį estetiškiems organizacijos suvenyrams su organizacijos simbolika, taip pat turėjo ir finansinių galimybių tokiems suvenyrams gaminti.

Į *Neringos muziejų* fondus pateko unikalus eksponatas – didelio formato „Lietuvos kelių žemėlapis“, spausdintas 1933 metais. Tai ne tik žemėlapis, bet ir tos epochos liudininkas, nes žemėlapio paraštėse sutalpinti reklamos skelbimai, atskleidžiantys poilsio, paslaugų, spaudos ir kt. verslo ypatumus, daugiausia Klaipėdos krašte. *Neringos muziejams* buvo labai svarbu nupirkti minėtą žemėlapį, nes didelė dalis reklaminių skelbimų yra susiję su Juodkrantės ir Nidos poilsio industrija. Šią naują XIX–XX a. sandūroje Kuršių nerijoje pradėtą verslo kryptį ir kultūros fenomeną atskleidžia kelios dešimtys *Neringos muziejų* 2019 m. įsigytų, taip pat įstaigai padovanotų suvenyrų: porceliano gaminiai, atvirukai, fotografijos, meno kūriniai su Kuršių nerijos kurortine simbolika. Ypatingą dovaną – suvenyrinį porcelianinį indelį „Ostseebad Nidden Kur. Nehrung“, pagamintą apie 1910 m., *Neringos muziejams* padovanojo Ulla Rebentisch iš Vokietijos. Suvenyras perduotas šią vasarą Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos surengtame pokalbyje mokslo kavinėje. Ne vieną dešimtmetį atostogaudama Nidoje, Ulla Rebentisch turi sentimentų Kuršių nerijai, todėl šį suvenyrą ji nupirko Vokietijos antikvarinėje parduotuvėje specialiai *Neringos muziejams*.

Dar vienas eksponatas liudija išskirtinį Nidos istorijos epizodą – Sklandymo mokyklą. Tai Jonui Pyragiui (1902–1975) priklausęs 1935 m. ypatingai odiniu viršeliu įrištas bloknotas, papuoštas meniška sidabro plokšte su vardiniu įrašu. Sidabrinėje plaketėje įrašyta „Mjr. Jonui Pyragiui sakališkam skrydžiui atminti (75 km). Nida, Palanga. Asmeniškąjį pagarboj Gregoras Heidrikis“. Jonas Pyragius – karo lakūnas, aviacijos majoras, sklandytojas, 1934–1935 m. dirbęs Nidos sklandymo mokyklos viršininku. Kelių Lietuvos aviacijos rekordų autorius. 1946 m. Jonas Pyragius emigravo į Australiją, gyveno Rydleitone, dirbo darbininku. Aktyviai dalyvavo lietuvių išeivių visuomeniniame gyvenime, tvarkė Adelaidės lietuvių namų muziejų, dalyvavo ramovėnų veikloje.

Su šiuo unikaliu eksponatu susijusi dar viena istorija. 2019 m. vasarą Nidoje pasaulio lietuvių bendruomenių lyderių suvažiavimo metu Kuršių nerijos istorijos muziejų aplankė Jono Pyragiaus anūkas Antanas Čibiras, pirmą kartą išgirdęs informaciją apie jo seneliui dovanotą bloknotą. Susitikęs su Neringos kultūros atstovais, Jono Pyragiaus anūkas džiaugėsi pagarbų Neringos miesto dėmesiu senelio atminimui ir pažadėjo peržiūrėti šeimos dokumentų ir fotografijų archyvą, susijusį su Jono Pyragiaus laikotarpiu Nidoje, jį nuskečiuoti ir persiųsti *Neringos muziejų* specialistams. Šiandien Antanas Čibiras yra Australijos lietuvių bendruomenės krašto valdybos pirmininkas, jo mama Ona Dalia Gordon, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, vykdydama tėvo valią, surinktą mjr. Jono Pyragiaus tarpukario lietuviškų apdovanojimų ir ženklų kolekciją padovanojo Lietuvos aviacijos muziejui.

Neringos muziejai pradėjo naują strateginę veiklos kryptį – formuoti Neringos miesto tarybinio laikotarpio archyvą. Mes, muziejaus darbuotojai, tikimės didesnio ir vietos gyventojų aktyvumo, įsitraukiant į Neringos bendruomenei ir visai visuomenei reikšmingą kultūros paveldo aktualizavimo ir išsaugojimo veiklą.

GINTARAIŠ PABARSTYTOS ISTORIJS

Asta Jankauskienė

Mėgstantys skaityti vaikai į savo knygų lentynėlę gali įsidėti naują knygėlę – Z. Gėlės ir I. Simonaitytės literatūrinių premijų laureatės Daivos Molytės-Lukauskienės pasakaites „Kaip kiras gintarus rinko“.

Žaismingas iliustracijas gintarinėms istorijoms sukūrė pati autorė.

Paklausta, kokiais takeliais vaikšto jos Mūza ir kada ji kuria, D. Molytė-Lukauskienė sako esanti nuolatiniame kūrybos vyksme – toks jos gyvenimo būdas. Kartais kūrybos metas – darbo valandos prie kompiuterio. O būna, kad netikėtai užklydusią mintį užsirašo mobiliajame telefone arba įkalba į diktofoną, nes jei paleidi ją, mintis lyg paukštis negrįžtamai išlekia nežinoma kryptimi. Eilėraščiui parašyti reikia tylos. Kartais tik popieriaus ir rašiklio. O kartais norisi atitolti nuo žodžių ir panirti į spalvų pasaulį.

Prisimindama savo pirmąjį mokytoją – vaikams rašyti skatinusį poetą M. Vainilaitį, vėliau kūrybai įkvėpusius O. Baliukonytę, S. Gedą, J. Vaičiūnaiteį, V. Bložę ir daugelį kitų, vertinanti jų patarimus ir sauganti laiškus, kūrėja sako visada norėjusi kalbėti savo balsu. Ir pripažįsta, kad tai nėra lengva. Beje, prie savo gyvenimo ir kūrybos mokytojų poetė priskiria ir vaikus. Tik reikia jų klausytis.

Kurti pasakaites mažiesiems autorę įkvėpė viena rami ir saulėta diena prie jūros. Nurimus vėjui pajūrio gaiva mėgavosi visi – suaugusieji ir vaikai, jų amsintys šuneliai ir klykaujantys paukščiai. Vaikštinėdami pakrante, žmonės rinko gintaro gabalėlius. Patyrę gintaro gaudytojai graibštais maišė jūros vandenį, savo tinkliniu samčiu pasemdami ir žuvų, ir žolių, ir didesnių gintaro gabalų.

Savo knygą pristato autorė Daiva Molytė-Lukauskienė

Įspūdis buvęs stiprus, tad grįžusi namo savo potyrius ir emocijas menininkė užsirašė. Taip gimė pirmosios pasakaitės, publikuotos periodinėje spaudoje. Galiausiai pasakojimai sugulė į dailiai iliustruotą knygėlę vaikams.

D. Molytė-Lukauskienė, jau porą dešimtmečių gyvenanti ir kurianti pajūryje, sako, kad jos naujosios knygėlės veikėjai ir vaizdiniai nėra atsitiktiniai. Ne vienerius metus ji gyveno „paukštyne“, t. y. rašė suaugusiems skirtą eilėraščių knygą „Baltojo kiro giesmynai“ ir nutapė ne vieną paveikslą su paukščiais, tad kiras, gavęs Aidžio Vakario vardą, natūraliai tapo pagrindiniu pasakaičių personažu.

Įkvėpimo, kurdama pasakaites, autorė sėmėsi ne tik iš aplinkos, bet ir vartydama M. Gimbutienės tyrinėjimų sąvadą „Senovės lietuvių deivės ir dievai“. Įdomios medžiagos rašytoja rado ir Rytprišių krašto muziejuje Vokietijoje, kuriame sukaupta daug įdomios informacijos apie mūsų kraštą, o gintaro gaudytojai įamžinti tapybos darbuose.

„Vaikai – labai reikli auditorija, bet jiems nereikia pataikauti, – tikina autorė. – Juos reikia sudominti ir įtraukti į kūrybos procesą. Tiesa, pasakaitės, tūnojusios sąžmonėje, tarsi užsirašė pačios, o štai prie piešinių teko paplušėti.“ Kurdama iliustracijas knygai, rašytoja bendravo su mažaisiais skaitytojais, surengė ne vieną kūrybinių dirbtuvių užsiėmimą. Pasakodama rodydavo piešinius ir stebėdavo vaikų reakcijas. Jie noriai įsitraukdavo į kūrybos vyksmą, jiems patiko nuotykiškai apipintos gintaro atsiradimo, rinkimo ir jo panaudojimo istorijos.

Jei knygėlės skaitytojai manys, kad atpažino personažą, kad jis turi prototipą, kad net vardai susiję su tikrove, tai autorė tikina, kad visi veikėjai išgalvoti, kartais iš kelių prototipų sukurtas vienas. „Kūryba ir žavi tuo, kad vaizduotėje gali būti ir žmogumi, ir paukščiu, ir gyvūnu. Suteikti herojui įvairių bruožų. Kalbėti drąsiai apie visus ir viską. Apgyvendinti kūrinyje kur nors sutiktus personažus. Nukeliauti nežinia kur“, – sako pasakaičių kūrėja.

O mažiesiems tik to ir reikia – paslapčių ir intriguojančių pasakojimų. Rašytoja įsitikinusi, kad net šiame modernių technologijų amžiuje vaikams reikia pasakų, reikia nuo mažų dienų kartu skaityti ir jas aptarti. Autorė tikisi, kad gintarinės pasakaitės sužadins mažųjų skaitytojų smalsumą, o įtaigios iliustracijos pakutens vaizduotę...

2019 METŲ NERINGOS KULTŪROS ĮVYKIŲ APŽVALGA

Rengdami šį „Dorės“ numerį, išplatinome klausimyną, prašydami išskirti, kas 2019 metais kultūros gyvenime buvo reikšminga, įdomu, netikėta, nauja, o kas verčia nerimauti? Sąmoningai neaprašinėjome tradicinių, daugelį metų vykstančių vasaros festivalių – jie atskleisti tik tiek, kiek juose pastebėta kaitos ir naujumo. Atsakymų pagrindu parengėme šią apžvalgą.

Reikšmingiausi, išskirtiniai

- **Nidos meno kolonijos indėlis 58-ojoje Venecijos šiuolaikinio meno bienalėje** pristatant operą-performansą „Saulė ir jūra (Marina)“, pirmąkart istorijoje atnešusią į Lietuvą „Aukštinį liūtą“ (apie tai plačiau šių metų „Dorėje“ – interviu su dr. Rasa Antanavičiūte).
- **Per vienerius metus pristatyti trys tik Neringai skirti mokslo darbai:** prof. dr. Vasilijaus Safronovo „Migrantai ir pabėgėliai Kuršių nerijoje XX amžiaus viduryje“, doc. dr. Nijolės Strakauskaitės „Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m.“, dr. Aurelijos Mykolaitytės „Kuršių nerija lietuvių literatūroje: kultūros atminties paradigmos“.
- Prasidėjusi **Nidos kultūros ir turizmo informacijos centro „Agila“ rekonstrukcija** tapo tikru iššūkiu. „Nors pastato nugriovimas nėra kultūros įvykis, bet „Agilos“ vietoje atsiradusi duobė neabejotinai yra reikšmingiausias 2019 m. kultūros pokytis. Duobėje bus pastatytas naujas pastatas, kuris, neabejoju, atvers naujas galimybes ir taps tikrai dideliu Vakarų Lietuvos kultūros įvykiu (dr. R. Antanavičiūtė, dailėtyrininkė, kultūros vadybininkė, buvusi VDA Nidos meno kolonijos vykdančioji direktorė).
- **Istorinė ekskursija – šokio spektaklis „Užpustyti“ ant Parnidžio kopos Nidoje** – kelionė laiko spirale (lietuvių ir vokiečių kalbomis), pasakojanti apie užpustytus nerijos kaimus, čia gyvenusius ar trumpam stabtelėjusius žmones. Režisierė – Agnija Šeiko, garso režisierius, kompozitorius Kristijonas Lučinskas, tekstų autorė Sonda Simana, kostiumų dizainerė Sandra Straukaitė. „Netradicinis spektaklis išskirtinėje erdvėje, kviečiantis naujai pažvelgti į šokio meno galimybes pasakoti istoriją“ (dr. Laura Juchnevič, Klaipėdos apskrities viešosios I. Simonaitytės bibliotekos direktorė).
- Antrą kartą vykęs **Nidos forumas „Kaip mes statėme sienas“** sutraukė būrį Lietuvos ir užsienio intelektualų, universitetų studentų (tampančių renginio dalyviais tik po konkurso-atrankos), bendruomenės žmonių. Berlyne iškilusi mūro užtvara lėmė ir Europos padalinimą į dvi dalis bei tolesnę labai skirtingą Vakarų ir Centrinės bei Rytų Europos raidą. Dėl to neišvengiamai atsirado ir randasi skirtingi požiūriai į daugelį dalykų, taigi ir į Europos vienybę. Apie tai diskutuota Nidoje.
- Duris atvėrė kapitaliai suremontuota **Nidos prieplauka – vienas ryškiausių Nidos tapatybės ženklų**. 1976-aisiais pa-

statytas modernistinės architektūros statinys yra tapęs *nekilnojamojo kultūros paveldo objektu*, jo autorius architektas Alfredas Paulauskas (1928–2013). „Smagu, kad charizmatiškas, nors ir ne romantinės praeities laikų pastatas išliko toks, koks buvo“, – teigia dr. R. Antanavičiūtė.

Įvykiai, labiausiai orientuoti į ateitį

- **Vyriausybė Neringos savivaldybei perdavė Nidos ir Juodkrantės švyturius.** Juos bus siekiama atverti visuomenei ir pritaikyti turizmo tikslams. Pirmieji lankytojai Nidos švyturį galėjo apžiūrėti Neringos miesto šventės metu, registruodamiesi elektroniniu paštu.
- Skirtas Europos Sąjungos finansavimas **Preilos bibliotekos (buvusios senosios mokyklos) pastato remontui ir veikloms.** Tikimasi, tai taps impulsu Preilos bibliotekoje sukurti dar vieną pamario kultūros židinį. Projektas bus vykdomas Lietuvos ir Rusijos bendradarbiavimo per sieną programos lėšomis.
- Sujungti istorijos ir marių krantus kvietė pirmąkart Liudviko Rėzos kultūros centro surengtos **Juodkrantės kurorto dienos**, kurioms įkvėpimą davė dr. Nijolės Strauskaitės monografija „Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m.“
- **Neringa – 2021-ųjų Lietuvos kultūros sostinė – pristatė forumas „Kūrybinių rezidencijų plėtra Neringoje“.** „Manau, tokie renginiai purena dirvą ir sėja vaisingas idėjas ateičiai, kad šioje „kultūros saloje“ įvairių meno sričių kūrėjai rastų erdvę ir laiką naujiems kūrybiniais virsmams, projektams, užmojams subrandinti, vystyti ir įgyvendinti“ (Edita Anglickaitė-Beržinskienė, kultūros filosofė).

Forumo sumanytoja ir organizatorė
Edita Lubickaitė

- **Nidos meno kolonijai nuo rugsėjo 1-osios vadovauja nauja direktorė – Egija Inzule,** šioms pareigoms atrinkta iš 29 kandidatų. E. Inzule gimė Rygoje, o mokyklą baigė ir studijavo Šveicarijoje. Ji vadovavo įvairiems kultūros projektams tiek Šveicarijoje, tiek kitose Europos šalyse.

Edukacijos

- **Visus metus Juodkrantėje vyko renginių ciklas „Kails! Prūsų (Mažosios) Lietuvos kultūra ir istorija“,** kvietęs į knygų ir kulinarinio paveldo pristatymus, paskaitas, parodas,

kūrybines dirbtuves. **Pirmą kartą surengti kuršininkų kalbos kursai**, kuriems vadovavo dr. Dalia Kiseliūnaitė. „Skaitydami Kuršių nerijos senbuvų tekstus, galime labai asmeniškai ir giliai pajusti dvasinį ryšį ne tik su jais, bet ir su mus supančiu kultūriniu kraštovaizdžiu“ (Virginija Burbienė, Liudviko Rėzos kultūros centro direktoriaus pavaduotoja).

- Besidominčiusius rašymu sutelkė **Eduardo Jonušo namuose vykę kūrybinio rašymo kursai**, kuriuos vedė patyrusi kūrybinio rašymo dėstytoja, poetė, prozininkė, literatūros vertėja Laima Vincė (Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešosios bibliotekos projektas). Vidinio kūrybinio balso šalia suaugusiųjų ieškojo ir keturios Neringos gimnazistės, per tris dienas sukurta daug gerų tekstų. „Buvo labai netikėta ir nerealiai gera patirtis“ (Aušra Feser).

- **Kartu su Neringos muziejais Eduardo Jonušo namuose suorganizuotas pirmasis dailės pleneras mėgėjams**. Plenerui vadovavo iš užsienio į Nidą vasarai sugrįžęs tapytojas Rimas Didžpetris, visų dalyvių vieninai pripažintas nepamainomu mokytoju.

Netikėčiausi, labiausiai nustebinę

- **Trečiasis tarptautinis smėlio skulptūrų simpoziumas Juodkrantėje nustebino nauju formatu – skulptorių ir poetų bendru kūrybiniu procesu**. Asociacijos „Juodkrantės bendruomenė“ surengtam simpoziumui tradiciškai vadovavo Albertas Danilevičius. Be lietuvių ir užsienio kūrėjų, jame dalyvavo neringiškiei poetai Daiva Molytė-Lukauskienė ir Arūnas Balna.

- **Įamžintas Juodkrantės kurorto įkūrėjo Eduardo Štelmacherio atminimas**. Greta Juodkrantės bendruomenės namų iškilo ažūrinių formų rotonda. Istoriniuose atvirukuose tokia pasisėdėjimui skirta vieta buvo greta vilos „Monbijou“, kuri šiandien atlieka Juodkrantės bendruomenės namų funkciją. Greta rotondos įrengta ir vandenpilė.

- **Poledinė bumbinamoji stintų žvejyba pavaizduota Lietuvos banko proginėse monetose**, skirtose Lietuvos gamtai. Unikali Kuršių nerijos žvejybos tradicija užfiksuota 1,50 ir 10 Eur vertės nominaluose. Monetų averse vaizduojamas stintų gaudymo vaizdas žvelgiant iš viršaus į eketę, reverse – vaizdas po ledu.

- **Mindaugo Survilos dokumentinio filmo „Sengirė“ peržiūra Juodkrantės sengirėje** („Raganų kalno“ ekspozicijoje) – tai atvejis, kai pasirinkta netradicinė erdvė, jos atmosfera tapo meno kūrinio dalimi.

Kultūros iniciatyva (asmeninė, grupės žmonių)

- Neringos savivaldybė, Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija ir Lietuvos buriuotojų sąjunga **pasirašė memorandumą „NE plastiko bangai!“**, kuriuo siekiama mažinti vienkartinį plastikinių gaminių vartojimą. Neringa tapo pavyzdžiu – vienkartinio plastiko mažinimo banga nusirito iki šalies sostinės. „Manau, kad tai nemaža dalimi yra kultūros projektas, pagarbos aplinkai ir gamtai pavyzdys“ (Arūnas Burkšas, Neringos savivaldybės tarybos narys).
- **Isteigtas Kuršių nerijos garbės ambasadorių klubas.** Ambasadoriai skiria savo laiką, energiją, gerą valią ir talentą, neatlygintinai šviesdami visuomenę ir skleisdami žinią apie Kuršių neriją kaip UNESCO pasaulio paveldo vietovę. Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija ambasadorystę liudijančius ženklukus įteikė 29 išrinktiesiems.
- Klaipėdos apskrities viešoji I. Simonaitytės biblioteka (gavusi finansavimą iš Neringos savivaldybės) **paskelbė pirmąjį Stipendijos ir rezidencijos konkursą.** Stipendiją laimėjęs rašytojas Laurynas Katkus vieną mėnesį rezidavo Nidoje, Tarptautiniame vertėjų ir rašytojų centre, ir kūrė esė apie savo patyrimus Neringoje bei surengė kūrybos skaitymus Eduardo Jonušo namuose
- **Pervalkos 175-erių metų sukakties paminėjimas.** Neringos Viktoro Miliūno viešosios bibliotekos Preilos filialo iniciatyva Neringos praeitis atgijo iš gyventojų surinktose fotonuotraukose ir pasakojimuose apie keturias naujakurių šeimas: preiliškių Anos Meškovo, Monikos Jankauskienės, pervalkiškių Veronikos Jakaitienės ir Onos Bagonienės.
- **Vienas iš tarptautinio Thomo Manno festivalio koncertų pirmą kartą „nukeliavo“ į regioną** – Tauragės krašto muziejų „Santara“. „Pasak šio muziejaus direktoriaus Romualdo Vaitkaus, tai buvusi didžiulė dovana tauragiškiams. Aukšto muzikinio meistriškumo koncertas nemokamas, salė pilnutėlė“ (Vitalija Jonušienė, muziejininkė).
- **Režisierė Inesa Kurklietytė** pradėjo kurti dokumentinių filmų apie neringiškių ciklą „Smėlio žmonės“. Pirmasis filmas pasakoja apie skulptorių Albertą Danilevičių.
- **Fotografinis bendruomeniškumas** – fotografo Jono Staselio ir Gerdos Šeirės iniciatyva, siekiant suburti fotografuojančius neringiškius bendrai kūrybai (ne vasaros sezono metu) visose Neringos gyvenvietėse.

Kultūros savanoriai

- **Kuršių nerijos nacionalinio parko kopų sargai**, kuriems tenka ypatinga pareiga išsaugoti ateities kartoms būdingiausią ir įspūdingiausią pusiasalio elementą – smėlio pustomas kopas.
- **Tradicinių ir istorinių laivų regatos „Burpilis“ dalyviai**, kurių dėka galime grožėtis senaisiais Kuršių marių laivais Neringoje.
- **Režisierė Dali Rust**, sukūrusi kino novelę ilgamečio Juodkrantės ornitologo Vytauto Pareigio atminimui (premjera Juodkrantėje įvyko kovo 20 d.).
- **Gražina Žemaitienė, Aušra Feser**, vasarą vedusios populiarias nemokamas „ekskursijas su vietiniu“ – apie Nidos kasdienybę ir istoriją.

- Naujas balsas Neringoje – **dainuojantis policijos pareigūnas Nerijus Stankus**, aktyviai įsitraukęs į Neringos kultūrinį gyvenimą.

Metų paroda / pleneras

- Keliaujanti *Neringos muziejų* paroda „**Senbuviai ir naujakuriai Kuršių nerijos šiaurinėje dalyje po Antrojo pasaulinio karo**“. Parodoje buvo galima išvysti retai eksponuojamas Lietuvos archyvų fotografijas, kurias papildė istoriko prof. dr. Vasilijaus Safronovo tekstai. Iki 2020 m. pavasario parodą dar galima pamatyti Klaipėdos regioniniame valstybės archyve.
- **25-asis tarptautinis tapybos pleneras „Nidos ekspresija“** tradiciškai kvietė į parodų pristatymus Nidoje ir Juodkrantėje. Per 25-erius plenero gyvavimo metus Neringoje apsilankė 420 dalyvių iš daugiau nei 40 užsienio šalių. Sukaupta apie 1 000 tapybos ir grafikos darbų kolekcija.
- Lietuvos dailės muziejaus Pamario galerijoje (buvęs Miniatiūrų muziejus) buvo pristatyta **paroda „Tarpukario mada kurorte (1918–1938)“** iš Aleksandro Vasiljevo kolekcijos, dalyvaujant pačiam autoriui.
- **Antano Sutkaus fotografijų paroda „Jean Paul Sartre ir Simone de Beauvoir Nidoje. 1965“** Juodkrantėje tapo kuriama dokumentinio filmo apie maestro A. Sutką siužeto dalimi. Vieną fotografiją iš parodos A. Sutkus padovanojo Liudviko Rėzos kultūros centrui.

Metų renginys

- Kuršių nerijos, kaip UNESCO Pasaulio paveldo vietovės, apsaugos klausimai aptarti **tarptautiniame forume „Kuršių nerija mums ir pasauliui“**. Konferencijos dalyviai konstatavo, kad Kuršių nerijos – UNESCO Pasaulio paveldo vietovės – išsaugojimo ir darnaus teritorijos vystymo užtikrinimo garantas galėtų būti atskiras Kuršių nerijai skirtas įstatymas. Tai įvertindamos, Valstybinė kultūros paveldo komisija, Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija ir Neringos savivaldybė Seimui pateikė rezoliuciją, kuria prašoma priimti nutarimo projektą, pavedantį Vyriausybei inicijuoti koncepcijos ir įstatymo, skirto Kuršių nerijai, parengimą.
- **Pirmą kartą surengtos Prancūzų kultūros dienos**. Renginių ciklas pristatė prancūzų cirką, kiną, muziką, literatūrą ir... virtuvę. „Kai Lietuvos vyriausybė dar tik svarsto siūlymą cirke uždrausti naudoti laukinius gyvūnus, Nidoje prancūzų trupė „Le Cirque Plein d’Air“ pristatė nostalgiką spektaklį, kuriame atgijo iš dalių surinkti mediniai gyvūnai, o cirko karuselę suko aktorius minamas dviratis! Ir šiam žaviam muzikos ir cirko reginiui užteko mažytės pačių prancūzų pasistatytos jurtos. Nepamirštama!“ (Raimonda Ravaitytė-Meyer, žurnalistė).

- Minėdama Raganų kalno keturiasdešimties metų sukaktį, Neringa prisijungė prie Klaipėdos šviesų festivalio programos – Juodkrantėje vyko šventė **„Švytinčių sakmių“ kalnas**. Į pagalbą pasitelkus Vilniaus dailės akademijos Telšių fakulteto studentus, buvo apšviesta 12 Raganų kalno skulptūrų. Suomių menininkas Aleksanderis Reichsteinas pamaryje įkurdino praeities liudininkus – Juodkrantės gyventojus ir vasarotojus iš XIX amžiaus.

- Nidoje įvyko **Pasaulio lietuvių bendruomenės ir Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos lyderių suvažiavimas**, sulaukęs 70 dalyvių iš 27 šalių. Šiais metais renginys buvo skirtas Pasaulio lietuvių metams ir Lietuvių Chartos 70-mečiui.

„Rotariada“

- Vasaros pabaigai nebūdingą sujudimą kėlė Neringoje pirmą kartą vykusios **sporto žaidynės „Rotariada“**, kuriose dalyvavo apie tūkstantis dalyvių iš Lietuvos „Rotary“, „Rotaract“, „Interact“ klubų ir svečiai iš užsienio šalių.

Metų koncertas

- Kitoks muzikos formatas. Išskirtinio kurorto gyventojų ir svečių susidomėjimo sulaukė **vasaros koncertų ciklas „Nida Stories“**, vykęs Nidos evangelikų liuteronų bažnyčioje. Naujas **muzikos festivalis „Nida on air“** klausytis populiarių šalies atlikėjų kvietė ir Nidos šiauriniame paplūdimyje. Preilos gelbėjimo stotyje vasarą vyko **„Viniliniai vakarai“**, vasarotojus subūrę romantiškoms saulės palydoms.

- **Iniciatyva „Vasara Bardų skvere“ kvietė į muzikinius vakarus**. Naujai pažvelgti į Bardų skverą paskatino laikinai prarastos koncertų erdvės „Agiloje“. „Atvira, vieša, draugiška meninė erdvė, tinkanti ir šeimoms su mažamečiais vaikais“ (Edita Lubickaitė, Nidos kultūros ir turizmo informacijos centro „Agila“ direktorė).

Grupė 442

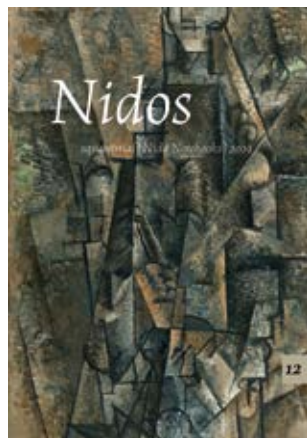
- Netikėtai suskambėjo **Lietuvos nacionalinės filharmonijos ansamblio „Musica humana“** ir Neringos meno mokyklos mokinių bei mokytojų koncertas **„Muzikos tiltai“ (Ponts del la musigue)**. Nidos Marijos Krikščionų pagalbos bažnyčioje vykęs koncertas buvo Prancūzų kultūros dienų Neringoje programos dalis.

Išleistos knygos

- Vasilijus Safronovas. „Migrants and Refugees on the Curonian Spit: Resettlement in the Mid-20th Century“ (Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2019).
- Nijolė Strakauskaitė. „Ostseebad Schwarzort / Juodkrantė“. Entstehung – Blütezeit – Katastrophe: das „Goldene Zeitalter“ von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis 1945“ (Druka, 2019).
- Kolektyvinis keturių Klaipėdos universiteto mokslininkių Sigitos Kraniauskienės, Silvos Pocytytės, Ruth Leisero-witz ir Irenos Šutinienės tyrimo rezultatas – **monografija „Klaipėdos kraštas 1945–1960 m.: naujos visuomenės kūrimasis ir jo atspindžiai šeimų istorijose“** (Klaipėdos universiteto leidykla, 2019). Monografijos autorės nagrinėja Klaipėdos krašte likusių žmonių išgyvenimus ir jau-senas, naujųjų gyventojų atvykimo motyvus, kasdienybės aplinką, kurioje gyventojai kūrėsi ir gyveno.
- Nidos meno kolonijos žurnalas „Apie linijas ir ritua-lus“ – šiais metais jau 9-asis. Žurnalas, kurio sudarytojas Vytautas Michelkevičius, pristato Nidos meno kolonijos 2017–2018-uosius metus. Kaip teigiama, žurnalas susieja tris leidinius: „Linijos“, „Ritualai“, „Perfor(m)uoti peizažai“.
- Daiva Molytė-Lukauskienė. „Kaip kiras gintarus rin-ko“ (Homo liber, 2019). „Išskirtinis kūrinys su autorės teks-tu ir iliustracijomis, užpildantis svarbią vaikų literatūros nišą ir reprezentuojantis Neringos krašto kultūrą“ (dr. Lau-ra Juchnevič).
- Nidos forume „Kaip mes statėme sienas“ skaityti pra-nešimai – XII almanache „Nidos sąsiuviniai“ lietuvių ir anglų kalbomis (sudarytoja Lina Motuzienė). Išleido Tho-mo Manno kultūros centras, 2019.
- Edukacinis leidinys vaikams „Kuršių nerijos paslaptys“.

Živilės Symeonidis, Editos Anglickaitės-Beržinskienės tekstas. Kotrynos Abromaitytės iliustracijos ir dizainas. Išleido *Neringos muziejai*. 2019.

Ko mums nepavyko padaryti? Kas kelia susirūpinimą?

- **Mūšis dėl „Zuikio daržo“**

Karštą diskusiją užvirė „Zuikio daržo“ bendruomenė, kuri yra įsikūrusi penkiuose laikinuose statiniuose, jau dešimtmetį neturinčiuose leidimo stovėti. Tokių laikinų statinių Neringoje iš viso buvo suskaičiuota 15 – visus namelių savininkus pasiekė reikalavimai juos pašalinti. **Daugiau nei 10 tūkst. žmonių pasirašė elektroninę peticiją, kviečiančią išsaugoti „Zuikio daržo“ bendruomenės namelius.** Į pagalbą pasitelktos ir šalies įžymybės, teigiančios, kad įgyvendinant šalies teisės aktus bus prarasta unikali Neringos kultūrinė erdvė. Viena dalis kurorto svečių ir gyventojų džiaugiasi „Zuikio darže“ vykstančiomis edukacijomis vaikams, koncertais, poezijos susitikimais, filmų peržiūromis. Vis dėlto nemaža dalis visuomenės piktinasi iš šios teritorijos kylančiu naktiniu triukšmu, aplink esančia netvarka. Verslo atstovai priekaištauja dėl netolygių konkurencinių sąlygų.

- **Vietos žmogaus santykis su kultūra**

Svarbia užduotimi išlieka vietos bendruomenės įtraukimas į kultūrinį gyvenimą. „Manome, jog **vis mažiau vietinių dalyvauja renginiuose.** Gal per daug renginių, nebespėjame niekur?!“ (Aušra Feser, Gražina Žemaitienė, Audronė Buržinskienė).

„**Reikia pokyčių formuojant vietos žmonių lankymosi renginiuose įpročius,** numatant jų įsitraukimo į edukacines, kūrybines veiklas intensyvumą, atsižvelgiant į bendruomenei patogų laiką (spalio–gegužės mėn.), siūlant aktualaus turinio, inovatyvias veiklas. Formuoti vietos gyventojų meno vertės suvokimą – toks turėtų būti kultūros politikos tikslas“ (Edita Lubickaitė).

- **Daugiau dėmesio – tapatumo paieškoms**

„Būtina sustiprinti sąmoningumą, kad Kuršių nerijos kurortų istorija (ypač ryškus pavyzdys būtų Juodkrantės atvejis (XIX a. vid. – XX a. vid.) yra išbandytas receptas sėkmingai ir darniai kurortų raidai. Atrodytų, **nieko nauja išradinėti nereikėtų, o ir nevertėtų, nes istorijos pritaikymas dabarčiai pats savaime atkurtų esminę ir prigimtine Kuršių nerijos dvasią.** Vietos dvasios pažadinimas kartu su šiandien besiformuojančiais tapatybės ženklais – tai mikstūra, kuri savaime prašosi būti sumaišyta. Kokie šio „mikso“ ingredientai? Materialieji (statiniai, kraštovaizdis, vietos), taip pat nematerialieji (atmintis ir prisiminimai, naratyvai, rašytiniai dokumentai, tradicinės žinios, spalvos, kvapai ir pan.) elementai“ (Elena Tarvainienė).

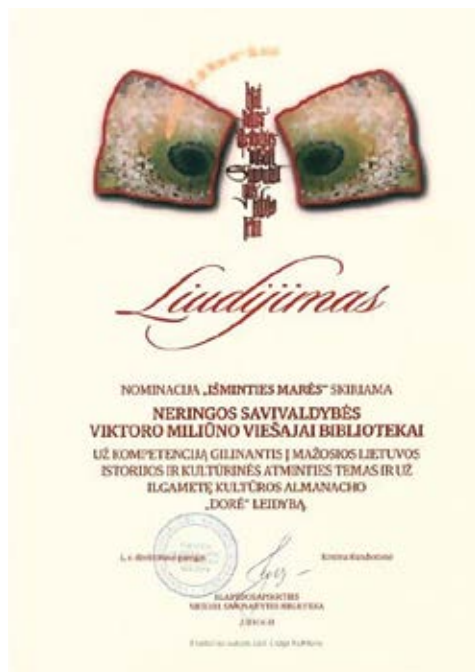
„**Labai svarbu daryti renginius neįprastose erdvėse,** jos suteikia naujumo, netikėtumo įspūdį. Pavyzdžiui, Šarūno Meškio koncertas ant molo (atėjo keli šimtai žmonių), Baltijos kelio 30-mečio laužai prie jūros. Viskas, kas vyksta Eduardo Jonušo namuose, yra gausiai lankoma, nes labai svarbu aplinka“ (Audronė Buržinskienė, Gražina Žemaitienė, Aušra Feser).

„**Joninių šventimas, paverstas laidos „Duokim garo!“ filmavimu, menkina tikrąją šventės dvasią,** nes viskas turi vykti pagal laidos režisierių sumanymą. Įvairūs vyksmai, kad ir folkloro ansamblių iš visos Lietuvos eisena su dainomis ir fakelais iš Tylos slėnio, yra stabdoma ir sąmoningai užlaikoma, kol laidos kūrėjai prie scenos atliks savo darbus, kol parodys tai, ką matys tik televizijos žiūrovai, ir panašiai. Tai naikina natūralią šventės energijos tėkmę, stabdo gyvą jos pulsavimą. Šventė tampa ne Nidoje ją švenčiantiems, o tik žiūrovams prie TV ekranų. Labai linkiu, kad galiausiai LRT, atsižvelgdama į Neringos atsakingųjų už šventę nurodymus, rastų savo laidos filmavimui kitokį formatą, kuris leistų Joninėms tekėti sava vaga“ (Edita Anglickaitė-Beržinskienė).

Įvertinimas

- Klaipėdos apskrities viešosios I. Simonaitytės bibliotekos apdovanojimas – **nominacija „Išminties marės“ paskirta Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešajai bibliotekai už kompetenciją gilinanti į Mažosios Lietuvos istorijos ir kultūrinės atminties temas, už ilgametę kultūros almanacho „Dorė“ leidybą.**

**Parengė Sandra Vaišvilaitė,
Elena Tarvainienė**

TIKROS ISTORIJS

Rizikinga kelionė

Vieną vasaros dieną, kai Nidoje poilsiauo Prezidentas Algirdas Brazauskas, „Montės“ kapitonas Algimantas Zaviša pakvietė jį su šeima nuplaukti į Mingę. Sušoko visi į laivą, su jais ir apsaugos vyrukai. A. Zaviša neseniai buvo nusipirkęs navigacinį prietaisą, padedantį nustatyti laivo buvimo vietą dešimties metrų tikslumu. Įplaukė į Nemuną, oras gražus, visų nuotaika puiki... Nuplaukti nuplaukė, o grįžtant virš marių, kaip kad Kuršių nerijoje būna, staiga pakilo tirštas rūkas. Nieko nematyti. A. Zaviša išdidžiai pareiškia: „Tuo parodysiu, kaip veikia prietaisas“... „Plaukiam plaukiam, tik staiga bumbt, ir laivas sustoja, – pasakoja kartu plaukęs Sigitas Atkočaitis. – Užplaukėm ant seklumos. Ir nė iš vietos. Jau naktis. Baltame rūke sunku susiorientuoti, o prietaisas... nieko nerodo. Apsauga jau pyksta, esą Prezidentą norite paskandinti. Skambina pasieniečiams, kad ieškotų jachtos, apsaugos automobilis signalizuoja nuo kranto... Jachtos įgula juos girdi, bet kurioj vietoj laivas įstrigo, – nežino.

Netrukus pasigirdo pasieniečių katerio burzgimas. Ilgokai suko ratus, kol pamatė jachtą. Prezidento šeimą gumine valtimi pargabeno į krantą, o „Montės“ kapitonas su jūreiviu liko nakvoti laive. Tik rytą, išsisklaidžius rūkui, pamatė, kad sustojo prie Parnidžio rago. Teko šiek tiek pasikrapštyti prie apgadintos „Montės“, bet galiausiai sava eiga grįžo į uostą.

Netrukus ir Prezidentas atėjo pasidomėti, „ar viskas gerai“.

Kuršių marios – tai ne Viduržemio jūra

Vieną vėjuotą rytą į priplauką atėjusi vokiečių pora paprašė nuplukdyti į Rusnę. Jachtos „Montė“ kapitonas S. Atkočaitis bando atkalbėti, esą labai stiprus vėjas, būsią sunku grįžti, ar nebijosią didelių bangų. Vokiečiai jį nuramina, kad patys Viduržemio jūroje turi jachtą, yra patyrę buriuotojai. Na, pamano kapitonas, kad jau jūra plaukioja, ko aš čia marionėmis gąsdinu...

Į priekį sunkokai, bet nuplaukia. Pasivaikšto po Rusnę. O grįžti tenka prieš vėją, prieš bangą. Išleido bures – viena netrukus suplyšo. Skleidžia kitą, plyšta ir ši. Reikia jas keisti. Žvilgteli kapitonas į „patyrusius“ buriuotojus, mato, kad pagalbos nesulauks – nunarinę galvas, užsupti... „Palydėjau juos į kajutę, dubenį padėjau, – pasakoja S. Atkočaitis. – Visą kelionę blogavo... „Žinai ką, – sako, kai šiaip ne taip parsikapstėm į krantą, – Kuršių marių su Viduržemio jūra nepalyginsi. Čia visai kitokios bangos, aukštos ir aštrios.“ Susimokėjo tąkart turistai ne tik už kelionę, suplėšytą burę, bet ir už tai, kad gyvi liko.

Ypatingas gimtadienis

Ketinės smagiai atšvęsti savo gimtadienį, vienas nevietinis vyrukas užsisakė pasiplaukiojimą jachta. Į „Montę“ sugužėjo būrelis draugų, atsinešė vaišių. Diena pasiplaukioti irgi tinkama pasitaikė. Tačiau tas vyrukas, matyt, niekada nebuvo laivu plaukęs ir nežinojo, kad... bijo. Tiesiog bijo paties plaukimo – kad laivas kilnojasi, kad bangos jį supa, kad vanduo tyška...

Iš tos baimės palindo po stalų. Kapitonas paklausė, gal grįžti į krantą, jei taip baisu. Bet šiam buvę nepatogu prieš draugus, nenorėjo jiems pramogos sugadinti. Tai jis tą plaukimo

valandą, kol draugai linksminosi, pratūnojo po stalą. Negana to, grįžus į krantą ir visiems vienam po kito iššokus iš jachtos, paskutinis lipęs gimtuvininkas žengė ir... įkrito į vandenį tarp laivo ir krantinės. Buvo vargo, kol jį iš ten iškrapštė!

Yriai gitara

Visokių situacijų pasitaikydavo „Montei“ plukdant poilsiautojus palei kopas. Yra tekę partempti kokią pernelyg toli nuplaukusią valtį, baidarę ar vandens dviratį.

Kartą „Montės“ kapitonas pamatė iš tolo kažką mojuojant. Priplaukia arčiau – „Optimiste“ sėdi du žmonės su gitara. Pasirodo, savavališkai pasiėmę burlaivį, sėdėjo, gitara brazdinoti ir net nepastebėjo, kaip į marias nutolo. O tada – ką daryti? Nei burės, nei irklų. Bandė gitara irtis.

Parplukdė „Montė“ romantikus į krantą ir paskambino į Sporto mokyklą – tesiaiškinie...

Žuvienė prie Rožių krūmo

Vasarą į Nidą atvykstančius aukštus valdžios žmones buvo įprasta deramai priimti, pavaišinti, sugalvoti įdomių pramogų. O kuo pamaryje daugiau nustebinsi, jei ne įspūdingais vaizdais ir gardžia žuviene laive ar kokioje gražioje, ramioje pakrantės vietoje.

Žuvies parūpindavo žuvininkystės ūkis, kuo nors keliančiu nuotaiką tekdamę pasirūpinti Vykdomajam komitetui. Tokiems svečių priėmimams labai tiko Rožių krūmas – jauki vieta pamaryje, netoli Preilos. Ten buvo pakviestas ir trumpam į Nidą atvykęs Ministrų Tarybos pirmininkas Juozas Maniušis su šeima. Kol nebuvo sukaltų stalų, žuvininkystės ūkio vairuotojas Leonas Zinkevičius tarnybinio automobilio bagažinėje visada turėdavo brezentinį paklotą, katiliuką, indus, įrankius, žodžiu, viską, ko galėtų prireikti išskylai.

Tąkart žuvininkystės ūkio direktorius R. Bakaitis su vairuotoju čia pat nuvalė ir paruošė ungurį, sterką (į gurmanišką žuvienę būdavo dedama penkių rūšių žuvies, menkių kepenėlių). Vandens sriubai (visada taip darydavo) nuėjo pasemti iš marių. O ten – ar tu brisi iki kelių, ar iki kaklo – vanduo tas pats. Aplink vaikščiojusi J. Maniušio dukra pamatė, iš kur semiamas vanduo, ir garsiai pareiškė mamai: „Aš tai tos žuvienės nevalgysiu“... Tačiau ėmus kunkuliuoti katiliukui ir į baigiamą virti sriubą subėrus krapus ir petražoles, taip pakvipo, kad išankstinė nuostata apie vandens kokybę bemat buvo pamiršta.

Užrašė Asta Jankauskienė

Nuotrauka pasakoja

Irena Jankevičiūtė

1968 m. vasarą „Jūratės“ poilsio namų „Žvejas“ kieme prie mūsų buto buvo surengta fotosesija, nes atvyko šeimos draugo Edvardo Jaso, „Kosygino“ vilos prižiūrėtojo, draugas, profesionalus fotografas. Po fotosesijos E. Jاسas pasiūlė pramogą – visus „viliuku“ nuvežti prie „Kosygino“ vilos, jau tada buvusios Nidos įžymybė [į ją pašalinių neįleisdavo – *sud. past.*].

Pirmiausia nusifotografavome prie vilos, dar neapaugusios medžiais. Įlėję į vidų, teracinio betono laiptais pakilome į antrąjį aukštą ir patekome į svetainę. Iš karto pamačiau prie lango židinį, apkaltą didelėmis raižiniais dekoruotomis rudai geltono metalo plokštėmis, jomis dar ilgai grožėjausi. Langai buvo iki žemės. Pro juos matėsi marios, kopos, jūra, žali miškai. Grindys buvo išklotos tamsiai žalios spalvos aksomine danga, tokia pat danga miegamajame. Viduryje kambario stovėjo didelis senovinio stiliaus stalas banguotais kraštais ir tokio pat senovinio stiliaus kėdės. Sienos nudažytos šviesiai.

Paskui mums parodė sanitarinį mazgą, kuriame santechnika iš tolo blizgėjo akinančiu baltumu, naujumu ir modernumu. Prižiūrėtojas E. Jasas demonstravo, kaip viskas veikia. Į trykštantį bidė fontanelį visi žiūrėjome nustebę ir susidomėję, nes tokios modernybės nebuvome matę. Sienos buvo išklotos baltomis plytelėmis. Apžiūrėję vonios kambarį, nuėjome į miegamąjį, kuriame ant tamsiai žalio aksomo grindų puikavosi senovinio stiliaus miegamojo baldai. Vidaus interjeras buvo paprastas, bet viskas nauja, todėl atrodė gražiai ir prabangiai. Iš išorės pastatas buvo nudažytas baltai, o balkonas geltonas. Šalia buvo įrengtas teniso aikštynas, išklotas specialia ryškia danga. Teritorija aptverta vieline tvora.

Nuo tos kelionės praėjo daugelis metų, bet vaikystės prisiminimai išliko iki šiol.

Prie vilos iš kairės trečia mergaitė balta suknele – Genovaitė, jos mama Irena Jankevičienė, kita dukra (taip pat balta suknele) – Irena, centre – vilos prižiūrėtojas Edvardas Jasas, nidiškiai Stasė ir Antanas Smolskai. 1968 m. vasara

P. S. Vila Nidoje, ant Urbo kalno, Tarybų Sąjungos Ministrų Tarybos užsakymu buvo pastatyta tikintis, kad šioje nuošalioje vietoje galės apsistoti TSRS Ministrų Tarybos pirmininkas Aleksejus Kosyginas. Dėl to vietinių ji buvo praminta Kosygino vila. Iš tiesų ji vadinosi vila „Banga“ (pastatyta 1966 m.). Nepriklausomybės metais pastatas demontuotas.

Kaimo filosofas

Jau dirbau Neringos savivaldybės administracijoje, kai vieną rytą, eidamas į darbą, sutikau nidišką Vytautą Abromavičių su kibiru vandens. Vaizdas neįprastas, todėl paklausiau, kur jis einąs. Išgirdau: „Pas merą Stasį Mikelį. Nešu jam vandens. Miesto vadovas turi kas rytą šaltu vandeniu veidą prausti, kad jo mintys būtų švarios ir priiminėtų teisingus sprendimus.“ Po to karto rytais dažnai sutikdavau Vytautą Abromavičių prie mero kabineto. Jam „prilipo“ kaimo filosofo vardas, nors jis dirbo pačius įvairiausius darbus, sugebėjo rašyti, bendradarbiavo spaudoje.

Papasakojo Narūnas Lendraitis

Duoklė Neringai

Nidoje veikusių Kauno statybos tresto poilsio namų „Rasytė“ direktoriumi dirbau gal 18 metų. Visuose korpusuose („Rasytėje“, „Pušelėje“, „Zundoje“) turėjome beveik 500 lovų. Ir kiekvieną pavasarį, norėdami gauti specialius leidimus, leidžiančius poilsiautojams atvykti į Neringą, privalėjome gauti tris parašus: vyr. architekto, girininko ir sanitarijos-epidemiologijos stoties. Iki gegužės 25 d. visi pasiruošimo sezonui darbai privalėjo būti baigti.

Architektas Algimantas Zaviša nurodydavo, kuriuos tris ar keturis senuosius žvejo tipo namus privalome nudažyti: dažai, darbininkai – viskas savo. Negana to, nunešdavau ant lapo užtepus turimų dažų pavyzdžius, o architektas pasakydavo, kurie atspalviai tinkami, kurie – ne. Toliau – kelias pas Gediminą Dikšą. Girininkijoje gaudavome nurodymus, kur privalu išvalyti apie keturis kilometrus miško ruožo (pašalinti sudžiūvusias šakas, šiukšles, kita). Kai sutvarkydavome, girininkas patikrindavo ir išduodavo lapelį – galime eiti toliau. Sanitarijos-epidemiologijos stotis taip pat nurodydavo, ką ir kur turėdavome sutvarkyti. O tada – jau Vykdomasis komitetas. Bendrajame skyriuje parašu patvirtindavo – darbai atlikti, leidimus gausime.

Kartą, atsimenu, buvau išvykęs į Kauną, o tuo metu kaip tik kiemus tikrino švaros-tvarkos komisija su Aldona Kuprelyte priešakyje. Prie poilsio namų buvo patręšusi tvora, ją kažkuris iš komisijos narių pajudino, tvora išvirto. Grįžtu namo, ogi tvoros nebėr: atvažiavo „Komunalininko“ darbininkai, išmontavo ir išvežė. Suprask, tvora netinkama, gamink naują. Kai dabar Nidoje matau apleistas savininkų teritorijas, tai visada prisimenu, kokią didžiulę duoklę anuomet, sovietmečiu, privalėjome atiduoti bendram Neringos labui.

Papasakojo Rimgaudas Stūrys

Parengė Raimonda Ravaitytė-Meyer

MŪSŲ AUTORIAI

MŪSŲ AUTORIAI

Nijolė STRAKAUSKAITĖ – docentė, humanitarinių mokslų daktarė, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja. Knygų ir daugybės straipsnių apie Kuršių nerijos istoriją autorė. Mokslinių interesų sfera – Rytų Prūsijos ir Prūsijos Lietuvos istorijos problemos. Gimusi Juodkrantėje, kur gyvena iki šiol.

Lina MOTUZIENĖ – humanitarinių mokslų daktarė. Nuo 2008 m. vadovauja VšĮ Thomo Manno kultūros centrui, nuo 2016 m. – tris muziejus sujungusiai įstaigai *Neringos muziejai*. Knygų apie Prūsijos Lietuvos istoriją bendraautorė ir straipsnių šia tematika autorė. Kultūros leidinių sudarytoja.

Marijus ŠIDLAUSKAS – literatūrologas, kritikas, vertėjas, humanitarinių mokslų daktaras, Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto docentas. Mokslinių interesų sritys – lietuvių literatūros ir kultūros istorija, literatūros sociologija. Gyvena Klaipėdoje.

Kastytis RUDOKAS – humanitarinių mokslų daktaras, Kauno technologijos universiteto Architektūros ir statybos instituto jaunesnysis mokslo darbuotojas, monografijų bendraautoris ir mokslo straipsnių autorius. Tyrimų laukas apima integruoto kultūros paveldo, urbanistikos ir ateities tyrimų sritis.

Jörn BARFOD – menotyros daktaras, knygų ir daugybės straipsnių apie Rytų Prūsijos dailę ir Nidos dailininkų kolonijos palikimą autorius. Rytprūsių krašto muziejaus Liuneburge (Vokietija) direktoriaus pavaduotojas.

Danguolė RUŠKIENĖ – menotyrininkė, menotyros sritis – fotografija. Lietuvos fotomenininkų sąjungos narė. Straipsnių kultūros ir meno temomis autorė, lektorė, parodų kuratorė, meno albumų ir kt. leidinių sudarytoja, edukacinių projektų vadovė. Gyvena ir dirba Klaipėdoje.

Edita ANGLICKAITĖ-BERŽINSKIENĖ – kultūros filosofė, kvalifikaciją įgijusi Kauno technikos universitete. Nuo 2016 m. muziejininkė-edukatorė įstaigoje *Neringos muziejai*, įvairių kultūros renginių Neringoje fotografė. Gyvena Klaipėdoje.

Jūratė MIČIULIENĖ – žurnalistė, kvalifikaciją įgijusi Vilniaus universitete, dirbo periodinėje spaudoje („Automobilininkas“, „Universitas Vilnensis“, „Kalba Vilnius“, „Lietuvos žinios“). Rašo istorijos, paveldo, gamtosaugos temomis. Gyvena Vilniuje. Nuo 2019 m. – „Dorės“ bendradarbė.

Asta JANKAUSKIENĖ – žurnalistė, kvalifikaciją įgijusi Vilniaus universitete, dirbo periodinėje spaudoje, valstybės tarnyboje. Rašė transporto, energetikos ir kt. temomis. Nuo 2015 m. – „Dorės“ bendradarbė. Augo ir vidurinę mokyklą baigė Nidoje, šiuo metu gyvena Vilniuje.

Gintarė DIKŠIENĖ – mokytoja filologė, dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą Neringos gimnazijoje. Nuo 2018 m. Neringos meno mokyklos direktorės pavaduotoja ugdymui. Laisvalaikiu rašo įvairaus žanro kūrinius – noveles, apsakymus, pjeses, esė, straipsnius, savo kūryba mielai dalinasi socialinėje erdvėje. Būdama devynerių, su šeima atvyko į Nidą, kurioje gyvena iki šiol.

Raimonda RAVAITYTĖ-MEYER – žurnalistė, kvalifikaciją įgijusi Vilniaus universitete. Nuo 1988 m. nuolatos gyvena Neringoje. Ilgametė Neringos korespondentė Klaipėdos miesto dienraštyje „Klaipėda“ (Raimondos Norkienės pavarde). Nuo 2010 m. – „Dorės“ bendradarbė, nuo 2013 m. – „Dorės“ sudarytoja ir redaktorė, straipsnių autorė. Lietuvos žurnalistų sąjungos narė.

Dorė. – Klaipėda: Druka, 2019. – 144 p., iliustr.

Kultūros almanachas, leidžiamas nuo 2010 m.
Redakcijos adresas: Pamario g. 53, LT-93124 Neringa
El. paštas: doreneringa@gmail.com

ISSN 2351-4582

„Dorė“ galima įsigyti Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešojoje bibliotekoje
Nidoje (Pamario g. 53) ir jos filialuose: Juodkrantėje (levos kalno g. 9) ir Preiloje (Preilos g. 27)

Sudarytoja ir redaktorė Raimonda Ravaitytė-Meyer
Kordinatorė Dalia Greičiūtė
Kalbos redaktorė Romualda Nikžentaitienė
Dizainerė Ingrida Ramanauskienė

Viršelyje – Aleksandras Ostašenkovas, iš ciklo „Būsenos“ (fragmentas). 2015 m.

Aleksandro Ostašenkovo meninės fotografijos (4/5, 104/105, 109, 110/111, 117)
saugomos autorių teisių

Kitos fotografijos: Gintauto Beržinsko (10/11, 14, 15, 26, 36, 41), Darijos Vasiliauskienės (14),
Els Dierick (22), Andrejaus Vasilenko (34/35, 41, 45), Aivaro Motūzo (53, 56, 69, 122/123, 129),
Ramūno Guigos (70–81), Reginos Šulskytės (107), Gintarės Dikšienės (112, 114),
„Kemel photography“ (118/119), Sandros Vaišvilaitės (127, 128, 131, 132), Aušros Feser (134),
Tomo Tereko (128), Jolantos Juškevičienės (132), Liudviko Rėzos kultūros centro (18, 63, 129, 133),
Thomo Manno kultūros ir turizmo informacijos centro „Agila“ (127, 132),
Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešosios bibliotekos (126, 135) archyvų

Istorinis atvirukas (73) iš *Neringos muziejų* archyvo. Senos nuotraukos: iš epaveldas.lt – Klaipėdos
apskritis viešosios I. Simonaitytės bibliotekos suskaitmeninto Bernardo Aleknavičiaus archyvo (13),
iš Bernardo Aleknavičiaus (87) archyvo, iš Aldonos Balsevičienės (21),
Arūno Burkšo (82/83, 86, 87), Ruth Kallmeyer (97, 99, 103) šeimų albumų,
iš Neringos sporto mokyklos (90, 91) archyvo

Tiražas 700 egz. Užsakymas TK 1910-213

Išleido ir spausdino
spaustuvė DRUKA
Mainų g. 5, LT-94101 Klaipėda
El. paštas: info@druka.lt
www.druka.lt

